

WEERBAAR EN DIVERS

**Een onderzoek naar seksuele diversiteit en
seksuele weerbaarheid in het onderwijs.**

Utrecht, april 2009

INHOUDSOPGAVE

INHOUDSOPGAVE 5

SAMENVATTING 7

1	AANLEIDING TOT HET ONDERZOEK	11
1	ACHTERGROND VAN HET ONDERZOEK	13
1.1	Incidenten	13
1.2	Houding en cultuur	14
1.3	Beleid	14
1.4	Aanbod	15
2	OPZET VAN HET ONDERZOEK	18
2.1	Onderzoeksvragen	18
2.2	Uitvoering van het onderzoek	18
2.3	Instrumentconstructie	22
3	RESULTATEN SURVEY-ONDERZOEK DIRECTIES	23
3.1	Incidenten in de periode 2002-2008	23
3.2	Schoolcultuur	24
3.3	Beleid en aanbod	25
3.4	Conclusies	27
4	RESULTATEN VRAGENLIJSTEN	28
4.1	Incidenten	28
4.2	Houding	29
4.3	Cultuur	32
4.4	Beleid	34
4.5	Aanbod	36
4.6	Seksuele voorkeur van leerlingen	38
4.7	Ondervraging via internet	39
4.8	Conclusies	40
5	RESULTATEN CASESTUDIES	42
5.1	Incidenten	42
5.2	Cultuur	43
5.3	Sociale veiligheid	45

5.3.1	Inzicht in de sociale veiligheid	45
5.3.2	Preventief en curatief beleid	47
5.4	Burgerschap	50
5.4.1	Inzicht	50
5.4.2	Aanbod	52
5.5	Verschillen tussen scholen	55
5.6	Conclusies	56
6	CONCLUSIES EN DISCUSSIE	58
6.1	Incidenten	58
6.2	Cultuur op school	59
6.3	Beleid en aanbod seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid	60
6.4	Good practices	62
6.5	Besluit	63

LITERATUUR 64

BIJLAGEN 66

- I. VRAGENLIJST VOOR LEERLINGEN 66
- II. VRAGENLIJST VOOR LERAREN EN ONDERWIJS-
ONDERSTEUNEND PERSONEEL 73
- III. INDICATOREN UIT WAARDERINGSKADER INSPECTIE
VOORTGEZET ONDERWIJS 79

SAMENVATTING

Op verzoek van het ministerie van OCW verrichtte de inspectie onderzoek naar seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid in het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs (vo en mbo). Bij dit onderzoek stonden de volgende concrete vragen centraal:

1. Op hoeveel scholen komen incidenten rond seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid voor, zowel voor leerlingen als voor personeelsleden?
2. Welke houding hebben leerlingen en personeelsleden ten opzichte van seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid en in hoeverre is sprake van een open schoolcultuur op deze gebieden?
3. In hoeverre besteden scholen in hun onderwijsaanbod en in hun beleid rond sociale veiligheid en burgerschap aandacht aan seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid?
4. Welke *good and bad practices* zijn te onderscheiden?

Naast een oriëntatie in recente onderzoeksliteratuur is voor de beantwoording van de vragen gebruik gemaakt van:

- een websurvey onder directies van scholen in het basisonderwijs, speciaal basisonderwijs, speciaal onderwijs, voortgezet onderwijs (praktijkonderwijs, vmbo, havo/vwo) en voortgezet speciaal onderwijs (vso), waarin gevraagd is naar incidenten op school met betrekking tot homoseksualiteit in het schooljaar 2007/2008,
- bezoeken aan een selectie van 35 scholen (27 in het vo, acht in het mbo), waarbij documenten werden bestudeerd en gesprekken gevoerd met management, personeelsleden (ook mentoren, studiecoördinatoren en onderwijs ondersteunend personeel) en leerlingen (januari en februari 2009),
- vragenlijsten die tijdens deze schoolbezoeken zijn ingevuld door 851 personeelsleden en 2.813 leerlingen; de resultaten zijn in de eerste plaats gebruikt als verbreding van de verzamelde informatie tijdens de bezoeken, maar geven voor de leerlingen ook een landelijk representatief beeld van de opvattingen en ervaringen,
- contacten met een aantal homoseksuele leerlingen en personeelsleden via internet in de periode januari – februari 2009.

Hieronder volgen de belangrijkste resultaten naar aanleiding van de vraag van de minister van OCW, die de inspectie verzocht '*nog dit jaar een diepgaand onderzoek te doen naar homofobiegedrag, seksuele weerbaarheid en seksuele diversiteit op de verschillende schooltypen*'.

Incidenten

Incidenten over homoseksualiteit van personeel of leerlingen op scholen lijken zich voornamelijk af te spelen in het voortgezet onderwijs, met name in het vmbo en het praktijkonderwijs (waar 7 respectievelijk 6 procent van de directies incidenten melden). Uit de schoolbezoeken van de inspectie komt echter naar voren dat ruim een derde van de 35 bezochte scholen met zulke incidenten te maken had. Een deel van de scholen die volgens de directeur geen incidenten had, beschikte over weinig inzicht in de seksuele diversiteit op school. Ook hadden deze scholen weinig preventief beleid (inclusief registratie van incidenten en benchmarking van de seksuele diversiteit op school) en curatief beleid voor de aanpak van incidenten. Het lijkt erop dat alert zijn en zichtbaar maken van incidenten belangrijke factoren zijn om in scholen een structurele aanpak tot stand te kunnen brengen.

Pesten van homoseksuele leerlingen en leraren is in het onderwijs bepaald geen zeldzaamheid. In het voortgezet onderwijs zegt 10 procent van de leerlingen wel eens een homoseksuele of lesbische medeleerling gepest te hebben, 7 procent een homoseksuele of lesbische leraar. In

het mbo gaat het om 7 respectievelijk 4 procent van de deelnemers. Personeelsleden bevestigen dat beeld en maken daarmee duidelijk dat het pesten zich niet in het verborgene afspeelt.

Incidenten rond (seksuele) weerbaarheid doen zich op veel scholen voor. Een kwart tot een derde van de directies in het (praktijkonderwijs –pro-, het vmbo en het voortgezet speciaal onderwijs (vso) heeft ervaring met loverboy-praktijken. De case-studies bevestigen dat beeld; ook ongewenste webcontacten en ongewenste aanrakingen tussen leerlingen onderling zijn daar genoemd. Een grote meerderheid van de bezochte praktijkscholen en vso-scholen had ervaring met zulke incidenten; ook in het vmbo had een ruime meerderheid ermee te maken. Dit heeft doorgaans nog niet geleid tot expliciete beleidsontwikkeling, maar vaak wel tot een aanbod in de vorm van projecten.

Houding en schoolcultuur

De helft van de vo-leerlingen meent dat je op school beter niet voor je homoseksualiteit uit kunt komen. De helft van de leerlingen heeft ook (enige) moeite met openlijke uitingen van homoseksualiteit, vooral als het om jongens of mannen gaat. In een aantal scholen zeggen ook personeelsleden dat zij niet (in alle klassen of op alle opleidingsniveaus) durven uitkomen voor homoseksualiteit. Leraren en ondersteunend personeel denken overigens aanzienlijk positiever over homoseksualiteit dan hun leerlingen.

Zestien van de 35 bezochte scholen hebben een weinig uitnodigend klimaat als het gaat over het openlijk kunnen bespreken van homoseksualiteit.

Beleid en aanbod

Slechts een beperkt aantal scholen in het vo heeft seksuele diversiteit specifiek uitgewerkt in beleidsmaatregelen; in het mbo gebeurt dat nauwelijks. Uit schoolbezoeken en vragenlijsten valt op te maken dat een onderwijsaanbod gericht op seksuele diversiteit en weerbaarheid vooral in het vo voorkomt. In het pro/vso is relatief weinig aanbod, in het mbo nauwelijks. De invulling van het aanbod is docentafhankelijk en niet structureel opgenomen in het kader van veiligheid of burgerschap bij andere vakgebieden. Een meerderheid van de leerlingen, met name de jongste groepen, staat wel voor een aanbod open.

Ook aan seksuele weerbaarheid wordt in het vo het meest aandacht besteed in de vorm van een aanbod dat voornamelijk incident- en docentafhankelijk is en meestal niet is geborgd in het curriculum.

Good practices

Good practices laten zich niet in één algemeen geldend model beschrijven. Scholen moeten immers inspelen op hun specifieke leerlingbevolking als het gaat om seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid. Uit de literatuur en uit de vragenlijsten blijkt dat leeftijdverschillen, sekseverschillen, verschillen gerelateerd aan afkomst en verschillen tussen opleidingssoorten bij deze concepten een grote rol spelen.

Zeven (van de 35) bezochte scholen hebben een duidelijk eigen beleid en een aanbod ontwikkeld inzake seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid. Deze thema's zijn op deze scholen normale, maar duidelijk herkenbare thema's, geborgd in het curriculum en in de schoolorganisatie. Op deze scholen werden niet minder incidenten gemeld dan op de andere, maar de incidenten worden geregistreerd en besproken. Daarmee dienen ze er mede toe het beleid op deze punten aan te scherpen.

De scholen 'profilieren' zich niet nadrukkelijk op de thema's diversiteit en weerbaarheid. Zo'n profilering zien de scholen eerder als schadelijk, omdat die het imago van de school kan kleuren en ouders of leerlingen kan afschrikken. Bovendien willen deze scholen seksuele diversiteit en

seksuele weerbaarheid niet onder de aandacht brengen als geïsoleerde thema's, los van andere sociale veiligheids- en weerbaarheidsthema's. Het gaat hen juist om de inbedding in een groter geheel.

Tot besluit

Personeelsleden denken positiever over homoseksualiteit dan hun leerlingen. In het algemeen is er een groot verschil in perceptie tussen directie en personeel enerzijds en leerlingen anderzijds als het gaat om beleid en aanbod inzake seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid. Dat is wat het beleid betreft gedeeltelijk verklaarbaar. Leerlingen zien bijvoorbeeld minder vaak dat de school een beleid heeft en regels heeft opgesteld. Ze merken er alleen wat van als deze gehandhaafd worden.

Wat het aanbod betreft moeten leerlingen er toch op zijn minst iets van merken, wil sprake zijn van een echt aanbod. Het feit dat leerlingen zo vaak zeggen dat hun school niets of weinig doet aan onderwerpen als seksualiteit, homoseksualiteit en seksuele weerbaarheid geeft dan ook te denken.

Daarom is het van belang om op schoolniveau de ervaringen van de directie, het personeel en de leerlingen met elkaar in verband te brengen. Meer betrokkenheid van leerlingen bij het ontwikkelen van het beleid en regelmatige bevraging van leerlingen over het aanbod kan bijdragen aan meer inzicht van de school en ook aan een meer open schoolklimaat.

Leerlingen die zichzelf relatief het minst weerbaar vinden (pro/vso, gevolgd door vmbo; met een niet Nederlandse moeder), zitten op schoolsoorten waar het minste beleid en het minst gesystematiseerde aanbod bestaat. Leerlingen die zichzelf het meest weerbaar voelen, zitten op scholen met de meeste beleidsinitiatieven en het best geborgde aanbod. Hier is duidelijk sprake van een mismatch. Juist de eerste groep leerlingen heeft meer nodig dan ze nu krijgen. Zij zijn niet geholpen met het simpel overplanten van een aanpak van een *good practice* school hun school en klas, maar wel met een aanpak op maat die is gebaseerd op inzicht in hun situatie: weerbaar en divers.

1 AANLEIDING TOT HET ONDERZOEK

Tijdens Algemeen Overleg met de Tweede Kamer over het lesbische en homo-emancipatiebeleid (28 februari 2008 en 5 maart 2008) heeft de minister van OCW toegezegd dat hij de inspectie zou vragen 'nog dit jaar een diepgaand onderzoek te doen naar *homofob gedrag, seksuele weerbaarheid en seksuele diversiteit op de verschillende schooltypen*'. Het onderzoek moet ingaan op incidenten, maatregelen en beleid van scholen (brief OCW aan Tweede Kamer d.d. 1 juli 2008, kenmerk DE/24636).

De inspectie heeft een eerste deelonderzoek door een extern bureau laten uitvoeren in het voorjaar van 2008. In gesprekken met jongeren uit het voortgezet onderwijs is geïnventariseerd hoe ze denken over seksuele diversiteit en welke aandacht hun scholen aan dat onderwerp schenken. De gesprekken maakten onder meer duidelijk dat onderwerpen als seksuele diversiteit, homoseksualiteit en respect voor verschillende levenswijzen op scholen niet of nauwelijks aan de orde komen. Jongeren betreuren dit, omdat ze lessen en gesprekken over deze thema's wel belangrijk vinden (Inspectie van het Onderwijs, 2009). In het eerste deelonderzoek hebben verder twee expertmeetings plaatsgevonden, een met een groep jongeren en een met deskundigen uit verschillende maatschappelijke sectoren. De informatie uit deze expertmeetings is betrokken in het tweede deel van het onderzoek.

Dit rapport beschrijft het tweede deelonderzoek, een verdiepende studie die de inspectie zelf uitvoerde, ondersteund door twee externe bureaus. Er is een taakverdeling overeengekomen waarin het Kenniscentrum Beroepsopleiding Arbeidsmarkt (KBA) het kwantitatieve onderdeel van het onderzoek heeft verwerkt en geanalyseerd. Het bureau B&A heeft samen met de inspectie het kwalitatieve onderzoek verricht, alsmede de afstemming van beide onderdelen verzorgd.

Achtereenvolgens komen de achtergrond van het onderzoek aan de orde (hoofdstuk een), de onderzoeksopzet (hoofdstuk twee) en de resultaten. Hoofdstuk drie bevat de resultaten uit het websurvey-gedeelte van het onderzoek onder directies van scholen uit verschillende onderwijssectoren. Hoofdstuk vier geeft de resultaten weer van de vragenlijsten voor leerlingen en personeelsleden, die tijdens schoolbezoeken op scholen voor vo en mbo zijn ingevuld. Ook wordt aandacht besteed aan de reacties op een beknopte peiling via internet over ervaringen van homoseksuele leerlingen (en hun ouders) en personeelsleden. In hoofdstuk vijf worden de 35 casestudies van de inspectie op scholen voor vo en mbo beschreven. In hoofdstuk zes volgen de conclusies en een discussie over de bevindingen.

Begripsbepaling

OCW noemt homofob gedrag, seksuele weerbaarheid en seksuele diversiteit als relevante onderwerpen voor het onderzoek.

- Homofob gedrag wijst op gedrag waaruit een afkeer, angst of zelfs haat ten opzichte van homoseksuelen blijkt.
- Seksuele weerbaarheid vat de inspectie op als het vermogen om verbaal, mentaal of fysiek op passende wijze op te komen voor eigen wensen, grenzen en behoeften in situaties waarin seksualiteit een rol speelt.
- Seksuele diversiteit vat de inspectie op als verzamelbegrip voor homoseksuele en biseksuele jongens en mannen en lesbische en biseksuele meisjes en vrouwen.

De inspectie plaatst de begrippen alle onder de overkoepelende noemer van sociale veiligheid en burgerschap, vanuit de volgende overwegingen.

- Scholen hebben de taak om de sociale veiligheid van leerlingen en personeelsleden te waarborgen, en daarmee dus ook de veiligheid van homoseksuele leerlingen en personeelsleden. *Homofob gedrag* kan een aantasting van die veiligheid betekenen.

Scholen zouden volgens OCW homofoob gedrag en incidenten die daar uit voortvloeien, moeten aanpakken vanuit hun bredere en integrale veiligheidsbeleid (OCW, brief aan de Tweede Kamer 16 november 2007, VO/S&O/2007/47301).

- Ook seksueel misbruik en seksuele intimidatie vormen aantastingen van de sociale veiligheid. De aandacht van OCW voor de *seksuele weerbaarheid* van leerlingen komt voort uit zorgen over de seksualisering van de maatschappij, die eveneens tot uiting zou komen in het onderwijs. Scholen hebben, naast het waarborgen van de sociale veiligheid een taak op dit terrein die gerelateerd is aan de kerndoelen po en vo (in beide gevallen de kerndoelen 34 en 35), die betrekking hebben op de zorg voor het eigen lichaam en de eigen veiligheid.
- Daarnaast hebben scholen de opdracht actief burgerschap en sociale integratie te bevorderen en moeten zij er voor zorgen dat leerlingen kennis hebben van en kennismaken met verschillende achtergronden en culturen van leeftijdgenoten. Vanuit de opdracht tot burgerschapsvorming en de bevordering van basiswaarden als verdraagzaamheid, begrip en non-discriminatie, die scholen onlangs wettelijk toebedeeld hebben gekregen, ligt aandacht voor *seksuele diversiteit* zonder meer voor de hand (Besluit kerndoelen onderbouw vo en mbo, brondocument Leren Loopbaan en Burgerschap). Scholen zijn echter vrij in de manier waarop en de mate waarin ze aandacht aan dit thema willen geven.

De inspectie houdt sinds enkele jaren toezicht op sociale veiligheid en burgerschap in het onderwijs in algemene zin. De gebruikelijke toezichtgegevens geven een indruk van de algemene aanpak van scholen, maar niet van specifiek beleid rond de bovengenoemde thema's homofoob gedrag, seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid. Het onderzoek zoomt dan ook specifiek op die thema's in.

1 ACHTERGROND VAN HET ONDERZOEK

1.1 Incidenten

Incidenten seksuele diversiteit

Het is niet eenvoudig om te achterhalen hoe vaak incidenten rond homoseksuele leerlingen en leraren in verschillende onderwijssectoren nu precies voorkomen. Scholen houden dit niet systematisch bij en veel betrokkenen zullen bovendien weinig geneigd zijn om te melden dat hen iets is overkomen. Dat is in het algemeen al zo: hooguit de helft van de leerlingen die gepest wordt, vertelt bijvoorbeeld iets aan de omgeving. Dat zal nog sterker het geval zijn voor incidenten die de homoseksualiteit van leerlingen of personeelsleden betreffen. Een melding vergt immers dat het slachtoffer openlijk uitkomt voor zijn of haar homoseksualiteit.

Het aantal incidenten dat bij vertrouwensinspecteurs van de Inspectie van het Onderwijs wordt gemeld is van jaar tot jaar gering. In 2006/2007 was er bijvoorbeeld één melding van discriminatie naar seksuele geaardheid, evenals het schooljaar daarvoor (Inspectie, 2007, 2008). Ook monitoren over discriminerend gedrag, politiestatistieken en dergelijke bevatten doorgaans maar heel weinig voorvallen die specifiek op homoseksualiteit betrekking hebben (Davidovic & Rodrigues, 2007). Dat wil echter niet zeggen dat er in de praktijk ook feitelijk maar een gering aantal incidenten plaats vindt.

Uit onderzoek (Van Wonderen, 2004) blijkt dat 43 procent van de homoseksuele personeelsleden wel eens door leerlingen uitgescholden is (tegen 25 procent van de personeelsleden in het algemeen) en 38 procent meldt ongewenste seksuele toespelingen (tegen 19 procent van de personeelsleden in het algemeen). Homoseksuele leerlingen voelen zich onveilig op school dan andere leerlingen (OCW, 2007) en homoseksuele leraren in het voortgezet onderwijs lopen een groter risico op discriminatie en andere incidenten dan hun collega's (Mooij, 2007). Mannelijke homoseksuele leraren hebben het vooral in het vmbo moeilijker dan hun heteroseksuele collega's. Niet iedereen komt op school dan ook voor zijn of haar seksuele geaardheid uit, ook niet tegenover de schoolleiding (Van Wonderen, 2004; COC, 2005). Volgens de meest recente mbo-monitor (Neuvel, 2007) worden homoseksuele personeelsleden twee keer zo vaak gepest en gediscrimineerd als hun heteroseksuele collega's.

Incidenten weerbaarheid

De inspectie beschikt niet over harde gegevens om te beoordelen of op scholen sprake is van een groeiende seksualisering van omgangsvormen, zoals soms verondersteld wordt, en of die wellicht leidt tot (meer) incidenten op scholen. Vertrouwensinspecteurs krijgen jaarlijks wel meldingen van seksueel misbruik en seksuele intimidatie; in 2006/2007 ging het in totaal om 370 klachtmeldingen. Ook beschikt de inspectie over globale cijfers over de loverboy-problematiek op of in de buurt van scholen en indrukken die directies hebben van seksueel misbruik en intimidatie. Volgens die bronnen speelt dit probleem vooral in het voortgezet onderwijs en het speciaal onderwijs en hebben veel scholen er mee te maken. Zo meldt een op de drie praktijkscholen ervaringen met loverboys en ruim 40 procent van de vmbo-scholen meldt ongewenst seksueel gedrag tussen leerlingen (Inspectie van het Onderwijs, 2008; zie verder hoofdstuk 4).

1.2 Houding en cultuur

Hoewel Nederland internationaal gezien in het algemeen vooroploopt in de acceptatie van homoseksualiteit (Keuzenkamp, 2007; Keuzenkamp e.a., 2007), is bekend dat jongeren relatief ongunstig over homoseksualiteit denken (Buijs e.a., 2008). Zo zou 8 procent van de jongeren een vriendschap verbreken als een vriend of vriendin homoseksueel is. Voor allochtone jongeren geldt dat sterker dan voor autochtone en voor jongens sterker dan voor meisjes (OCW, 2007). Van de zestienjarige jongeren met een islamitische achtergrond keurt 40 procent homoseksualiteit af tegenover 13 procent van de christelijke jongeren en 3 procent van de niet-gelovige jongeren (Nationale Jeugdraad, 2006). Volgens de Rotterdamse Jeugdmonitor (2005) zegt meer dan 80 procent van de Turkse en Marokkaanse jongens geen homo als vriend te willen; dit percentage is hoger dan in eerdere, vergelijkbare metingen. Allochtone meisjes zijn iets toleranter, maar toch kan ook een grote meerderheid van hen zich een vriendschap met een homoseksuele leerling niet voorstellen. Van de Nederlandse jongens wijst 30 procent zo'n vriendschap af, van de Nederlandse meisjes 8 procent. Hoe lager het opleidingsniveau, hoe geringer in het algemeen de acceptatie. Onderzoek in de regio Haaglanden (COC Haaglanden, 2006) maakt duidelijk dat veel leerlingen bang zijn om zelf gepest te worden als ze met een homoseksuele leerling omgaan.

Volgens Buijs e.a. (2008) accepteren veel scholieren (in Amsterdam) homoseksualiteit wel in algemene zin, maar is de tolerantie flinterdun als het gaat om homoseksualiteit in hun nabijheid. Dat geldt voor jongens veel sterker dan voor meisjes. Zo wil ruim een derde van de jongens geen huiswerk maken met een homoseksuele medeleerling of in de pauze naast hem zitten, en de helft wil tijdens een werkweek geen kamer delen met een homoseksuele medeleerling. Van de meisjes geldt dat voor rond de 20 procent (huiswerk en pauze) en voor een derde (kamer delen). Uitsluiting en discriminatie van jongeren die (vermeend) homoseksueel zijn, is volgens deze auteurs daarom aan de orde van de dag in het Amsterdamse onderwijs.

Of homofob gedrag in het onderwijs de laatste jaren landelijk toeneemt is niet eenvoudig vast te stellen. Gegevens die een nauwkeurige vergelijking in de tijd mogelijk maken ontbreken grotendeels. De landelijke monitoren in het voortgezet onderwijs en het mbo bieden op termijn wel enig inzicht in verschuivingen, in ieder geval wat incidenten op dit gebied betreft.

Uit een grootschalig Brabants onderzoek komt naar voren dat de meeste leerlingen in het voortgezet onderwijs vinden dat homoseksualiteit geen probleem is op hun school. Niettemin zou twee derde van de leerlingen het stil houden als ze zelf homoseksueel zouden zijn, omdat ze het schoolklimaat toch niet veilig genoeg vinden om er voor uit te komen (Stichting Outway, 2005).

De positie van homoseksuele jongeren is niet goed te vergelijken met die van leerlingen die vanwege andere kenmerken, zoals hun etnische herkomst of hun sekse, gediscrimineerd of buitengesloten worden. DeWaele (2008) wijst erop dat de meeste minderheidsgroepen in ieder geval in hun thuissituatie omringd zijn door anderen die dezelfde status hebben als zij. Dat is bij homoseksuele jongeren niet of in elk geval veel minder vanzelfsprekend het geval.

1.3 Beleid

Scholen hebben vaak wel een beleid op het terrein van de sociale veiligheid of zijn bezig dat te ontwikkelen, maar in dat beleid besteden ze in meerderheid geen expliciete aandacht aan seksuele diversiteit of homoseksualiteit (Van Kessel & Sikkes, 2007). Mooij (2007) constateert dat slechts 1 procent van de beleidsplannen op het gebied van sociale veiligheid passages over homoseksualiteit bevat. Er is wel eens aangedrongen op het instellen van een verplichting daartoe, maar dat heeft niet tot maatregelen geleid. Er zijn wel voorbeeld-beleidsplannen die expliciet aandacht aan homoseksualiteit schenken, zoals een beleidsplan van het

Vervangingsfonds (Inspectie, 2006). Een school die een beleid op dit terrein wil vormgeven, hoeft dus niet alles zelf opnieuw te bedenken.

Sommige directies vinden een homospecifiek veiligheidsbeleid niet nodig, omdat er geen homoseksuelen zouden zijn op school en daardoor ook geen problemen (COC, 2005; COC Haaglanden, 2006). Dat een school in het geheel geen homoseksuele leerlingen of personeelsleden zou herbergen, is statistisch gezien echter zo goed als onmogelijk. Volgens Tielman (2003) zou een school het integrale beleid toch minimaal op onderdelen specifiek op homoseksualiteit moeten toespitsen. Als dat niet gebeurt, weten homoseksuele leerlingen en personeelsleden onvoldoende waar ze aan toe zijn en in hoeverre ze gesteund worden, bijvoorbeeld als ze voor hun homoseksualiteit willen uitkomen. Een actief schoolbeleid hangt positief samen met de werkbeleving van homoseksuele personeelsleden (COC, 2005). Blok, Derriks en De Kat (2005) komen op grond van gesprekken met scholen ook tot de conclusie dat expliciete aandacht nodig is binnen de algemene kaders van een veiligheidsbeleid. Een school moet volgens hen bijvoorbeeld afspreken hoe leraren en ondersteunend personeel met homovijandige scheldwoorden en uitspraken van leerlingen omgaan.

Ook leerlingen kunnen een rol spelen in de beleidsontwikkeling. In de Verenigde Staten hebben verschillende scholen de vorming van zogeheten *gay-straight alliances* gesteund. Dit zijn groepen van homoseksuele en heteroseksuele leerlingen die zelf het schoolklimaat onderzoeken en de veiligheid bevorderen, bijvoorbeeld door op te treden tegen scheldwoorden en vervelende grappen. Dergelijke initiatieven komen ook in Nederland voor, maar in beperkte mate (zie hoofdstuk vijf).

Volgens verschillende bronnen zijn directies vaak bang om met homoseksualiteit geassocieerd te worden als andere scholen zich niet ook met het onderwerp bemoeien (Platform seksuele diversiteit, 2004; COC, 2005; Tielman, 2003). Dat blijkt ook uit het feit dat veel scholen bevreesd waren om aan pilots over homoseksualiteit mee te doen (Kuyper, Vanwesenbeeck & Dankmeijer, 2007).

1.4 Aanbod

Aanbod seksuele diversiteit

Enkele jaren geleden onderzocht de inspectie of scholen in hun aanbod aandacht besteden aan seksuele diversiteit. Dat was volgens directies in principe het geval op 43 procent van de basisscholen, 60 procent van de vmbo-scholen en 70 procent van de havo/vwo-scholen (Inspectie, 2004). Vaak was het echter van individuele docenten afhankelijk of dit onderdeel van het aanbod ook daadwerkelijk aan bod kwam.

Op de meeste scholen wordt volgens leerlingen echter niet of nauwelijks over homoseksualiteit gepraat. Leerlingen vinden dat scholen meer moeten doen aan voorlichting over homoseksualiteit (Stichting Outway, 2005). Volgens De Vries (1998) vinden ook veel allochtone leerlingen dat. Een deel van hen heeft nog nooit voorlichting gehad. Meer informatie zou misvattingen bij deze leerlingen kunnen wegnemen, bijvoorbeeld de gedachte dat homoseksualiteit een typisch Nederlands fenomeen is dat in het land van herkomst niet voorkomt of de opvatting dat mensen er zelf voor kiezen om homoseksueel te worden. Deze laatste opvatting is wijdverbreid onder scholieren in Amsterdam: twee derde denkt dat iemand homo of lesbienne is doordat hij of zij daarvoor kiest, terwijl slechts een derde er van uit gaat dat dit aangeboren is (Buijs e.a., 2008).

Blok, Derriks en De Kat (2005) bepleiten dat homoseksualiteit in het lesaanbod wordt verwerkt en dat ouders hierover ingelicht worden. Nu weten leraren vaak namelijk niet of hun collega's

iets aan het onderwerp doen en zijn directies soms huiverig vanwege verwachte problemen met allochtone leerlingen en hun ouders (COC Haaglanden, 2006). Scholen gaan er mogelijk te snel van uit dat er problemen komen, terwijl soms in de praktijk blijkt dat openheid juist ook problemen kan voorkomen (De Vries, 1998; Van Maaren, 2004). In ieder geval zegt ook een meerderheid van allochtonen (58 procent bij Turken, 65 procent bij Marokkanen, 81 procent bij Surinamers en 75 procent bij Antillianen) het geen probleem te vinden als hun kind op school les krijgt van een homoseksuele leraar of lerares. Van de Nederlanders zegt 95 procent dit (Keuzenkamp, 2007, Keuzenkamp e.a., 2006).

Angst van scholen om problemen te krijgen verklaart misschien ook waarom externe voorlichters moeilijk toegang krijgen tot scholen en waarom scholen niet staan te springen om mee te doen aan projecten op het gebied van homoseksualiteit (Tielman, 2003). Ook is men mogelijk onvoldoende op de hoogte van alle voorbeeldmaterialen die voorhanden zijn, zowel wat beleidsontwikkeling als lespakketten betreft (COC, 2005; Blok, Derriks & De Kat, 2005).

Het thema homoseksualiteit leidt in lessen geschiedenis en maatschappijleer volgens twee derde van de leraren die in deze vakken lesgeven tot grievende opmerkingen, het meest in het praktijkonderwijs, het vmbo en het speciaal onderwijs (Van Wonderen, 2004).

Uit een onderzoek onder Amsterdamse scholieren uit het voortgezet onderwijs blijkt dat volgens de meerderheid van hen (61 procent) de school geen aandacht besteedt aan homoseksualiteit. Volgens een derde van de leerlingen grijpen leraren niet in als leerlingen homo's uitschelden en een kwart zegt dat leraren zelf grappen maken over homo's (Buijs e.a., 2008). Bijna driekwart van de leerlingen zegt geen openlijk homoseksuele leerlingen op school te kennen.

Seksuele weerbaarheid

Op het terrein van weerbaarheid zijn verschillende lespakketten en lessenseries beschikbaar, die zich op verschillende onderdelen van het concept toespitsen (fysieke, sociale en seksuele weerbaarheid). Bij sommige pakketten krijgen jongens en meisjes apart van elkaar les. Voorbeelden van lespakketten zijn het Marietje Kesselsproject, het Rots en Waterprogramma en de Kanjertrainingen. Veel van de materialen richten zich op de basisschool, al is soms wel sprake van een uitbreiding naar de onderbouw van het voortgezet onderwijs (www.schoolveiligheid.nl). Als het specifiek gaat om seksuele weerbaarheid, is een goed aanbod juist in het voortgezet onderwijs, gezien het ontwikkelingsstadium van de leerlingen, vanzelfsprekend ook van groot belang (Van Klooster & Van Boxtel, 2006).

Het is niet bekend hoeveel scholen in Nederland gebruik maken van de beschikbare pakketten of andere, zelf ontwikkelde materialen. De recent verschenen onderzoeken van Movisie (Felten, Janssens & Brants, 2009) en de Rutgers Nisso Groep (De Graaf e.a., 2009) besteden wel aandacht aan de mogelijk mediërende rol van de school bij de invloed van media op jongeren, maar gaan niet expliciet in op de vraag of scholen actief zijn op het gebied van seksuele weerbaarheid. Wel maken deze onderzoeken duidelijk dat jongeren het doorgaans prettig vinden om seksualiteit en seksualisering open te bespreken en ook dat ze er graag het een en ander over zouden willen leren. Datzelfde constateerde de inspectie naar aanleiding van gesprekken met jongeren over homoseksualiteit.

De meeste weerbaarheidsprogramma's streven er naar kinderen te leren wat seksueel misbruik is en hen het besef bij te brengen dat ze aanrakingen kunnen weigeren en weg kunnen komen van mensen die hen ongewenst aanraken. Ook is het streven kinderen duidelijk te maken dat ze volwassenen over eventueel misbruik kunnen vertellen. Er is enige empirische evidentie voor de effecten van de pakketten, in ieder geval op de korte termijn. Recent empirisch onderzoek naar een lesprogramma voor de bovenbouw van de basisschool, bestaande uit twintig lessen, toont bijvoorbeeld aan dat een dergelijk programma kleine, maar positieve effecten kan hebben op de fysieke en sociaal-emotionele competenties van leerlingen (Boelhouwer e.a, 2008). Effecten op cognitieve competenties werden niet gevonden.

2 OPZET VAN HET ONDERZOEK

2.1 Onderzoeksvragen

Uit de algemene probleemstelling vloeien de volgende onderzoeksvragen voort:

1. Op hoeveel scholen komen incidenten rond seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid voor, zowel voor leerlingen als voor personeelsleden?
2. Welke houding hebben leerlingen en personeelsleden ten opzichte van seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid en in hoeverre is sprake van een open schoolcultuur op deze gebieden?
3. In hoeverre besteden scholen in hun onderwijsaanbod en in hun beleid rond sociale veiligheid en burgerschap aandacht aan seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid?
4. Welke *good and bad practices* zijn te onderscheiden?

2.2 Uitvoering van het onderzoek

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen zijn de volgende onderzoeksactiviteiten uitgevoerd:

- survey-onderzoek onder directies van scholen in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs (ten behoeve van onderzoeksvraag 1, 2 en 3),
- casestudies op scholen voor voortgezet (speciaal) onderwijs en mbo-opleidingen (ten behoeve van alle onderzoeksvragen),
- analyse van ingevulde vragenlijsten die werden uitgezet op de bezochte scholen werden uitgezet onder leerlingen en personeelsleden (onderzoeksvragen 1, 2 en 3),
- ondervragen van homoseksuele jongeren en personeelsleden over hun ervaringen in het onderwijs via internet (ten behoeve van onderzoeksvraag 4).

Literatuur die in het onderzoek bestudeerd is, is beschreven in hoofdstuk één.

Survey bij directies van scholen

De inspectie ondervraagt sinds enkele jaren landelijk representatieve steekproeven van scholen in het basisonderwijs, speciaal basisonderwijs, praktijkonderwijs, vmbo, havo/vwo, speciaal onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs over sociale veiligheid en burgerschap ten behoeve van het Onderwijsverslag. De vragenlijsten voor directies vragen ook naar incidenten rond homoseksuele leerlingen en personeelsleden en naar seksueel ongewenst gedrag en loverboys, voorzover bekend bij directies. Ten behoeve van dit onderzoek zijn enkele specifieke vragen opgenomen over de schoolcultuur en de mate waarin seksuele diversiteit en weerbaarheid herkenbaar aanwezig zijn in het beleid en het aanbod van de school.

Directies van representatieve steekproeven per sector hebben de vragenlijsten eind 2008 ingevuld. Het gaat daarbij om directies van:

- 360 basisscholen,
- 75 scholen voor speciaal basisonderwijs,
- 86 scholen voor praktijkonderwijs,
- 107 vmbo-scholen,
- 57 scholen voor havo/vwo,
- 69 scholen voor speciaal onderwijs,
- 41 scholen voor voortgezet speciaal onderwijs.

In alle sectoren lag de respons tussen 80 en 90 procent.

Casestudies in het voortgezet onderwijs en het mbo

De inspectie heeft op 27 scholen voor voortgezet onderwijs en acht mbo-opleidingen casestudies uitgevoerd. Het basisonderwijs is buiten beschouwing gebleven, omdat op basis van bestaande kennis geconstateerd werd dat incidenten rond seksuele diversiteit daar minder voorkomen. Binnen het voortgezet onderwijs zijn bezoeken afgelegd bij:

- 14 scholen voor vmbo,
- 7 scholen voor havo/vwo,
- 2 scholen voor praktijkonderwijs,
- 2 scholen voor voortgezet speciaal onderwijs (cluster 3),
- 2 scholen voor voortgezet speciaal onderwijs (cluster 4).

In het mbo ging de inspectie op bezoek bij:

- 2 opleidingen uit de sector Techniek,
- 2 opleidingen uit de sector Zorg en Welzijn,
- 2 opleidingen uit de sector Economie,
- 2 opleidingen uit de sector Landbouw.

In het mbo werd alle gevallen vooral om praktische redenen gesproken met betrokkenen uit de beroepsopleidende leerweg, ten eerste omdat deelnemers uit de beroepsbegeleidende leerweg minder op school aanwezig zijn en ten tweede omdat bekend is dat de sociale veiligheid meer onder druk staat dan in de beroepsbegeleidende leerweg (Inspectie, 2007).

Bij de selectie heeft de inspectie contact gehad met organisaties die actief zijn bij het vormgeven van beleid over het omgaan met seksuele diversiteit op scholen en in gemeenten. Ook zijn interne gegevensbronnen geraadpleegd, evenals de kennis van inspecteurs over scholen en opleidingen.

De 27 scholen voor voortgezet onderwijs zijn geselecteerd uit de steekproef van scholen die al benaderd werden voor het Onderwijsverslag. Daarbij is gelet op regionale spreiding, denominatie en schoolsoort. Er zijn in het voortgezet onderwijs acht openbare scholen bezocht, negen protestants-christelijke scholen, zeven rooms-katholieke scholen, een interconfessionele school en twee algemeen bijzondere scholen. In het mbo zijn acht cases geselecteerd, waarbij gelet is op vertegenwoordiging van de verschillende sectoren en regionale spreiding.

De scholen zijn telefonisch benaderd door de projectleider en door inspecteurs, met het verzoek om aan het onderzoek mee te werken. Over het algemeen reageerden scholen positief. Sommige scholen vonden het een goed idee dat de inspectie dit onderwerp ging onderzoeken, maar enkele scholen reageerden minder positief. Zij gaven vooral te kennen dat ze al aan te veel onderzoek van de inspectie moesten meewerken.

Werkwijze en procedure in de casestudies

In de casestudies zijn dezelfde onderwerpen aan de orde gekomen als in het survey-gedeelte van het onderzoek gericht op directies (incidenten, houding en cultuur, beleid en aanbod). Voor de agenda van de schoolbezoeken is uitgegaan van de indicatoren uit het toezichtkader rond sociale veiligheid en burgerschap. Ter plekke zijn beleidsdocumenten bekeken, is de incidentenregistratie (indien aanwezig) geraadpleegd en is aandacht besteed aan het aanbod van de school. Bovendien vonden gesprekken plaats met diverse betrokkenen, waarmee een gedifferentieerder beeld kon worden gekregen dan alleen op basis van de visie en waarnemingen van directies. Gesproken werd met:

- bestuur en management,
- de vertrouwenspersoon of de zorgcoördinator,

- een groep leraren; de scholen was gevraagd leraren af te vaardigen die les geven in de vakken maatschappijleer, biologie, geschiedenis, Nederlands en sport, omdat verwacht kon worden dat seksuele diversiteit in hun lessen het meest aan de orde komt,
- een groep bestaand uit ondersteunend personeel,
- een groep leerlingen of deelnemers uit verschillende leerjaren,
- een groep ouders (alleen in het voortgezet onderwijs),
- de coördinator beroepspraktijkvorming (alleen in het mbo), omdat seksuele diversiteit ook tijdens de beroepspraktijkvorming een rol kan spelen.

Omdat met een beperkt aantal leerlingen en personeelsleden kon worden gesproken, heeft de inspectie ook op alle scholen vragenlijsten uitgezet bij:

- maximaal 25 leerlingen/deelnemers per leerjaar per school of opleiding (dat wil zeggen: op de locatie die de inspectie bezoekt),
- maximaal 40 personeelsleden (25 leraren, vijftien ondersteunend personeel per school).

Vanwege de kleine omvang van sommige locaties zijn soms minder lijsten uitgezet.

Ieder bezoek, dat een dag in beslag nam, is door twee personen uitgevoerd. Een daarvan was een inspecteur met ervaring als vertrouwensinspecteur of met ervaring in het voortgezet onderwijs of het mbo. De tweede persoon was eveneens een inspecteur of een inspectiemedewerker. De eerste inspecteur was verantwoordelijk voor het voeren van alle gesprekken, de tweede voor het uitzetten en weer innemen van de vragenlijsten.

Inhoud gesprekken

In de gesprekken zijn de volgende thema's aan de orde geweest:

- sociale veiligheid, seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid (inzicht en beleid),
- de aanpak van incidenten,
- burgerschap, seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid (inzicht en aanbod),
- de cultuur op school en openheid over seksuele diversiteit,
- het aanbod gericht op seksuele diversiteit,
- het aanbod gericht op seksuele weerbaarheid.

Representativiteit vragenlijsten

De vragenlijsten zijn ingevuld door 851 personeelsleden (gemiddeld 24 per school/ per locatie) en 2813 leerlingen (gemiddeld tachtig leerlingen per school/per locatie).

Bij het personeel zijn de lijsten beantwoord door:

- 655 personeelsleden van 27 scholen voor voortgezet onderwijs:
 - 72 procent leraren, 28 procent ondersteunend personeel,
 - 55 procent mannen, 45 procent vrouwen,
 - 93 procent geboren in Nederland,
 - 2 procent islamitisch.
- 196 personen uit 8 instellingen voor mbo:
 - 67 procent leraren (met vooral lesgevende taken in opleidingen van niveau 3 en 4), 33 procent ondersteunend personeel,
 - 53 procent mannen, 47 procent vrouwen,
 - 90 procent geboren in Nederland,
 - 4 procent islamitisch.

Bij de leerlingen werd geantwoord door:

- 2.019 leerlingen van 27 scholen voor voortgezet onderwijs:
 - 15 procent vso en praktijkonderwijs, 53 procent vmbo, 15 procent havo, 17 procent vwo,
 - 54 procent jongens, 46 procent meisjes,
 - 20 procent heeft een moeder die niet in Nederland is geboren,
 - 11 procent islamitisch.

- 794 deelnemers uit 8 instellingen voor mbo:
 - 70 procent uit opleidingen van niveau 4,
 - 43 procent jongens, 57 procent meisjes,
 - 28 procent heeft een moeder die niet in Nederland is geboren,
 - 20 procent is islamitisch.

In enkele vso/pro-scholen heeft een zo beperkte groep leerlingen de vragenlijst ingevuld (vanwege fysieke of gedragsmatige beperkingen) dat de reacties niet geanalyseerd konden worden.

De leerlingen vormen een redelijk representatieve afspiegeling van de populaties in vo en mbo als geheel. De verdeling naar etnische achtergrond is zowel in vo als mbo vrijwel overeenkomstig de landelijke verdeling. Op onderdelen is echter sprake van een afwijking van het landelijke beeld:

- de samenstelling naar sekse; in het vo waren meisjes met 46 procent licht ondervertegenwoordigd, in het mbo juist oververtegenwoordigd met 57 procent,
- de leeftijdsopbouw; in het vo zijn veertien- en vijftienjarigen enigszins oververtegenwoordigd, in het mbo zijn zeventien- en achttienjarigen oververtegenwoordigd en deelnemers ouder dan 20 zijn ondervertegenwoordigd,
- De schoolsoort of sector; in het vo zijn leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg ondervertegenwoordigd, leerlingen uit de kaderberoepsgerichte leerweg juist oververtegenwoordigd. In het mbo zijn deelnemers uit niveau 4 oververtegenwoordigd. De sectoren groen en 'combinatie van sectoren of onbekend' zijn in de mbo steekproef oververtegenwoordigd, de sector economie en in mindere mate zorg en welzijn en techniek ondervertegenwoordigd.

Met erkenning van deze afwijkingen kunnen op basis van de leerlinggegevens toch voorzichtig trends voor het landelijke beeld gesignaleerd worden.

Voor docenten en onderwijsondersteunend personeel is geen vergelijking met landelijke cijfers mogelijk. De gegevens van deze groep worden alleen gebruikt voor een gedetailleerdere beeldvorming van de 35 bezochte scholen.

Inhoud vragenlijsten

In de vragenlijsten zijn aan personeel en leerlingen vragen gesteld over de volgende thema's:

- de houding met betrekking tot homoseksualiteit en weerbaarheid,
- de schoolcultuur (openheid over homoseksualiteit en seksuele diversiteit, deels zichtbaar in gedrag op school),
- bekendheid met het beleid dat de school heeft ontwikkeld,
- het aanbod seksuele diversiteit en weerbaarheid.

Ondervraging via internet

Op voorhand was niet bekend of het in de praktijk mogelijk zou zijn om tijdens de schoolbezoeken met homoseksuele jongeren en personeelsleden te spreken. Daarom is via aankondigingen op relevante websites gezocht naar homoseksuele jongeren en personeelsleden die over hun goede of slechte ervaringen in scholen wilden vertellen. De websites voor leerlingen waren www.veilige-haven.nl, www.allesovergay.nl, www.switchboard.nl, www.gayandschool.nl, www.expreszo.nl, www.i2rotterdam.nl, www.nafar.nl, www.contrario.nl. Websites voor volwassenen waren www.aob.nl, www.empowerls.com, www.vrolijkescholen.nl, www.ppsi.nl, www.schoolenveiligheid.nl). Iedereen die per telefoon en per mail reageerde (ongeveer vijftig personen in totaal), kreeg het verzoek een vragenlijst in te vullen, dezelfde lijst die gebruikt werd in de casestudies. In de lijst was voldoende open ruimte voor het opschrijven van persoonlijke ervaringen.

In totaal hebben tien leraren, zeven leerlingen en één ouder met kinderen op een basisschool een vragenlijst ingevuld.

2.3 Instrumentconstructie

Vragenlijsten leerlingen en personeel

Voorafgaand aan de vragenlijstconstructie is overleg gevoerd met het SCP. De vragenlijsten zijn ook aan het SCP voorgelegd na constructie. Bij de constructie van de lijsten is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande items en instrumenten, die ofwel binnen de inspectie ofwel door andere onderzoekers al ontwikkeld waren (o.a. Keuzenkamp, 2008; Pelleriaux, 2003; Mooij, 2007).

Gespreksleidraden en werkinstructie

Voor alle gesprekken zijn leidraden ontwikkeld, waarbij steeds eerst is uitgegaan van de indicatoren voor veiligheid en burgerschap uit het waarderingskader voor voortgezet onderwijs. Vervolgens zoomde het gesprek in op de specifieke thema's van het onderzoek, gerelateerd aan de algemene overkoepelende begrippen veiligheid en burgerschap. Voor de inspecteurs was een werkinstructie beschikbaar, aan de hand waarvan ze hun bezoek aan scholen en instellingen konden inrichten. Voor contactpersonen op scholen en instellingen was een informatief document beschikbaar, waar in beschreven werd welke activiteiten de inspectie wilde uitvoeren en welke activiteiten van de scholen en instellingen werden verwacht. De inspecteurs hebben per bezochte school of instelling een verslag gemaakt, dat alleen ten behoeve van het onderzoek is gebruikt. De inspectie publiceert over dit onderzoek geen herkenbare gegevens op school- of instellingsniveau.

Analyse van gegevens

Op de kwantitatieve gegevens zijn rechte tellingen uitgevoerd. Per onderzocht begrip (zoals cultuur, beleid en aanbod) zijn schalen geconstrueerd, die qua items voor leerlingen en personeelsleden waar mogelijk gelijk zijn getrokken. Voor de betrouwbaarheid is een ondergrens van .70 (coëfficiënt alpha) aangehouden. Per schaal is een schaalscore berekend tussen 0 en 1, zodat schaalscores onderling vergelijkbaar zijn. Verschillen tussen groepen zijn getoetst met behulp van t-toetsen, waarbij een betrouwbaarheidsmarge van 0,05 is aangehouden.

3 RESULTATEN SURVEY-ONDERZOEK DIRECTIES

De inspectie doet al enkele jaren onderzoek naar incidenten op het gebied van de sociale veiligheid voor homoseksuele personeelsleden en leerlingen in het onderwijs. Vragen hierover zijn beantwoord door directies van scholen uit het primair, voortgezet en speciaal onderwijs. De inspectie heeft zich altijd beperkt tot deze sectoren omdat de indicatoren over sociale veiligheid en burgerschap, waar de vragenlijsten op voortbouwen, ook in die sectoren op vergelijkbare wijze worden onderzocht in het inspectietoezicht. Er zijn om die reden geen gegevens van mbo-instellingen beschikbaar.

Directies zullen niet alle incidenten kennen die zich op hun school voordoen, omdat personeelsleden en leerlingen niet alles melden. De cijfers zullen dus eerder een onderschatting van de werkelijkheid zijn dan een overschatting.

3.1 Incidenten in de periode 2002-2008

Incidenten seksuele diversiteit

De inspectie heeft vanaf het schooljaar 2002/2003 jaarlijks vragen gesteld over incidenten rond homoseksualiteit in het onderwijs (tabel 3.1a). Niet alle schoolsoorten zijn in alle onderzochte jaren vertegenwoordigd.

Tabel 3.1a Scholen die in verschillende schooljaren incidenten hebben meegemaakt rond homoseksuele personeelsleden, leerlingen of ouders van leerlingen (in percentages)

	Primair onderwijs		Voortgezet onderwijs			Speciaal onderwijs	
	Bao	Sbao	Pro	Vmbo	Havo-vwo	So	Vso
2007/2008	-	4	6	7	4	1	2
2006/2007	-	-	7	11	7	-	8
2005/2006	1	1	6	10	7	-	2
2004/2005	-	3	10	10	Havo: 13 Vwo: 7	Speciaal onderwijs, cluster 4:7	
2003/2004	1	2	8	5	4		2
2002/2003	1			4	4		

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

In het basisonderwijs en het speciaal onderwijs komen volgens de directies incidenten rond homoseksualiteit zeer weinig voor, in het speciaal basisonderwijs zo nu en dan. Het overzicht maakt duidelijk dat incidenten voornamelijk aan de orde zijn in het voortgezet onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs. De percentages wisselen licht van jaar tot jaar. Dat kan samenhangen met steekproeffluctuatie. De cijfers vertonen geen consequente stijgende of dalende trend.

Incidenten seksuele diversiteit in het schooljaar 2007/2008

De inspectie heeft directies van scholen nader ondervraagd over incidenten rond homoseksualiteit in het schooljaar 2007/2008. Als een directeur meldt dat er incidenten rond homoseksualiteit zijn geweest, gaat het praktisch altijd om één incident per school. Een enkele keer zijn het er twee. De incidenten betreffen bijna altijd verbale incidenten, zoals uitschelden of beledigen. Dat is voorgekomen in het speciaal basisonderwijs, het praktijkonderwijs, het vmbo, het havo/vwo en het voortgezet speciaal onderwijs. Directies kunnen in de meeste gevallen niet zeggen of incidenten toenemen of afnemen, omdat ze maar zo weinig voorkomen.

De slachtoffers zijn doorgaans personeelsleden, maar een enkele keer ook homoseksuele ouders van leerlingen en in het vmbo en havo/vwo ook homoseksuele leerlingen. In het vmbo komt ook digitaal pesten van homoseksuele personeelsleden en leerlingen incidenteel voor en een keer meldt een school dat eigendommen van personeel beschadigd zijn. Bij incidenten op scholen met leerlingen in de leeftijd van het basisonderwijs zijn leerlingen of hun ouders de veroorzakers van incidenten. In het voortgezet onderwijs zijn het altijd leerlingen. Volgens de directies leiden incidenten soms tot vertrek of ziekteverzuim van een personeelslid of tot ziekteverzuim bij een leerling.

Als incidenten zich voordoen, volgt meestal een gesprek met de ouders en soms ook met hun ouders. In een enkel geval wordt de dader geschorst.

Incidenten seksuele weerbaarheid

In het voortgezet onderwijs, het speciaal onderwijs en het speciaal basisonderwijs maken veel scholen bij leerlingen problemen mee die op het gebied van de seksuele weerbaarheid liggen. Het gaat dan bijvoorbeeld om meisjes die het slachtoffer van loverboys dreigen te worden of leerlingen die slachtoffer zijn van seksuele intimidatie of seksueel misbruik in hun omgeving (tabel 3.1b). Vooral in het praktijkonderwijs is het percentage scholen zeer hoog, bijna 80 procent. Het basisonderwijs wijkt duidelijk af, maar toch heeft ook hier bijna een op de tien scholen leerlingen die met dit type problematiek te kampen hebben.

Tabel 3.1b Percentage scholen per schoolsoort waar leerlingen bekend zijn met problemen op het gebied van de seksuele weerbaarheid

Bao	Sbao	Pro	Vmbo	Havo/vwo	So	Vso
N=360	N=75	N=86	N=107	N=57	N=69	N=41
9	27	78	53	40	38	61

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

3.2 Schoolcultuur

De directies is gevraagd hoe de school omgaat met aspecten van seksuele diversiteit (tabel 3.2a).

Tabel 3.2a Percentage directies per sector die vragen over cultuur bevestigend hebben beantwoord

Op onze school:	Bao	Sbao	Pro	Vmbo	Havo/vwo	So	Vso
	N=360	N=75	N=86	N=107	N=57	N=69	N=41
weten personeelsleden hoe ze om behoren te gaan met homoseksuele ouders van leerlingen	50	63	41	62	66	72	59

treedt de schoolleiding consequent op tegen degenen die homoseksuele personeelsleden of leerlingen uitschelden of anderszins lastig vallen	26	27	34	58	61	39	51
treden personeelsleden consequent op tegen degenen die homoseksuele personeelsleden of leerlingen uitschelden of anderszins lastig vallen	23	27	35	56	53	41	44
wordt het gebruik van scheldwoorden die verwijzen naar de seksuele geaardheid van mensen daadwerkelijk bestraft	62	80	73	82	72	61	68
bespreken we in alle klassen aan het begin van het schooljaar welke regels we hebben ten aanzien van uitingen van homodiscriminatie			12	13	9		17
komen leerlingen openlijk voor hun homoseksualiteit uit			19	24	46		22
komen personeelsleden openlijk voor hun homoseksualiteit uit	23	40	27	50	74	74	71
is algemeen bekend welke personeelsleden homoseksueel zijn	26	41	28	45	63	72	56
kunnen homoseksuele personeelsleden hun partners meenemen naar schoolfeesten	33	51	47	65	81	72	78
zijn homoseksuele personeelsleden vertegenwoordigd in managementfuncties	7	13	8	16	25	17	15

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

In het vo zegt ruim de helft van de directies dat zowel de directie als personeelsleden optreden als homoseksuele personeelsleden of leerlingen worden lastig gevallen of uitgescholden. Bij dit percentage moet worden bedacht, dat directies ook konden zeggen dat iets dergelijks niet van toepassing is (omdat er geen incidenten zijn). Op een vijfde of een kwart van de scholen in het voortgezet onderwijs komen leerlingen er voor uit dat ze homoseksueel zijn; in het havo/vwo is dat percentage dubbel zo hoog.

In het voortgezet onderwijs komen personeelsleden op de helft tot driekwart van de scholen voor hun homoseksualiteit uit, behalve in het praktijkonderwijs. Daar gebeurt dat op ongeveer een kwart van de scholen. In het basisonderwijs zijn de percentages lager. Daar is ook minder vaak bekend wie homoseksueel is dan in het voortgezet onderwijs en is het minder gebruikelijk dat homoseksuele personeelsleden hun partners meenemen naar schoolfeesten.

Op een tiende tot een kwart van de scholen maken homoseksuele personeelsleden deel uit van het schoolmanagement.

Er zijn geen significante verschillen tussen scholen die terug te voeren zijn op urbanisatiegraad, denominatie of schoolgrootte.

3.3 Beleid en aanbod

In tabel 3.3a staat hoe directies vragen over schoolbeleid inzake seksuele diversiteit hebben beantwoord. In de lijst voor basisscholen, scholen voor speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs is (gezien de leeftijd van leerlingen) niet naar homoseksuele leerlingen gevraagd.

Tabel 3.3a Percentage directies per sector die vragen over beleid bevestigend hebben beantwoord

Op onze school:	Bao N=360	Sbao N=75	Pro N=86	Vmbo N=107	Havo/ vwo N=57	So N=69	Vso N=41
is vastgelegd hoe bij wervings- en selectieprocessen omgegaan wordt met homoseksualiteit	13	11	5	8	7	17	5
hebben we een gedragscode voor het omgaan met elkaar, waarin specifieke regels over homodiscriminatie zijn opgenomen	12	7	9	16	11	19	15
gaan we minstens eens per twee jaar gericht na of homoseksuele personeelsleden en leerlingen zich voldoende veilig voelen (bijv. door vragen over dit onderwerp in anonieme veiligheidsenquêtes)	6	12	9	10	14	9	2
is een vertrouwenspersoon geschoold in signalering en opvang van problemen van homoseksuele personeelsleden en leerlingen	16	23	29	36	32	29	32
is afgesproken hoe incidenten rond homoseksuele personeelsleden en leerlingen geregistreerd moeten worden	8	9	10	19	25	12	15
hebben we vastgelegd hoe incidenten rond homoseksuele personeelsleden en leerlingen voorkomen kunnen worden	6	5	6	7	5	1	12
is duidelijk hoe en door wie opgetreden moet worden bij incidenten rond homoseksuele personeelsleden en leerlingen	22	17	31	43	58	35	37
krijgen homoseksuele personeelsleden en leerlingen na incidenten ook nazorg op de langere termijn	8	8	7	19	21	16	22
hebben we in ons veiligheidsbeleid een specifieke paragraaf over homodiscriminatie opgenomen	4	4	8	10	5	4	2
zijn scheldwoorden die verwijzen naar de seksuele geaardheid van mensen verboden	71	83	81	85	81	70	78

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

In alle schoolsoorten is op de meerderheid van scholen geen veiligheidsbeleid dat specifiek inzoomt op seksuele diversiteit. Het percentage scholen dat bijvoorbeeld zegt een aparte paragraaf over dit onderwerp te hebben, is zeer laag (hooguit een op de twintig scholen). Het komt nog wel vrij algemeen voor dat scholen scheldwoorden verbieden die naar homoseksualiteit verwijzen, maar dit is niet altijd het geval. Daarna noemen scholen nog relatief vaak dat ze weten wie bij specifieke incidenten op dit terrein moeten optreden, dat een vertrouwenspersoon geschoold is en dat er iets is afgesproken over de registratie van incidenten. Het voortgezet onderwijs doet iets meer op het gebied van beleid dan het basisonderwijs, maar de verschillen zijn niet erg groot. Er zijn geen significante verschillen tussen scholen op basis van urbanisatiegraad, denominatie of schoolgrootte.

De directies is gevraagd of hun school in het onderwijsaanbod aandacht besteedt aan homoseksualiteit en seksuele weerbaarheid. Volgens een ruime meerderheid is dat het geval, zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs (tabel 3.3b). In 2003, toen de inspectie het aanbod seksuele diversiteit in het basisonderwijs, het vmbo en het havo/vwo onderzocht, lagen de percentages in basisonderwijs en vmbo lager (nu 64, 77 en 70, toen respectievelijk 43, 60 en 70 procent). In het havo/vwo is het percentage nu hetzelfde als in 2003.

Tabel 3.3b **Percentage directies per sector die vragen over het aanbod bevestigend hebben beantwoord**

Aanbod schenkt aandacht aan:	Bao N=360	Sbao N=75	Pro N=86	Vmbo N=107	Havo/vwo N=57	So N=69	Vso N=41
homoseksualiteit	63	53	87	86	83	70	71
seksuele weerbaarheid	64	76	94	77	70	75	81

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

In het basisonderwijs komt homoseksualiteit vooral bij wereldoriëntatie of godsdienst aan de orde, via methoden van leraren. Aparte projecten komen weinig voor. Volgens directies is het doorgaans niet van individuele leraren afhankelijk of het onderwerp aan de orde komt. Weerbaarheid komt vooral bij wereldoriëntatie aan de orde en soms bij lichamelijke oefening. Methodes en aparte projecten komen in gelijke mate voor.

In het voortgezet onderwijs komen leerlingen bij het praktijkonderwijs vooral bij maatschappijleer en verzorging in aanraking met het onderwerp homoseksualiteit. In het vmbo en havo/vwo gebeurt dat bij meer verschillende vakken; maatschappijleer en biologie worden het meest genoemd, naast Nederlands, godsdienst, geschiedenis en verzorging. In het voortgezet speciaal onderwijs worden maatschappijleer, verzorging en biologie genoemd.

Het onderwerp komt voornamelijk aan de orde via de methodes die leraren gebruiken. Aparte gastlessen worden veel minder genoemd en komen in het vmbo en havo/vwo vaker voor dan in het praktijkonderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs. Volgens directies hangt het meestal niet van individuele leraren af of het onderwerp aan de orde komt, maar in 10 procent van de scholen is dat wel het geval.

Weerbaarheid komt in de schoolsoorten van het voortgezet onderwijs doorgaans aan de orde bij biologie, verzorging of maatschappijleer. Dit onderwerp is minder vaak aanwezig in de methodes van leraren dan homoseksualiteit. Projecten of cursussen worden hier ook regelmatig genoemd; cursussen vooral in het voortgezet speciaal onderwijs. Ook hier hangt het volgens directies doorgaans niet van individuele leraren af of leerlingen met het onderwerp weerbaarheid te maken krijgen.

3.4 Conclusies

Het aantal incidenten rond homoseksualiteit op scholen is beperkt volgens directies, die mogelijk echter lang niet alles weten wat er op de scholen gebeurt. De meeste scholen voeren geen homospecifiek veiligheidsbeleid. Op een deel van de scholen is de cultuur volgens directies redelijk open. Op veel scholen komen leraren er voor uit dat ze homoseksueel zijn en soms leerlingen ook. Dat laatste gebeurt vooral in het havo/vwo. De meeste directeuren zeggen dat het onderwerp aan de orde komt in het onderwijsaanbod.

In het voortgezet onderwijs heeft ongeveer de helft van de scholen te maken met problemen rond de seksuele weerbaarheid van leerlingen. In het praktijkonderwijs gaat het om driekwart van de scholen. Zowel in vo en het praktijkonderwijs zeggen scholen vaak dat ze in het aanbod ingaan op seksuele weerbaarheid.

4 RESULTATEN VRAGENLIJSTEN

Dit hoofdstuk beschrijft de gegevens die door middel van vragenlijsten bij personeelsleden en leerlingen zijn verkregen. De gegevens van het personeel zijn landelijk niet representatief, die van de leerlingen (met enige beperkingen; zie hoofdstuk drie) wel. De resultaten komen per thema (incidenten, houding, cultuur, beleid en aanbod) aan de orde, waarbij eerst de antwoorden van het personeel worden beschreven en daarna de antwoorden van leerlingen. Bij een aantal vragen konden leerlingen en personeel ook gebruik maken van een antwoordcategorie 'weet niet'. Ten behoeve van de leesbaarheid is deze categorie niet opgenomen in de tabel. Als dit antwoord vaak voorkwam is dat vermeld bij de toelichting op de betreffende tabel. Overal wordt onderscheid gemaakt tussen het vo en het mbo. Vervolgens worden de opvattingen van personeel en leerlingen vergeleken. Aan het eind van dit hoofdstuk volgt een korte beschrijving van de resultaten van de ondervraging via internet (4.7).

4.1 Incidenten

Het pesten van homoseksuele leerlingen komt volgens personeelsleden voor op zowel het mbo als het vo. Personeelsleden op het voortgezet onderwijs geven wel vaker aan dat homoseksuele of lesbische leerlingen en leraren worden gepest dan in het mbo (tabel 4.1a).

Tabel 4.1.a Incidenten volgens personeelsleden (in percentages)

	Ja mbo	Ja vo
Zijn dit schooljaar wel eens homoseksuele of lesbische leerlingen gepest?	5	11
Zijn dit schooljaar wel eens homoseksuele of lesbische leraren gepest?	1	6

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

In het mbo pest ruim één op de twintig leerlingen wel eens een homoseksuele medeleerling, in het vo één op de tien leerlingen. Pesten van homoseksuele leraren komt in het mbo en in het vo minder vaak voor dan het pesten van medeleerlingen. Toch zegt nog 4 procent van de leerlingen in het mbo en zeven procent van de leerlingen in het vo dat ze homoseksuele leraren hebben gepest (tabel 4.1b).

Tabel 4.1.b Incidenten volgens leerlingen (in percentages)

	Ja mbo	Ja vo
Heb je zelf wel eens homoseksuele of lesbische leerlingen gepest?	7	10
Heb je zelf wel eens homoseksuele of lesbische leraren gepest?	4	7

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

Een directe vergelijking tussen personeel en leerlingen is hier niet goed te maken; bij leerlingen gaat het immers om de vraag of ze zelf wel eens een homoseksuele leerling of leraar hebben gepest en het personeel wordt gevraagd of zo'n pesterij wel eens is voorgevallen dit schooljaar. Wel komt algemeen het beeld naar voren, van leerlingen en personeel gezamenlijk, dat op vso scholen meer gepest wordt dan op het mbo. Een op de tien ondervraagden in het vo is bekend met dit type pesterijen.

4.2 Houding

Houding ten opzichte van homoseksualiteit

Personeelsleden in mbo en vo hebben een overwegend positieve houding tegenover homoseksualiteit. Zij maken daarbij geen verschil tussen jongens en meisjes (tabel 4.2a). In het vo scoren de vrouwelijke personeelsleden significant hoger dan hun mannelijke collega's. Niet-gelovigen scoren hoger en personeelsleden van protestantse huize scoren lager dan gemiddeld. Zowel binnen het mbo als het vo scoren personeelsleden die geboren zijn in Nederland hoger dan collega's die geboren zijn in een ander land. In het vo is dit verschil significant.

Tabel 4.2a Houding personeelsleden (in percentages)

	helemaal goed/ eigenlijk goed mbo	helemaal goed/ eigenlijk goed vo
Twee jongens voelen veel voor elkaar; als zij met elkaar vrijen vind ik dat...	80	84
Twee meisjes voelen veel voor elkaar; als zij met elkaar vrijen vind ik dat...	80	85

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

Het merendeel van de leerlingen zegt dat ze zouden opkomen voor een homoseksuele vriend of vriendin als die gepest wordt (tabel 4.2b). Zij zeggen ook in meerderheid dat de vriendschap niet zou veranderen als de vriend/vriendin zou vertellen homoseksueel te zijn. Een kwart van de leerlingen binnen het mbo en ruim een derde van de leerlingen in het vo vermoedt zelf voor homoseksueel te worden aangezien als ze met een homoseksueel omgaan. Een derde van de mbo leerlingen en bijna de helft van de vo leerlingen hoort vrienden negatief praten over homoseksuelen. Samengevat: leerlingen vinden zich zelf tolerant, maar ervaren hun directe omgeving niet zo.

Tabel 4.2b Houding leerlingen ten opzichte van homoseksualiteit in de omgeving (in percentages)

	Helemaal eens/eens mbo	Helemaal eens/eens vo
Ik zou het altijd opnemen voor een homoseksuele vriend of lesbische vriendin, wanneer hij of zij gepest wordt.	80	79
Als een goede vriend of vriendin me vertelt dat hij of zij homoseksueel of lesbisch is, blijft onze vriendschap hetzelfde.	80	76
Als ik veel omga met homo's of lesbo's denken mijn vrienden dat ik ook een homo of lesbo ben.	27	39
Mijn vrienden en vriendinnen praten op een negatieve manier over homo's en lesbo's.	33	43

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

De helft van de leerlingen (zowel binnen het mbo als vo) vindt het (helemaal) goed als jongens die veel voor elkaar voelen met elkaar vrijen (tabel 4.2c). Deze percentages liggen lager dan percentages uit landelijk onderzoek (Keuzenkamp, 2007), waar dezelfde vragen werden gesteld aan jongeren tussen elf en 24 jaar. Daar antwoordde 70 procent geen problemen te hebben met vrijende jongens, 81 procent had geen problemen met vrijende meisjes. De onderzochte groepen zijn door de verschillen in leeftijdsrange niet geheel vergelijkbaar: de leerlingen in dit onderzoek zijn grotendeels tussen dertien en achttien jaar, in het landelijk onderzoek tussen elf en 24 jaar.

Twee derde tot driekwart van de leerlingen vindt vrijende meisjes die veel voor elkaar voelen geen probleem (tabel 4.2c). Iets meer dan de helft van de leerlingen vindt het echter vies als twee jongens met elkaar vrijen. Een derde tot een kwart van de leerlingen vindt het vies als twee

meisjes met elkaar vrijen. Een op de tien leerlingen zou de vriendschap verbreken als een vriend of vriendin zou zeggen homoseksueel te zijn. In vergelijking met landelijk onderzoek waar dezelfde vragen zijn gesteld (Keuzenkamp, 2007) denken de leerlingen in dit onderzoek ook hier ongunstiger over homoseksualiteit. In het landelijk onderzoek vindt 38 procent vrijende jongens vies, 17 procent vrijende meisjes en 8 procent zou de vriendschap verbreken.

Tabel 4.2c Houding leerlingen ten opzichte van homoseksualiteit in het algemeen (in percentages)

	Eigenlijk goed/helemaal goed mbo	Eigenlijk goed/helemaal goed vo
Twee <i>jongens</i> voelen veel voor elkaar; Als zij met elkaar vrijen vind ik dat...	52	54
Twee <i>meisjes</i> voelen veel voor elkaar; Als zij met elkaar vrijen vind ik dat...	68	73
	Helemaal mee eens/mee eens mbo	Helemaal mee eens/mee eens vo
Het is vies als twee <i>jongens</i> met elkaar vrijen.	56	52
Het is vies als twee <i>meisjes</i> met elkaar vrijen.	32	27
Als mijn beste vriend(in) me zou vertellen dat hij/zij homo/lesbo was, zou ik de vriendschap verbreken.	10	10

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

Zowel binnen het vo als het mbo zijn er significante verschillen tussen jongens en meisjes. Meisjes vinden het minder 'vies', zowel van jongens als van meisjes; zij zouden vriendschap met een lesbische vriendin minder snel verbreken. Verder is er in het vo een verschil in type onderwijs: leerlingen uit het gymnasium scoren lager op deze stellingen. Tenslotte vinden leerlingen van wie de moeder is geboren in Nederland het minder 'vies' en zij zouden minder snel de vriendschap verbreken.

Leraren en ondersteunend personeel hebben een positiever oordeel over homoseksualiteit dan leerlingen. Verhoudingsgewijs minder personeelsleden keuren seksuele contacten tussen jongens onderling en meisjes onderling af.

De leerlingen is gevraagd of zij zelf wel eens homoseksuele of lesbische leerlingen of leraren gepest hebben en zo ja, welke scheldwoorden zij daarbij hebben gebruikt. Ook is hen gevraagd welke scheldwoorden die zijn verbonden met seksuele geaardheid zij acceptabel vinden (tabel 4.2d).

Tabel 4.2d Houding leerlingen ten opzichte van uitschelden homoseksuele leerlingen en leraren (in percentages)

	Nooit mbo	Dat moet niet kunnen mbo	Nooit vo	Dat moet niet kunnen vo
Homo	47	65	12	62
Flikker	51	64	28	54
Mietje	51	48	29	31
Lesbo	86	76	68	72
Pot	84	76	73	69
Zemel	85	73	85	67

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

Homo, flikker en mietje zijn volgens leerlingen zowel in het mbo als in het vo de meest gebruikte scheldwoorden. Op het mbo wordt echter beduidend minder gescholden dan op het vo en leerlingen vinden scheldwoorden ook minder acceptabel naarmate ze ouder zijn. In het algemeen, blijkt uit onderzoek, neemt pestgedrag af naarmate leerlingen ouder worden.

Houding ten opzichte van seksuele weerbaarheid

Personeel in het mbo en het vo denkt verschillend over de seksuele weerbaarheid van leerlingen (tabel 4.2e). Veel personeelsleden in het mbo schatten de seksuele weerbaarheid van de leerlingen positief in. In het vo doet niet meer dan de helft van de personeelsleden dit. Van de personeelsleden op het vo vindt een derde deel dat de leerlingen hun eigen grenzen kennen op het gebied van seksualiteit, in het mbo vindt twee derde dat. Voor beide groepen personeelsleden is dit thema duidelijk het grootste zorgpunt: hierop wordt het laagst gescoord.

Tabel 4.2e Seksuele weerbaarheid leerlingen, volgens personeelsleden (in percentages)

	Helemaal eens/eens mbo	Helemaal eens/eens vo
Leerlingen weten wat ze wel en niet willen op het gebied van seksualiteit.	70	42
Leerlingen zeggen het meteen als ze het vervelend vinden dat anderen aan ze zitten.	70	51
Leerlingen laten het weten wanneer ze een vervelende seksueel getinte opmerking krijgen.	70	58
Leerlingen vragen om hulp als ze worden lastig gevallen op een seksueel getinte manier (ongewenste intimiteiten, seksuele intimidatie, betasten).	73	68
Leerlingen laten zich niet overhalen tot seksuele handelingen die ze niet willen.	72	50
Leerlingen laten zich niet overhalen om seks te hebben met iemand in ruil voor een cadeautje.	79	55
Leerlingen kennen hun grenzen op het gebied van seksualiteit.	57	28
Leerlingen zijn op steeds jongere leeftijd met seks bezig.	87	86
Leerlingen komen voor zichzelf op wanneer ze worden uitgemaakt voor homo of pot.	66	51

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

Leerlingen uit mbo en vo vinden zichzelf goed weerbaar op het gebied van seksualiteit (tabel 4.2f). Meisjes vinden zichzelf beter weerbaar dan jongens; dit verschil is significant.

Tabel 4.2f Seksuele weerbaarheid leerlingen, volgens leerlingen zelf (in percentages)

	Helemaal eens/eens mbo	Helemaal eens/eens vo
Ik weet wat ik wel en niet wil op het gebied van seksualiteit.	94	93
Ik zeg het meteen als ik het vervelend vind dat anderen aan me zitten.	94	90
Als ik vervelende seksueel getinte opmerkingen krijg zeg ik daar wat van.	85	80
Als een meisje sexy kleding draagt wil ze nog niet meteen seks.	83	85
Ik vraag om hulp als ik word lastig gevallen op een seksueel getinte manier (ongewenste intimiteiten, seksuele intimidatie, betasten).	75	75
Ik doe alleen maar dingen op seksgebied die ik zelf echt wil.	93	95
Ik laat me niet overhalen om seks te hebben met iemand in ruil voor een cadeautje.	87	86
Ik kom voor mezelf op wanneer ik word uitgemaakt voor homo of pot.	92	91

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

In het vo zijn er ook verschillen tussen schoolsoorten. Leerlingen in het vwo oordelen relatief gunstig over zichzelf, leerlingen uit het praktijkonderwijs en de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo vinden zichzelf juist relatief weinig weerbaar. Er zijn geen verschillen naar leerjaar

in het vo. Leerlingen in het vo met een moeder die geboren is in Suriname, Marokko of Turkije vinden zich zelf minder weerbaar dan leerlingen van wie de moeder in Nederland is geboren.

Leerlingen zeggen zelf een goede seksuele weerbaarheid te hebben, maar personeelsleden in het mbo en nog sterker in het vo zijn daar veel minder positief over gestemd. Zij vinden vooral dat de leerlingen hun grenzen slecht kennen als het gaat om seksuele weerbaarheid.

4.3 Cultuur

De helft van de personeelsleden zegt te weten of een collega homoseksueel of lesbisch is (tabel 4.3a). Binnen het mbo weten personeelsleden vaker van homoseksuele leerlingen en collega's dan binnen het vo. Homoseksualiteit is zowel binnen het mbo en vo goed bespreekbaar volgens personeelsleden. Voor al deze vragen geldt dat ongeveer een kwart van de respondenten de antwoordcategorie 'weet niet' aankruist.

Minder dan de helft van de personeelsleden zegt dat de directie homoseksuele leraren steunt. Dit wil echter niet zeggen dat de meerderheid van directies geen steun verleent, aangezien in de helft van de gevallen de personeelsleden zeggen dit niet te weten.

Tabel 4.3a Cultuur op school, volgens personeelsleden (in percentages)

	Ja mbo	Ja vo
Op deze school heeft wel eens een personeelslid verteld dat hij of zij homoseksueel of lesbisch is.	51	56
Ik weet dat er op deze school homoseksuele of lesbische leerlingen zijn.	63	55
Ik weet dat er op deze school homoseksuele of lesbische collega's zijn.	71	64
Homoseksualiteit is bespreekbaar op school met collega's.	81	85
Homoseksualiteit is bespreekbaar op school met leerlingen.	67	70
De directie van de school steunt personeelsleden die homoseksueel of lesbisch zijn.	35	49

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

De personeelsleden vinden het klimaat op hun school redelijk gunstig. Zo zouden ze naar eigen zeggen zowel binnen het mbo als binnen het vo bijna altijd hun geaardheid aan een collega vertellen (tabel 5.3b). Ook zouden ze (zij het minder vaak) hun geaardheid aan hun leerlingen vertellen. De verwachting is dat collega's positiever zullen reageren dan leerlingen. In het vo is het percentage personeelsleden dat verwacht dat leerlingen positief reageren beduidend lager dan in het mbo. Ongeveer een kwart van de personeelsleden geeft aan het antwoord niet te weten.

Tabel 4.3b Openheid over homoseksualiteit, volgens personeelsleden (in percentages)

	Zeker wel/wel mbo	Zeker wel/wel vo
Als u homoseksueel of lesbisch zou zijn, zou u dat dan aan uw collega's durven vertellen?	93	94
Als u homoseksueel of lesbisch zou zijn, zou u dat dan aan leerlingen durven vertellen?	67	67
Als een collega homoseksueel of lesbisch is, kan hij/zij dat op onze school dan beter voor zich houden?	16	22
Als een leerling homoseksueel of lesbisch is, kan hij/zij dat op onze school dan beter voor zich houden?	28	37

Zouden collega's positief reageren als een leerling vertelt dat hij of zij homoseksueel of lesbisch is.	92	95
Zouden leerlingen positief reageren als een medeleerling op school vertelt dat hij of zij homoseksueel of lesbisch is?	62	42
Zouden collega's positief reageren als een van de collega's op school vertelt dat hij of zij homoseksueel of lesbisch is?	94	95
Zouden leerlingen positief reageren als een personeelslid op school vertelt dat hij of zij homoseksueel of lesbisch is?	65	54

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

In het mbo en het vo denken vrouwen positiever dan mannen en in het vo is dit sekseverschil significant. Ook religie is onderscheidend: niet-gelovigen denken in het vo significant positiever dan gemiddeld, protestanten significant minder positief. Binnen het mbo zijn zulke verschillen niet gevonden.

Leerlingen maken het in het mbo en vo niet vaak mee dat een docent vertelt dat hij/zij homoseksueel is (tabel 4.3c). Dit komt op het vo wel vaker voor dan op het mbo. Ook weten vo-leerlingen vaker dat leerlingen of leraren homo zijn en achten ze het onderwerp meer bespreekbaar met hun leraren dan leerlingen op het mbo. Er is geen verschil tussen vo en mbo wat het bespreken van homoseksualiteit met klasgenoten betreft. Daarbij moet opgemerkt worden dat een grote groep leerlingen (variërend van 13 procent tot 50 procent) op deze vragen 'weet niet' heeft ingevuld.

Tabel 4.3c Cultuur op school, volgens leerlingen (in percentages)

	Ja mbo	Ja vo
Op school heeft wel eens een leraar verteld dat hij of zij homoseksueel of lesbisch is.	10	22
Ik weet dat er op deze school homoseksuele of lesbische leerlingen zijn.	36	46
Ik weet dat er op deze school homoseksuele of lesbische leraren zijn.	19	36
Op school kan met leraren over homoseksualiteit gesproken worden.	32	45
Op school kan met klasgenoten over homoseksualiteit gesproken worden.	37	37

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

Een derde van de leerlingen zou aan andere leerlingen of leraren vertellen dat ze homo zijn. Een kwart van de leerlingen zegt dat ze dat niet zouden doen, de overige leerlingen weten het niet (tabel 4.3d). Er is echter ook een grote groep leerlingen (in het vo bijna de helft) die zegt dat iemand die homoseksueel is dit beter voor zich kan houden in de klas. Dat geldt dan zowel voor leerlingen als leraren. Een kwart van de leerlingen verwacht dat leraren positief reageren, maar voor klasgenoten is dit minder vanzelfsprekend. Dit verschil is ook te zien wanneer het om homoseksuele leraren gaat: ook hier denken leerlingen dat leraren wel positief zullen reageren, maar dat leerlingen minder positief zullen zijn.

Meisjes oordelen significant positiever dan jongens. Leerlingen uit het praktijkonderwijs oordelen relatief minder positief dan gemiddeld. Jongere leerlingen oordelen negatiever dan oudere leerlingen.

Tabel 4.3d Openheid over homoseksualiteit, volgens leerlingen (in percentages)

	Ja mbo	Ja vo
Als je homoseksueel of lesbisch zou zijn, zou je dat dan aan een paar medeleerlingen durven vertellen?	39	34
Als je homoseksueel of lesbisch zou zijn, zou je dat dan aan een leraar durven vertellen?	38	33
Als een leerling homoseksueel of lesbisch is, kan hij of zij dat in je klas dan beter voor zich houden?	26	43

Als een leraar homoseksueel of lesbisch is, kan hij of zij dat in je klas dan beter voor zich houden?	31	40
Zouden leraren positief reageren als een klasgenoot op school vertelt dat hij of zij homoseksueel of lesbisch is?	32	40
Zouden leerlingen positief reageren als een klasgenoot op school vertelt dat hij of zij homoseksueel of lesbisch is?	15	9
Zouden leraren positief reageren als een andere leraar op school vertelt dat hij of zij homoseksueel of lesbisch is?	24	32
Zouden leerlingen positief reageren als een leraar op school vertelt dat hij of zij homoseksueel of lesbisch is?	16	15

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

Personeelsleden zijn dus aanzienlijk positiever over de cultuur op school met betrekking tot homoseksualiteit dan leerlingen. De personeelsleden zouden het vaker zeggen als ze homo zijn, zowel tegen collega's als tegen leerlingen. Bijna alle personeelsleden verwachten bijvoorbeeld dat collega's positief zouden reageren als een leerling vertelt dat hij of zij homoseksueel of lesbisch is, maar slechts een minderheid van de leerlingen is daarvan overtuigd.

4.4 Beleid

Optreden bij pesten en discriminatie

Personeelsleden op het mbo en het vo oordelen gunstig over zichzelf als het gaat om hun optreden tegen pesten, schelden en discrimineren wegens seksuele geaardheid (tabel 4.4a). Vanzelfsprekend speelt sociale wenselijkheid hierbij een rol: iemand zal niet snel van zichzelf zeggen dat hij niets doet als iemand anders wordt gepest. Toch zeggen niet alle personeelsleden dat ze leerlingen straffen die andere leerlingen vanwege hun homoseksualiteit pesten.

Tabel 4.4a Beleid op school, volgens personeelsleden (in percentages)

	Meestal wel/altijd mbo	Meestal wel/altijd vo
Ik neem maatregelen tegen discriminatie van homoseksuele en lesbische leerlingen.	91	95
Als een leerling wordt uitgescholden voor homo of lesbo zeg ik daar iets van.	96	96
Als een leerling wordt gepest omdat hij homoseksueel of lesbisch is zeg ik daar wat van.	96	97
Ik bestraf leerlingen die medeleerlingen pesten omdat ze homoseksueel of lesbisch zijn.	74	82

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

Leerlingen denken veel minder positief over het optreden van hun leraren. Een minderheid zegt dat leraren optreden als een leerling vanwege zijn of haar homoseksualiteit gepest, uitgescholden of gediscrimineerd wordt (tabel 4.4b). In het mbo treden leraren (volgens leerlingen) minder vaak op dan in het vo. Overigens hebben veel leerlingen hier aangekruist dat ze niet weten welk antwoord ze moeten geven. Dat kan natuurlijk terecht zijn, als ze zelf de genoemde typen incidenten niet hebben meegemaakt. Als ze geen 'ja' zeggen, betekent dat dus niet automatisch een 'nee'.

Het aantal leerlingen in het mbo en vo dat daadwerkelijk 'nee' heeft geantwoord op de stellingen 'mijn leraren bestraffen discriminatie van homo's en lesbo's' en 'als een leerling wordt uitgescholden voor homo of lesbo zeggen de leraren hier op school iets van' schommelt tussen de 17 en 21 procent. Op de stellingen 'als een leerling wordt gepest omdat hij of zij homo of lesbisch is zeggen leraren daar wat van' en 'een leerling die een klasgenoot pest omdat die homo of lesbisch is wordt bestraft door de leraren hier op school' antwoordt tussen de 8 en 10 procent van de leerlingen 'nee'.

Tabel 4.4b **Beleid op school, volgens leerlingen (in percentages)**

	Ja mbo	Ja vo
Mijn leraren bestraffen discriminatie van homo's en lesbo's.	18	28
Als een leerling wordt uitgescholden voor homo of lesbo zeggen de leraren hier op school daar iets van.	32	43
Als een leerling wordt gepest omdat hij of zij homo of lesbisch is zeggen leraren daar wat van.	32	46
Een leerling die een klasgenoot pest omdat die homo of lesbisch is wordt bestraft door de leraren hier op school.	21	38

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

Hoewel personeelsleden zelf bijna allemaal zeggen op te treden als een leerling vanwege homoseksualiteit wordt gepest, uitgescholden of gediscrimineerd, zegt minder dan de helft van de leerlingen in het mbo en vo dat dit inderdaad gebeurt. Dat ligt er ook aan dat leerlingen vaak niet weten of leraren optreden, dat zegt ongeveer de helft van de leerlingen het niet te weten. Maar ook na correctie hiervoor zeggen leerlingen vaker dan leraren dat leraren niet optreden als een leerling vanwege homoseksualiteit wordt gepest, uitgescholden of gediscrimineerd.

Regels op school

Personeel in het vo is stilliger over de regels op school dan personeel op het mbo (tabel 4.4c). Het patroon voor beide schoolsoorten is wel gelijk. Het laagst scoort de duidelijkheid over straffen bij pesten of discriminatie. Voor de helft van het vo-personeel is onduidelijk hoe ze moeten straffen, tegenover een kleine driekwart van het mbo-personeel. Vo-personeel voelt zich vaker betrokken bij het opstellen van de regels dan personeel op het mbo.

Tabel 4.4c **Regels op school, volgens personeelsleden (in percentages)**

	Ja mbo	Ja vo
Deze school heeft duidelijke regels over discriminatie.	72	82
Deze school heeft duidelijke regels over hoe met elkaar om te gaan.	84	92
Deze school heeft duidelijke regels over pesten (pestprotocol).	50	80
Deze school betreft leraren en ondersteunend personeel bij het maken van de regels.	48	69
Het is duidelijk welke straf we leerlingen moeten geven als ze iemand pesten of discrimineren.	28	49
Het is duidelijk naar wie ik op deze school toe kan voor hulp als ik gepest of gediscrimineerd wordt.	83	85

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

De leerlingen op het vo oordelen positiever over de duidelijkheid van de regels dan de leerlingen in het mbo. Leerlingen vinden regels omtrent omgangsvormen het duidelijkst, die over pesten wat minder en die over discriminatie het minst (tabel 4.4d). Leerlingen hebben weinig zicht op wat die regels precies zijn. Ook zijn leerlingen weinig betrokken bij het opstellen van de regels. Desondanks weet een meerderheid op het vo en mbo wat te doen bij pesten of discrimineren, al heeft slechts een kwart (vo) tot 14 procent (mbo) van de leerlingen een idee van de straf die de dader zal krijgen.

Tabel 4.4d **Regels op school, volgens leerlingen (in percentages)**

	Ja mbo	Ja vo
Mijn school heeft duidelijke regels over discriminatie.	35	44
Mijn school heeft duidelijke regels over hoe we met elkaar moeten omgaan.	63	79
Mijn school heeft duidelijke regels over pesten.	37	69

Leerlingen doen mee aan het maken van schoolregels.	19	20
Ik weet welke straf je krijgt als je iemand pest of discrimineert.	14	25
Ik weet naar wie je op school toe kan voor hulp als je gepest of gediscrimineerd wordt.	56	78

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

De meningen van leerlingen op beide onderwijstypen komen grotendeels overeen met die van het personeel. In het mbo zijn voor zowel het personeel als de leerlingen de regels minder duidelijk dan in het vo. Vooral de bekendheid met straffen bij pesten is laag. Leerlingen zijn nog veel minder dan personeelsleden betrokken bij het opstellen van de regels.

4.5 Aanbod

Aanbod seksuele diversiteit

Leraren zien een belangrijke voorlichtende taak voor de school (tabel 4.5a). Driekwart van de personeelsleden in het vo zegt dat er seksuele voorlichting wordt gegeven, tegenover 21 procent in het mbo. Aan het onderwerp homoseksualiteit wordt echter niet veel aandacht besteed. Het komt niet vaak voor dat er projecten of toneelvoorstellingen zijn waarin het onderwerp homoseksualiteit aan de orde komt of dat met een externe partij/gast spreker (die veel kennis heeft over homoseksualiteit) samengewerkt wordt.

Tabel 4.5a Aanbod seksuele diversiteit, volgens personeelsleden (in percentages)

	Helemaal eens/eens mbo	Helemaal eens/eens vo
Deze school moet ervoor zorgen dat leerlingen informatie krijgen over homoseksualiteit.	83	92
Informatie of een poster van een homojongerengroep hoort in deze school gewoon op het prikbord te kunnen hangen.	81	85
Ik vind het een goed idee om op school een film te laten zien over homoseksuele/lesbische relaties.	71	79
Het is de taak van een mentor om aandacht te besteden aan het onderwerp homoseksualiteit.	64	70
	Ja mbo	Ja vo
Op school wordt seksuele voorlichting gegeven.	21	76
In mijn lessen besteed ik aandacht aan homoseksualiteit.	15	35
Over homoseksualiteit is wel eens een project op school geweest waaraan ik heb meegewerkt.	6	11
Er wordt aandacht besteed aan het onderwerp homoseksualiteit door de mentor.	20	29
Er is wel eens een gast spreker langsgekomen tijdens mijn lessen om informatie te geven over homoseksualiteit.	3	7
Op school werken we samen met externe partijen die veel kennis hebben op het gebied van homoseksualiteit.	15	15
Op school is wel eens een toneelvoorstelling geweest waarin homoseksualiteit voorkwam.	5	15

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

De meerderheid van de leerlingen in het voortgezet onderwijs zegt dat de school seksuele voorlichting geeft. Nog geen 30 procent van de leerlingen op het mbo en 42 procent op het vo vindt dat de school voor informatie moet zorgen over homoseksualiteit (tabel 4.5b). De meerderheid van de leerlingen vindt het ook geen taak van de mentor om hier aandacht aan te besteden. Leerlingen staan er echter in meerderheid (circa 60 procent) wel voor open. Leerlingen in het vo staan vaker dan leerlingen in het mbo open voor informatie over homoseksualiteit en vinden ook vaker dat de school daar aandacht aan moet besteden.

Meisjes (in zowel het vo als in het mbo) zeggen significant vaker dan jongens dat de school meer informatie over homoseksualiteit moet aanbieden.

Tabel 4.5b Aanbod seksuele diversiteit, volgens leerlingen (in percentages)

	Helemaal eens/eens mbo	Helemaal eens/eens vo
Mijn school moet ervoor zorgen dat ik informatie krijg over homoseksualiteit.	27	42
Informatie of een poster van een homojongerengroep hoort in school gewoon op het prikbord te kunnen hangen.	56	58
Ik vind het een goed idee om op school een film te laten zien over lesbische/homoseksuele relaties.	34	46
Ik vind het de taak van een mentor om aandacht te besteden aan het onderwerp homoseksualiteit.	34	48
Ik sta open voor informatie over homoseksualiteit op school.	58	62
	Ja mbo	Ja vo
Op onze school krijgen we seksuele voorlichting.	7	57
In lessen op school wordt wel eens aandacht besteed aan homoseksualiteit.	6	22
Over homoseksualiteit hebben we op deze school wel eens een project gehad.	1	5
Mijn mentor besteedt wel eens aandacht aan het onderwerp homoseksualiteit.	2	7
Er is op school wel eens een gastspreker geweest om te vertellen over homoseksualiteit.	2	9
Op school hebben we wel eens een toneelvoorstelling gezien waarin homoseksualiteit voorkwam.	3	5

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

Leerlingen van de gemengde en theoretische leerweg in het vmbo en vwo- leerlingen vinden significant vaker dat informatie moet worden aangeboden; leerlingen in de beroepsgerichte leerwegen van het vmbo en het praktijkonderwijs vinden dat minder vaak. Leerlingen in het eerste leerjaar van het vo zeggen significant vaker dat ze informatie over homoseksualiteit willen ontvangen van de school, leerlingen in het vierde leerjaar juist minder vaak.

Leerlingen in de mbo-sectoren techniek en economie willen significant minder vaak informatie over homoseksualiteit krijgen via school, terwijl leerlingen in de mbo-sectoren zorg en welzijn en landbouw juist vaker informatie willen. Dat kan te maken hebben met een relatief groter aandeel van meisjes in deze laatste sectoren.

Leerlingen in het mbo zeggen dat er nauwelijks aandacht bestaat voor (homo)seksualiteit. Slechts 22 procent van de leerlingen in het vo zegt dat de school aandacht besteedt aan homoseksualiteit. Net als de leerlingen in het mbo zegt slechts een kleine minderheid van de leerlingen in het vo dat ze op school wel eens een project over homoseksualiteit hebben gehad, dat de mentor aandacht heeft voor het onderwerp of dat er een gastspreker of toneelvoorstelling is geweest over homoseksualiteit.

In het voortgezet onderwijs wordt volgens de meerderheid van het personeel en de leerlingen aandacht besteed aan seksuele voorlichting. De aandacht voor homoseksualiteit is beperkt volgens het personeel en dat zeggen de leerlingen ook. Leerlingen vinden informatie vanuit school over homoseksualiteit minder belangrijk, maar staan er in meerderheid voor open.

Aanbod seksuele weerbaarheid

De meerderheid van de leraren besteedt geen aandacht in zijn lessen aan seksuele weerbaarheid, aan het bepalen van je eigen grenzen op seksueel gebied, en aan hoe om te gaan met seksualiteit. Ook cursussen of trainingen gericht op het werken aan de seksuele weerbaarheid van leerlingen worden niet vaak gegeven (tabel 4.5c).

Tabel 4.5c Aanbod seksuele weerbaarheid, volgens personeelsleden (in percentages)

	Ja mbo	Ja vo
In mijn lessen besteed ik aandacht aan seksuele weerbaarheid.	28	42
In mijn lessen besteed ik aandacht aan het bepalen van je eigen grenzen op seksueel gebied.	28	43
In mijn lessen werk ik door middel van cursussen of trainingen aan de seksuele weerbaarheid van leerlingen.	5	8
In mijn lessen besteed ik aandacht aan hoe om te gaan met seksualiteit.	21	43

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

In tegenstelling tot het mbo, wordt er volgens de leerlingen op het vo in lessen wel eens aandacht besteed aan je eigen grenzen op het gebied van seksualiteit en over hoe om te gaan met seksualiteit. Het gaat evenwel ook in het vo over een minderheid van leerlingen (tabel 4.5d).

Tabel 4.5d Aanbod seksuele weerbaarheid, volgens leerlingen (in percentages)

	Ja mbo	Ja vo
Op school hebben we het in lessen wel eens over je eigen grenzen op het gebied van seksualiteit.	9	20
Op school wordt ons geleerd hoe je om kunt gaan met seksualiteit.	6	34

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

Het vo besteedt volgens zowel het personeel als de leerlingen in het aanbod meer aandacht aan seksuele weerbaarheid dan het mbo. Maar ook in het vo besteedt een minderheid van de docenten hier aandacht aan. Leraren zijn zowel in het vo als mbo optimistischer over het aanbod dan leerlingen.

4.6 Seksuele voorkeur van leerlingen

In de vragenlijst konden leerlingen hun eigen seksuele voorkeur vermelden, als ze dat wilden. De meeste leerlingen (93 procent) deden dan ook. In het mbo is 92 procent van de leerlingen hetero en in het vo 90 procent. In het mbo zeggen vier leerlingen dat ze homo zijn, twaalf zijn biseksueel (samen 2 procent). In het vo zeggen acht leerlingen dat ze homo zijn en 31 noemen zichzelf biseksueel (ook 2 procent). Als landelijk ongeveer een op de twintig mensen homo is, dan zouden in het mbo dertig leerlingen zichzelf homo moeten noemen en in het vo ongeveer zeventig. Veel leerlingen zeggen dat ze niet weten wat hun seksuele voorkeur is (113 in het vo en 21 in het mbo) en een deel wil de vraag niet beantwoorden (47 leerlingen in het vo en 28 in het mbo).

In totaal zo'n 265 leerlingen noemen zichzelf homoseksueel of biseksueel, of zeggen hun voorkeur niet te weten of willen geen antwoord op de vraag hierover geven. Dit aantal is te klein om hun opvattingen en ervaringen representatief te noemen, maar de verschillen in antwoorden met de overige leerlingen zijn desondanks onderzocht. Over het algemeen zijn deze 265

leerlingen kritischer over het beleid van hun school dan hun heteroseksuele medeleerlingen. In het vo zeggen deze leerlingen vaker dan heteroleerlingen dat ze het belangrijk vinden dat hun school een aanbod heeft over seksuele diversiteit.

Homoseksuele en biseksuele leerlingen zijn over het algemeen kritischer over beleid, aanpak en aanbod. Degenen die 'het niet weten' zijn het meest kritisch over de schoolcultuur. Leerlingen die niets over hun seksuele voorkeur willen zeggen, hebben er meer dan gemiddeld moeite mee als hun school openlijk aandacht besteedt aan deze zaken.

Alle leerlingen beoordelen hun eigen seksuele weerbaarheid tamelijk hoog, de heteroseksuele leerlingen het meest en homoseksuele leerlingen in het vo het minst. Ook mbo-leerlingen die niet weten wat hun seksuele voorkeur is, beoordelen hun seksuele weerbaarheid relatief laag.

4.7 Ondervraging via internet

Enkele tientallen personen hebben per mail of telefonisch contact gezocht met de inspectie naar aanleiding van aankondigingen over dit onderzoek op relevante websites. Uiteindelijk hebben in totaal één vader met kinderen op een basisschool, tien leraren en zeven leerlingen schriftelijk gegevens verstrekt.

Dit is een samenvatting van de gedetailleerde reacties.

Ouders

De vader met drie kinderen in het basisonderwijs vertelt dat zijn kinderen op school 'enorm gepest worden', omdat hij als homoseksueel leeft. Hij wijt de gedragingen aan de klasgenoten van zijn kinderen, maar ook aan hun ouders: 'ik zou willen dat ouders hun kinderen uitleggen dat onze kinderen het al moeilijk genoeg hebben door deze situatie waar ze in terecht zijn gekomen zonder dat ze dat zelf wilden, en dat ze niet zitten te wachten op pesterijen'.

Leraren basisonderwijs

- Een homoseksuele leraar van een basisschool vertelt dat de leerlingen zich nog niet erg met het thema bezig houden, maar dat ouders het waarderen dat de leraar openlijk over homoseksualiteit praat. De ouders vinden dat de school zo een goede afspiegeling van de maatschappij is. Het is voor leerlingen, ouders en collega's verder geen issue.
- Een andere homoseksuele leraar van een basisschool meldt vergelijkbare, positieve ervaringen: collega's weten er van, veel ouders en kinderen ook maar er zijn nooit vervelende opmerkingen gemaakt. Deze leraar probeert de schoolbibliotheek aan te vullen met 'kinderboeken met een homothema'. Op school speelt het niet erg bij leerlingen, maar oud-leerlingen zeggen soms wel dat ze homo zijn.

Leraren voortgezet onderwijs

- Een homoseksuele leraar van een school voor voortgezet speciaal onderwijs meldt dat homoseksualiteit moeilijk bespreekbaar is. De directie vindt het wel belangrijk dat er iets met dit thema gebeurt, maar het heeft geen prioriteit en het blijft liggen. De school doet niets aan seksuele of relationele voorlichting.
- Een homoseksuele leraar geeft les op een school waar allochtone leerlingen en autochtone leerlingen uit lager milieu in de meerderheid zijn. 'Het is heel moeilijk om homoseksualiteit bespreekbaar te krijgen. Zelf doe ik dat wel, maar ik word daardoor toch vooral als een loser gezien. Homo is het meest gebruikte scheldwoord onder de leerlingen, of het bijna zelfde woord in het Arabisch: zemmeH.'

- Een lesbische stagiaire die les geeft op een vmbo-school vertelt leerlingen niets. Ze vindt de leerlingen nog te jong (ze zitten in het eerste leerjaar) en haar coach heeft geadviseerd niets te vertellen.
- Een homoseksuele docent maatschappijleer geeft gemiddeld zes lessen per klas over seksuele identiteit en voorlichting aan leerlingen uit het derde leerjaar van vmbo, havo en vwo. Zijn eigen geaardheid komt dan ook naar voren. Leerlingen doen normaal tegen hem, 'hoewel ik weet dat er achter mijn rug om over me gepraat wordt en er ook grappen worden gemaakt'. Collega's vinden het alleen maar goed dat hij er voor uit komt.
- Een homoseksuele leraar die met een man getrouwd is, stuitte op het probleem dat de CAO niet goed werd toegepast omdat men er van uit ging dat bepaalde zaken alleen golden voor heteroseksuele gehuwden. Hij zegt dat op papier veel goed geregeld is, maar 'in de praktijk heb ik meegemaakt dat het pesten van een leraar die homo is door de directie wordt afgedaan als een probleem dat aan die leraar zelf te wijten is'. Homoseksuele collega's worden wel gesteund, maar hij heeft toch de indruk dat men liever heeft dat ze er niet al te open over doen.

Leerlingen met redelijk positieve ervaringen

- Een vwo-leerling die er in de derde klas voor uit kwam dat hij homo was, dacht eerst dat niemand daar problemen mee had maar hoorde achteraf dat er achter zijn rug wel veel was gepraat: 'kijk, dat is die homo!'. Ook maakte hij mee dat een schoolgenoot zich op msn voordeed als homo en hem uit wilde horen over zijn seksuele ervaringen. Samen met een lesbische vriendin heeft hij er voor gezorgd dat het onderwerp homoseksualiteit in lessen aan de orde werd gesteld. Leraren reageerden daar enthousiast op.
- Een andere leerling zit nu in de derde klas en merkte dat klasgenoten wel positief reageerden na een coming-out, maar toch afstand begonnen te houden. Dat trok na een tijdje weer bij. Leerlingen uit andere klassen zijn nog wel eens beledigend.
- Een leerling schrijft: 'er mag meer aandacht besteed worden aan homoseksualiteit. Ik wist totaal niet hoe leerlingen zouden reageren als ze er achter kwamen. Achteraf blijkt het mee te vallen. Het scheelt een hoop stress als je weet dat je klas er niet stom over doet.' Deze leerling schrijft ook 'dat men tegenwoordig tegen iedereen homo zegt, juist tegen hetero's, ze bedoelen dan zoiets als idioot.'

Leerlingen met negatieve ervaringen

- Een leerling schrijft, dat de acceptatie van homoseksualiteit op school slecht is. Het onderwerp komt niet aan de orde. Deze leerling is in de klas door een docent 'openlijk gediscrimineerd' en voor gek gezet; de school gaf de docent hiervoor geen sancties. Er is wel een pestprotocol, maar leerlingen weten niet wat daar in staat want er wordt niet over gepraat. Leerlingen die voorlichting over homoseksualiteit bepleitten, kregen geen gehoor en ook de leerlingenraad wees hun voorstellen af.
- Een leerling vond het op zijn school (havo) zo onveilig, dat hij niet uit de kast durfde te komen. 'Ik dacht werkelijk dat het leven geen zin meer had toen ik aan mensen ging vertellen dat ik homo ben. (...) Ik neem het de reformatorische school waar ik op zat heel erg kwalijk dat ze geen begeleiding en ondersteuning boden.'

4.8 Conclusies

Het is van belang om bij deze conclusies te bedenken dat alleen de gegevens van leerlingen enigszins representatief zijn voor het landelijk beeld; die van de personeelsleden zijn dat niet.

Incidenten

In het mbo pest ruim een op de twintig leerlingen wel eens een homoseksuele medeleerling, in het vo een op de tien leerlingen. Pesten van homoseksuele leraren komt in het mbo en in het vo minder vaak voor dan het pesten van medeleerlingen.

Houding en cultuur

Personeelsleden zijn aanzienlijk positiever over de cultuur op school met betrekking tot homoseksualiteit dan leerlingen. Bijna alle personeelsleden zouden op school uitkomen voor hun homoseksualiteit. Een op de drie leerlingen zou hiervoor uitkomen op school, een kwart niet; de anderen weten het niet. Bijna de helft van de vo-leerlingen vindt dat je er op school maar beter niet voor uit kunt komen. Het personeel heeft een positiever oordeel over homoseksualiteit dan leerlingen. Personeel en leerlingen beoordelen de openheid in havo/vwo hoger dan in andere schoolsoorten.

Leerlingen vinden zichzelf (seksueel) weerbaar. Vwo-leerlingen vinden zichzelf het meest weerbaar, leerlingen uit het praktijkonderwijs en de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo vinden zichzelf juist minder weerbaar. In alle schoolsoorten is de zelfbeoordeling van leerlingen aanzienlijk positiever dan het beeld dat het personeel heeft. Personeelsleden in het mbo en nog sterker in het vo vinden vooral dat de leerlingen hun grenzen slecht kennen als het gaat om seksuele weerbaarheid.

Beleid

Personeelsleden zeggen bijna allemaal dat ze optreden als een leerling vanwege zijn of haar homoseksualiteit wordt gepest, uitgescholden of gediscrimineerd. Leerlingen zeggen vaker dan leraren dat leraren in die gevallen niet optreden. In het mbo zijn voor zowel het personeel als de leerlingen de regels minder duidelijk dan in het vo. Leerlingen zijn (nog) veel minder dan personeelsleden betrokken bij het opstellen van de regels.

Aanbod

De aandacht voor homoseksualiteit in het onderwijsaanbod is beperkt, daarover zijn personeelsleden en leerlingen het eens. Leraren zijn wel optimistischer. Een op de vijf leerlingen in het vo en een op de tien leerlingen in het mbo zegt dat op school aandacht wordt besteed aan homoseksualiteit, tegenover een derde van de vo-leraren en 20 procent van de mbo-leraren. Leerlingen staan in meerderheid open voor informatie over homoseksualiteit, meisjes meer dan jongens.

In het vo wordt in het aanbod meer aandacht besteed aan seksuele weerbaarheid dan in het mbo. Maar ook in het vo gaat het om een beperkt aanbod; een minderheid van leraren zegt hier aandacht aan te besteden.

5 RESULTATEN CASESTUDIES

In totaal heeft de inspectie 35 scholen bezocht. Ter plekke zijn documenten bestudeerd en hebben gesprekken plaatsgevonden met onder meer leerlingen, onderwijsondersteunend personeel, docenten en de schoolleiding (zie verder hoofdstuk twee). De bezoeken zijn in het perspectief geplaatst van de overkoepelende algemene noemers van sociale veiligheid en burgerschap. Daarom is gewerkt met een agenda die is afgeleid van de indicatoren uit het waarderingskader van het voortgezet onderwijs en het mbo. Dit hoofdstuk rapporteert opnieuw per thema (incidenten, cultuur, beleid en aanbod). De meeste informatie over beleid staat onder de noemer van het beleid rond sociale veiligheid vermeld. De meeste informatie over het aanbod is onder de noemer van burgerschap beschreven.

5.1 Incidenten

‘Op YouTube is een filmpje geplaatst waarin scheldwoorden worden geuit naar een homoseksueel personeelslid van de school. De school had een vermoeden welke leerling verantwoordelijk zou kunnen zijn en heeft aangifte gedaan. Dit heeft niet geleid tot aanhouding. Wel is de betrokken leerling op een latere termijn alsnog van school verwijderd vanwege herhaald grensoverschrijdend gedrag’.

Van de 35 bezochte scholen hebben 24 tijdens het inspectiebezoek gemeld dat de afgelopen twee jaar incidenten zijn voorgekomen rond seksuele diversiteit of weerbaarheid (zie tabel 5.1a). In elf scholen (bijna een derde) was daarvan geen sprake.

Tabel 5.1a Incidenten seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid

<i>Seksuele diversiteit</i>	Vmbo (n= 14)	Havo/ vwo (n=7)	Vso/pro (n=6)	Mbo (n=8)	Totaal
Pesten homoseksuele leraren	3	1	1	1	6
Pesten homoseksuele leerlingen		1		1	2
Uitschelden voor ‘homo’ (als serieus bedreigend ervaren)	2	2	1		5
<i>Totaal</i>	5	4	2	2	13
<i>Seksuele weerbaarheid</i>	Vmbo (n= 14)	Havo/ vwo (n=7)	Vso/pro (n=6)	Mbo (n=8)	Totaal
Loverboypraktijken	5		3	3	11
Betasten leerlingenonderling	1				1
Uitkleden voor webcam/op pornosite plaatsen	2		1		3
Seksuele intimidatie (op stage/bpv)				2	2
Thuisituatie	1				1
<i>Totaal</i>	9	0	4	5	18

Sommige scholen melden meer dan één incident
(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

Onder de incidenten zijn het optreden van loverboys (elf scholen, 31 procent), het pesten van homoseksuele leraren (zes scholen, 17 procent) en het serieus uitschelden voor 'homo' (vijf scholen) het meest voorkomend.

In het vso/pro melden vier van de zes scholen incidenten rond seksuele weerbaarheid, in het mbo op vijf van de acht bezochte instellingen. Twee van de acht instellingen noemen incidenten

rond homoseksualiteit. Op de havo/vwo-scholen zijn alleen incidenten met betrekking tot homoseksualiteit genoemd (op vier van de zeven scholen). In het vmbo meldden vijf scholen incidenten met seksuele weerbaarheid en zeven met homoseksualiteit.

Voorbeeld op een vmbo-school

Er was een meisje dat op weg van en naar school werd ingepalmd door loverboys. Dit meisje is nu niet meer op school. De moeder heeft de schoolweg verkort door voor een andere school te kiezen.

Er was ook sprake van digitaal pesten: Een meisje werd in een fotocollage 'pornografisch neergezet'. Hierover is een brief naar de ouders gestuurd en is met betrokkenen gesproken. De gesprekken hierover duren nog voort.

Voorbeeld op een vmbo-school

Een jaar geleden werd een leraar zodanig gepest vanwege homoseksualiteit, dat de school besloot afspraken te maken met het COC. Op basis van die ervaringen zijn vanaf 2009 nieuwe gedragsregels ingevoerd voor omgangsvormen en tegen storend gedrag, met een daaraan gekoppelde studiedag voor ouders over pesten.

De incidenten met betrekking tot loverboypraktijken hebben allemaal geleid tot contact met de politie. Dikwijls betrof het 'snelle jongens in dure auto's' voor de school. Na extra surveillances van de kant van de politie en door extra alertheid van de school hebben de problemen rond de school zich meestal opgelost. Bij andere incidenten spreekt de school altijd als eerste stap met zowel ouders als slachtoffers. Het pesten van leraren en leerlingen hield daarmee in de meeste gevallen op in school, maar blijft een probleem buiten school. Een docent verliet uiteindelijk de school, omdat hij zich teveel bedreigd voelde door 'vrienden' van de scholieren direct buiten de ruimte die onder de verantwoordelijkheid van de school valt.

Iemand uitschelden voor 'homo' is gangbaar geworden op alle scholen. Sommige scholen pakken dit aan, andere niet. Incidenten met betrekking tot schelden zijn door de inspectie als incident beschouwd als leerlingen of docenten zich persoonlijk bedreigd of geïntimideerd voelden door deze kwalificatie.

Bij de scholen die geen incidenten melden, is een aantal dat over de gehele linie laag scoorden bij inzicht, preventief en curatief beleid op dit terrein (zie verder 5.3). Dat kan erop wijzen dat scholen meer aandacht besteden aan het realiseren van beleid gericht op sociale veiligheid als zich incidenten voordoen. Het kan andersom ook betekenen dat scholen die geen inzicht en beleid hebben, ook niet alert zijn op het opsporen en zichtbaar maken van incidenten.

5.2 Cultuur

Openheid over seksuele diversiteit

Docent: 'Het is niet gemakkelijk om over homoseksualiteit te praten, niet iedereen kan dat'.

Leerling: 'Ook al is het zo, dan nog zeg je het niet'.

Docent: 'Als je het echt bespreekbaar maakt is er niets aan de hand. Dan moet je wel stevig in je schoenen staan'.

Leerling: 'Als je denkt dat iemand homo is, dan ga je pesten. Als iemand ervoor uitkomt, is het gewoon zo'.

Voorbeeld mbo

Seksuele diversiteit is geen issue. Het onderwerp leeft niet op deze opleiding. Ook onderling spreken leerlingen er niet over. Een uitspraak: 'Homo's, die zitten toch meer bij de kappers en bloemschikken.' Een leerling: 'Het ligt erg aan je zelf, als je weerbaar bent heb je geen last'.

Bij zestien van de 35 scholen kwalificeert de inspectie de schoolcultuur rond seksuele diversiteit als weinig open (tabel 5.2a). Hier zeggen leerlingen en personeel dat het onderwerp niet besproken wordt en dat zij verwachten dat het ook moeilijk is het bespreekbaar te maken. Leerlingen zeggen dat zij niet voor hun eventuele homoseksualiteit zouden uitkomen op school, omdat dit niet geaccepteerd zou worden. Zij noemen als eerste reden dat zij bang zijn hierom gepest te worden door hun medeleerlingen. Als redenen voor pestgedrag noemen ze:

- De macho cultuur in de afdeling (techniek); daar is het onderwerp taboe.
- Het is een beladen onderwerp vanwege de denominatie van de school (op protestants-christelijke scholen aangegeven).
- Het is een beladen onderwerp vanwege de religieuze achtergrond van een aantal leerlingen/deelnemers (islamitisch); 'daar kun je echt niet mee thuis komen'.

Tabel 5.2a Openheid over seksuele diversiteit

Soort school	Bezocht aantal scholen	Thema bespreekbaar	Thema niet bespreekbaar
Vmbo	14 (40%)	8 (57%)	6 (43%)
Havo/vwo	7 (20%)	6 (86%)	1 (14%)
Vso/pro	6 (17%)	3 (50%)	3 (50%)
Mbo	8 (23%)	2 (25%)	6 (75%)
<i>Totaal</i>	<i>35 (100%)</i>	<i>19 (54%)</i>	<i>16 (46%)</i>

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

Homofob gedrag

Homofob gedrag is gedrag waaruit een afkeer, angst of zelfs haat ten opzichte van homoseksuelen blijkt. Scholen hebben de taak om de sociale veiligheid van leerlingen en personeelsleden te waarborgen, en daarmee dus ook de veiligheid van homoseksuele leerlingen en personeelsleden. Homofob gedrag kan een aantasting van die veiligheid betekenen. Scholen zouden volgens OCW homofob gedrag en incidenten die daar uit voortvloeien, moeten aanpakken vanuit hun bredere en integrale veiligheidsbeleid (Ministerie van OCW, brief aan de Tweede Kamer d.d. 16 november 2007, VO/S&O/2007/47301).

Homofob gedrag is incidenteel tijdens de bezoeken gebleken, vooral bij het uitdelen van vragenlijsten in sommige klassen. Dit uitte zich in opmerkingen als *'als je lesbi bent, zit er iets niet goed in je hoofd'* tot de opvatting dat *'alle homo's moeten branden in de hel'*. Wat daarbij opviel, is dat docenten verschillend omgingen met dit soort uitingen. De tolerantiegrenzen op een aantal scholen leken docentafhankelijk en niet alle docenten leken weerbaar genoeg om met gezag op te treden.

Verder zetten regelmatig twee verschijnselen de toon op scholen:

- Het eerste is de evolutie in schelden: 'homo' als term lijkt een ingeburgerd scheldwoord, dat degene die scheldt niet persoonlijk als seksueel discriminerend bedoelt. Scholen gaan hier verschillend mee om. Een docent: *'waar laat je het lopen, waar treed je op?'*
- Het tweede is dat er vooral onder (islamitische) jongens een sterke afkeuring van het fysieke aspect aan de orde is, waarmee gesprekken over seksuele diversiteit een sterke gevoelslading krijgen. Dat vraagt specifieke kwaliteiten van leraren om ermee om te gaan.

Een leerling: 'als een vriend van mij vertelt dat hij homo is dan zou er niets veranderen aan de vriendschap. Als hij maar niet aan me komt. Als hij onder de navel komt moet ik wel maatregelen nemen'.

5.3 Sociale veiligheid

5.3.1 Inzicht in de sociale veiligheid

'De school laat twee keer per jaar een audit uitvoeren waarvan de beleving van veiligheid een onderdeel is. Op grond van de resultaten wordt door de locatiedirecteur beleid gemaakt, dit wordt omgezet in actieplannen mbo.'

Tijdens de bezoeken heeft de inspectie gekeken naar het inzicht dat een school heeft in de sociale veiligheid in het algemeen. In totaal hebben 22 scholen (63 procent) inzicht in de beleving van de sociale veiligheid door leerlingen en personeel en in de incidenten die zich op het gebied van sociale veiligheid op school voordoen. Zij hebben dit inzicht door:

- periodieke metingen onder leerlingen en personeelsleden,
- regelmatige gesprekken met leerlingen in mentorgroepen en in functioneringsgesprekken met personeelsleden,
- een functionerende incidentenregistratie.

Drie scholen (9 procent) hebben veel inzicht in de beleving van de sociale veiligheid en incidenten. Hier maken de periodieke metingen en de verbeteracties integraal onderdeel uit van het systeem van kwaliteitszorg en worden incidenten geregistreerd. Bovendien doen de scholen mee aan leefstijlonderzoeken of themabijeenkomsten (bijvoorbeeld georganiseerd vanuit de gemeente) om meer inzicht in de sociale veiligheid te verkrijgen. Dit biedt de mogelijkheid gegevens over onder meer homoseksualiteit te benchmarken voor gebruik in de school.

Voorbeeld vmbo

De school heeft meerdere instrumenten ingezet om de veiligheidsbeleving van leerlingen en personeel in beeld te krijgen: een tweejaarlijks onderzoek gericht op leerlingen, ouders en personeel; in alle groepen wordt jaarlijks een sociogram opgesteld. Ook neemt de school deel aan het E-MOVO Gezondheid- en leefstijlonderzoek VO met onder meer als thema's pesten en seksualiteit. Er vindt benchmarking plaats van schoolgegevens, onder andere over homoseksualiteit. Daarnaast zijn er specifieke taken toebedeeld aan de mentor en de groep bijzondere leerlingbegeleiders. Zij vormen voor de leerlingen een eerste aanspreekpunt en zijn – ook naar de mening van leerlingen – 'laagdrempelig'. Er is wekelijks overleg om signalen te bespreken en zo mogelijk af te handelen.

Voorbeeld vmbo

In 2006 en 2008 heeft de school meegedaan aan de vo-veiligheidsmonitor voor leerlingen en personeel; de school scoort hierbij boven het landelijk gemiddelde. In het kader van de cyclische opzet van de kwaliteitszorg worden op school tevredenheidsonderzoeken uitgevoerd. Incidenten komen – op pesten na – nauwelijks voor op de school en worden geregistreerd.

Tien scholen hebben beperkt inzicht in de beleving van de sociale veiligheid en incidenten:

- ze verrichten geen of slechts incidenteel metingen, bijvoorbeeld alleen onder eerstejaars leerlingen,
- er is (nog) geen werkende incidentenregistratie.

Bij deze groep scholen is het vso/pro oververtegenwoordigd. Deze scholen hebben weliswaar veel aandacht voor een veilig schoolklimaat, maar er zijn (nog) weinig 'harde' en systematische metingen aangetroffen (tabel 5.3a).

Voorbeeld vmbo/havo/vwo

Het ontbreekt deze school aan een systeem van periodieke meting en evaluatie. Er zijn af en toe onderzoeken. Zo is de school dit jaar gestart met een onderzoek naar de beleving van leerlingen omtrent welbevinden en veiligheid in de school.

Voorbeeld vmbo

De school werkt alleen met de schoolvragenlijst in het brugklasjaar. Er is geen rapportage over. De mentor zorgt dat sommige leerlingen bijvoorbeeld met faalangst extra hulp krijgen. De school heeft verschillende voornemens: in deze periode worden er in het kader van het Q5 project vragenlijsten afgenomen onder leerlingen, ouders en personeel. Er is nog geen rapportage over. De schoolvragenlijst zal vanaf nu ook in het derde jaar worden afgenomen.

Voorbeeld vso

Er zijn nog geen enquêtes of andere zelfevaluaties afgenomen over veiligheidsbeleving onder leerlingen en personeel. Dat staat voor dit schooljaar wel op de rol. Vier à vijf jaar geleden was de laatste enquête onder het personeel over het welbevinden.

Tabel 5.3a Inzicht in sociale veiligheid op school

Soort school	Bezocht aantal scholen	Inzicht	Beperkt inzicht
Vmbo	14 (40%)	11 (79%)	3 (21%)
Havo, vwo	7 (20%)	6 (86%)	1 (14%)
Vso/pro	6 (17%)	1 (17%)	5 (83%)
Mbo	8 (23%)	7 (88%)	1 (12%)
Totaal	35 (100%)	25 (71%)	10 (29%)

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

Inzicht sociale veiligheid en seksuele diversiteit

‘Op school wordt dit niet systematisch nagegaan. Het wordt aan de orde gesteld als de lesstof dit vereist of wanneer een leerling het thema aandraagt, bijvoorbeeld doordat hij of zij uit de kast komt. Een docent: ‘ik heb niets gemerkt van sociale onveiligheid voor homo’s, maar ik kan mij voorstellen dat er wel een drempel is, een aantal mensen wijst het streng af vanwege hun geloof’.

Een leerling: ‘Ach meneer, de één heeft flaporen, de ander is dyslectisch, weer een ander heeft ADHD of is homoseksueel. Iedereen die hier op school zit heeft wel wat bijzonders’.

Bijna driekwart van de bezochte scholen heeft in het algemeen inzicht in de sociale veiligheid. Dat geldt niet voor het inzicht in de sociale veiligheid met betrekking tot seksuele diversiteit. Hier is het beeld precies omgekeerd : 26 scholen hebben beperkt inzicht in de beleving van de sociale veiligheid en ruimte voor diversiteit, zoals ervaren door homoseksuele of lesbische leerlingen en personeel en in de incidenten die zich op het gebied van sociale veiligheid met betrekking tot homoseksualiteit op school voordoen (tabel 5.3b). Dit verschil wordt onder meer veroorzaakt doordat in metingen met betrekking tot sociale veiligheid of in gesprekken the thema’s homoseksualiteit/seksuele diversiteit niet systematisch aan de orde wordt gesteld. Daarmee is de basis om een beleid binnen de school te ontwikkelen en uit te voeren beperkt. Ook hier zijn de vso/pro scholen oververtegenwoordigd.

Voorbeeld vmbo

‘De school heeft hier geen zicht op. In de school is niet zichtbaar dat homoseksualiteit bespreekbaar is’. Meerdere geledingen gaven aan dat het schoolklimaat weinig ondersteunend is voor homoseksuele of lesbische leerlingen. Een leerling: ‘Ik denk dat homoseksuele leerlingen het hier op school niet snel zullen zeggen’.

De tien scholen die wél over inzicht beschikken, komen daar op de volgende manier aan:

- expliciete aandacht voor seksuele weerbaarheid en seksuele diversiteit in bestaande monitor- of veiligheidsonderzoeken,

- de thema's worden bespreekbaar gemaakt in lessen of begeleidingsgesprekken (met name mentorlessen) of functionerings-gesprekken van personeel,
- de opbrengsten hieruit worden vertaald in schoolbeleid,
- voor seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid bestaat expliciete aandacht in de incidentenregistratie.

Voorbeeld vso

Door de lessen in sociale vaardigheden, de gesprekken met leerlingen en de TOM-training weet de school bij benadering hoe homoseksuele leerlingen hun sociale veiligheid beleven. (...) De school is heel alert op signalen die de leerlingen afgeven. De groepsleraar heeft de hele week de leerlingen bij elkaar in één groep. (TOM is de afkorting van Theory of Mind, het vermogen te beseffen dat andere mensen gedachten in hun hoofd hebben die hun gedrag bepalen. Dit is een basisvaardigheid om gedrag te kunnen leren.)

Het valt op dat niet één mbo-instelling expliciet inzicht heeft in de beleving van de sociale veiligheid van homoseksuele of lesbische leerlingen en personeel; het is in geen van de periodieke metingen een benoemd item. Deze instellingen zeggen dat het bij hen 'niet speelt'.

Scholen zijn overigens niet verplicht om inzicht in sociale veiligheid te hebben waar het gaat om seksuele diversiteit, net zo min als het verplicht is om de sociale veiligheid specifiek voor jongens en meisjes te onderzoeken of voor allochtone en autochtone leerlingen.

Tabel 5.3b Inzicht in sociale veiligheid en seksuele diversiteit

Soort school	aantal scholen	Inzicht	Beperkt inzicht
Vmbo	14 (40%)	6 (43%)	8 (57%)
Havo, vwo	7 (20%)	3 (43%)	4 (57%)
Vso/pro	6 (17%)	1 (17%)	5 (83%)
Mbo	8 (23%)	0	8 (100%)
<i>Totaal</i>	<i>35 (100%)</i>	<i>10 (29%)</i>	<i>25 (71%)</i>

5.3.2 Preventief en curatief beleid

Sociale veiligheid vraagt om een beleid dat zowel preventief is (het zoveel mogelijk voorkomen van sociale onveiligheid voor leerlingen en personeel) als curatief (een stelsel van maatregelen waarmee kan worden ingegrepen en gereguleerd als zich toch incidenten of patronen van onveiligheid voordoen).

Hoe staat het met dit beleid op de scholen?

Preventief beleid

Van de 35 bezochte scholen hebben 25 (71 procent) een veiligheidsbeleid gericht op het voorkomen van incidenten in en om de school. Dat betekent dat zij beschikken over een aantal documenten en protocollen waarin het beleid staat omschreven:

- een uitgeschreven en vastgesteld veiligheidsbeleid,
- een leerlingenstatuut en gedragscodes.

De inspectie heeft tijdens de bezoeken niet alleen gevraagd en gecheckt of dit beleid op papier staat. In de gesprekken is ook nagegaan of dit beleid bekend is bij de verschillende geledingen (leerlingen, docenten, onderwijsondersteunend personeel) en of betrokkenen ook merken dat dit beleid wordt nageleefd.

Voorbeeld havo

De (vorige) directeur heeft een aanzet gegeven middels een beleidsplan. Hierin zijn zowel de fysieke als sociale veiligheid uitgewerkt. Aandachtsgebieden in het plan zijn: stimuleren van sociaal gedrag, het expliciteren van taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden in veiligheidsbeleid, een (les)aanbod sociale weerbaarheid en pestgedrag voor leerlingen, gedragsregels voor leerlingen, ontmoediging van roken, geestverruimende middelen en alcohol, nul-tolerantie voor geweld, een klachtenregeling veiligheid. Leerlingen ondertekenen een contract waarvan respect voor de ander deel uitmaakt.

Tien scholen hebben geen preventief beleid. Dat betekent niet dat er niets is, maar dat het beleid alleen op papier bestaat, of dat er alleen 'ongeschreven regels' zijn die niet voldoende bekend zijn bij de verschillende geledingen en verschillend worden gehandhaafd. De mbo-instellingen zijn in deze groep oververtegenwoordigd (tabel 5.3c).

Tabel 5.3c Preventief beleid sociale veiligheid binnen scholen

Soort school	Bezocht aantal scholen	Preventief beleid uitgewerkt	Preventief beleid niet uitgewerkt
Vmbo	14 (40%)	11 (79%)	3 (21%)
Havo, vwo	7 (20%)	5 (71%)	2 (29%)
Vso/pro	6 (17%)	4 (67%)	2 (33%)
Mbo	8 (23%)	5 (62%)	3 (38%)
<i>Totaal</i>	<i>35 (100%)</i>	<i>25 (71%)</i>	<i>10 (29%)</i>

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

Preventief beleid diversiteit en weerbaarheid

Uitspraak docent: 'Homoseksualiteit is geen item binnen het liberale klimaat van de school'.

Heeft ruim 70 procent van de scholen een preventief beleid op het gebied van sociale veiligheid in het algemeen, als gekeken wordt naar seksuele diversiteit – als onderdeel van zo'n beleid – is het beeld vrijwel omgekeerd: 29 van de 35 scholen (ruim boven de 80 procent) heeft geen uitgewerkt veiligheidsbeleid op dit gebied. Het veiligheidsbeleid gaat in het algemeen wel in op het tegengaan van discriminatie en ongewenst seksueel gedrag, maar hierbij wordt homoseksualiteit/seksuele geaardheid niet expliciet genoemd. Uitzonderingen zijn twee mbo's, twee havo/vwo-scholen en twee vmbo-scholen. Zij hebben ook deze specifieke elementen van sociale veiligheid in een preventief beleid geëxpliciteerd en uitgewerkt (tabel 5.3d).

Voorbeeld vmbo

De school heeft een homobeleidsplan vastgesteld gericht op acceptatie van homoseksualiteit. Int het schoolveiligheidsplan is op grond hiervan opgenomen: 'Wij accepteren elkaar zoals we zijn, in geslacht, geaardheid, geloof en ras'.

De schoolgids geeft het volgende weer: '... respect voor ieders geaardheid en voeren beleid gericht op acceptatie van diversiteit bij leerlingen en docenten'.

Voorbeeld havo/vwo

In 2008 werd tussen school en COC de Gay Straight Alliance ondertekend, een contract waarin partijen zich verplichten regelmatig activiteiten over het thema homoseksualiteit te organiseren. Dit heeft geleid tot een tentoonstelling, tot aandacht in de lessen levensbeschouwing en biologie. Vraagpunt voor de school is hoe leraren op dit terrein (meer) op één lijn te krijgen. De schoolleiding ondersteunt intern het beleid, maar is naar buiten toe beduchter vanwege de verwachte beeldvorming, met name onder ouders. Ook docenten melden dat de school dit beleid niet moet 'uitventen'.

Beleid met betrekking tot seksuele weerbaarheid is op de scholen bijna nergens geëxpliciteerd. In incidentele gevallen is het thema onderdeel van een pestprotocol, onder de titel seksuele intimidatie of discriminatie.

Tabel 5.3d Preventief beleid diversiteit en seksuele weerbaarheid

Soort school	Bezocht aantal scholen	Uitgewerkt preventief beleid	Niet uitgewerkt preventief beleid
Vmbo	14 (40%)	2 (6%)	12 (34%)
Havo, vwo	7 (20%)	2 (6%)	5 (14%)
Vso/pro	6 (17%)	0 (0%)	6 (17%)
Mbo	8 (23%)	2 (6%)	6 (17%)
<i>Totaal</i>	<i>35 (100%)</i>	<i>6 (17%)</i>	<i>29 (83%)</i>

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

Curatief beleid

Uitspraak leerling: 'De school gaat door totdat het probleem is opgelost'.

Van een uitgewerkt curatief beleid is sprake als de school procedures en werkwijzes ontwikkeld heeft op basis waarvan adequaat gereageerd kan worden als de sociale veiligheid van leerlingen of personeel in het geding is. Een meerderheid van scholen, 29 van de 35 (83 procent) heeft een uitgewerkt veiligheidsbeleid gericht op de afhandeling van incidenten om en rond de school. Deze scholen beschikken over:

- een uitgewerkt veiligheidsplan, waarin taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden duidelijk staan omschreven,
- een beleid dat (in hoofdlijnen) bekend is bij alle geledingen,
- een incidentenregistratie.

Een dergelijk uitgewerkt beleid is niet aangetroffen op twee mbo-scholen, een vso-school en drie vmbo-scholen (tabel 5.3e).

Tabel 5.3e Curatief beleid sociale veiligheid

Soort school	Bezocht aantal scholen	Uitgewerkt curatief beleid	Niet uitgewerkt curatief beleid
Vmbo	14 (40%)	10 (29%)	4 (11%)
Havo, vwo	7 (20%)	7 (20%)	0 (0%)
Vso/pro	6 (17%)	5 (14%)	1 (3%)
Mbo	8 (23%)	6 (17%)	2 (6%)
<i>Totaal</i>	<i>35 (100%)</i>	<i>28 (80%)</i>	<i>7 (20%)</i>

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

Curatief beleid diversiteit en weerbaarheid

'Seksuele diversiteit is geen issue op de school, het leeft niet. Het schoolmaatschappelijk werk geeft wel aan dat hieraan binnen de zorg en begeleiding meer aandacht besteed kan worden'.

Het curatieve beleid is net iets meer aangetroffen dan het preventieve beleid rond diversiteit en weerbaarheid. Ruim twee derde van de bezochte scholen heeft echter geen uitgewerkt veiligheidsbeleid met daarin expliciete aandacht voor de afhandeling van incidenten waarin homoseksualiteit een rol speelt. Tien scholen beschikken wel over zo'n beleid. Van de acht

mbo-instellingen is dit bij de helft het geval, van de zeven havo- en vwo-scholen bij 57 procent. Met name in het vmbo en in het vso/pro ontbreekt zo'n specifieke uitwerking op seksuele diversiteit (tabel 5.3f).

Voorbeeld havo/vwo

In het veiligheidsplan staat helder omschreven hoe te handelen bij de afhandeling van incidenten in en om de school. Seksuele geaardheid is daarbij een expliciet thema bij het tegengaan van discriminatie. Op grond hiervan is bij een (pest)incident gericht op een homoseksuele leraar opgetreden. Er werden anonieme e-mails vanuit school verstuurd, waarvan de afzenders werden achterhaald. Met hen volgde een gesprek met de rector. Daarna moest een werkstuk worden gemaakt over homoseksualiteit, inclusief een bezoek aan het COC.

Tabel 5.3f Curatief beleid scholen diversiteit en weerbaarheid

Soort school	Bezocht aantal scholen	Uitgewerkt curatief beleid	Niet uitgewerkt curatief beleid
Vmbo	14 (40%)	2 (6%)	12 (34%)
Havo, vwo	7 (20%)	4 (11%)	3 (9%)
Vso/pro	6 (17%)	0 (0%)	6 (17%)
Mbo	8 (23%)	4 (11%)	4 (11%)
<i>Totaal</i>	<i>35 (100%)</i>	<i>10 (29%)</i>	<i>25 (71%)</i>

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

Samenvattend beeld

Bijna drie op de vier scholen hebben inzicht in de sociale veiligheid en een uitgewerkt preventief beleid. Vier op de vijf scholen hebben een uitgewerkt curatief beleid. Als het gaat om specifiek inzicht en preventief beleid gericht op seksuele diversiteit, is de situatie omgekeerd: drie van de vier scholen hebben een beperkt inzicht in de beleving van de sociale veiligheid en ruimte voor diversiteit, zoals ervaren door homoseksuele of lesbische leerlingen of personeel. Zij hebben ook geen uitgewerkt beleid dat gericht is op het voorkomen van incidenten waarbij homoseksualiteit een rol speelt. Twee op de drie scholen heeft geen specifiek beleid gericht op de afhandeling van incidenten waarbij homoseksualiteit een rol speelt.

5.4 Burgerschap

5.4.1 Inzicht

Al enkele jaren ziet de inspectie toe op de mate waarin de school aandacht besteedt aan burgerschap en integratie. Als norm wordt daarbij aangehouden dat de school inzicht heeft in de aan burgerschap en integratie gerelateerde opvattingen, houdingen en gedragingen van leerlingen, en in de sociale context van leerlingen waarin de school in dit verband moet functioneren, met inbegrip van het voorkomen van intolerantie, extremistische ideeën, discriminatie. De school speelt daar bij de invulling van het onderwijs zo nodig op in.

Ruim twee derde van de bezochte scholen beschikt over een dergelijk inzicht. Bij de elf scholen die beperkt inzicht hebben:

- is geen omschreven beleid of visie op burgerschap/integratie aanwezig,
- bestaat geen inzicht in een samenhangend aanbod vanuit de school en wat wel gebeurt, is afhankelijk van individuele docenten,

- bestaat wel inzicht in de opvattingen van leerlingen (bijvoorbeeld over intolerantie, discriminerende ideeën), maar heeft dit inzicht geen doorwerking gekregen in de invulling van het onderwijsaanbod.

Het aantal scholen dat beperkt inzicht heeft is het hoogst in vso/pro en mbo (tabel 5.4a).

Voorbeeld vso-school

De school heeft geen doelen voor burgerschap en integratie geformuleerd. In het aanbod is dit ook niet aangetroffen. De belangrijkste doelstelling voor de school is de leerlingen sociale vaardigheden aan te leren, waarmee ze zich staande weten te houden op school en de (toekomstige) stage- of werkplek. Leerlingen leren respectvol met elkaar om te gaan. Deze leerlingen hebben allemaal een vlekje, iedereen is bijzonder en dat wordt ook van elkaar geaccepteerd.

Tabel 5.4a Inzicht in opvattingen/houdingen/gedragingen leerlingen wat intolerantie, extremisme en discriminatie betreft

Soort school	Bezoekt aantal scholen	Inzicht	Beperkt inzicht
Vmbo	14 (40%)	10 (29%)	4 (11%)
Havo/vwo	7 (20%)	6 (17%)	1 (3%)
Vso/pro	6 (17%)	3 (9%)	3 (9%)
Mbo	8 (23%)	5 (14%)	3 (9%)
<i>Totaal</i>	<i>35 (100%)</i>	<i>24 (69%)</i>	<i>11 (31%)</i>

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

Inzicht diversiteit en weerbaarheid

'De school heeft hier geen beleid voor uitgewerkt. Er bestaat angst voor de doelgroep ouders/leerlingen die dit wat hun geloof betreft zullen afkeuren'.

Inzicht in de opvattingen en gedragingen omtrent seksuele diversiteit is op zeven van de bezochte 35 scholen geconstateerd; ofwel in 20 procent van de scholen, tegenover een kleine 70 procent waar inzicht in de burgerschapselementen algemeen is aangetroffen. Deze scholen beschikken over inzicht in de opvattingen, houdingen en gedragingen van hun leerlingen als het gaat om seksuele diversiteit en stemmen daar hun aanbod op af.

Twee vmbo-scholen, drie havo/vwo scholen, een vso school en een mbo-instelling beschikken over een dergelijk inzicht. 80 procent van de scholen laat noch in het geformuleerde beleid, noch in de gevoerde gesprekken zien dat dit onderwerp van beleid of gesprek is (tabel 5.4b).

Voorbeeld havo

In het kader van een schoolbreed project zijn interviews gehouden tussen leerlingen onderling en personeelsleden onderling. De interviews waren er op gericht elkaar beter te leren kennen. Doel van het project is het creëren van een 'open schoolklimaat waarin over seksualiteit gesproken kan worden'.

Onder andere op basis van de uitkomsten van dit project en de veiligheidsonderzoeken zijn de achtergronden en opvattingen van leerlingen bekend. Dit heeft geleid tot een groot aantal vastgestelde aandachtspunten voor de mentorbegeleiding: drank, roken, groepsdruk, criminaliteit, homoseksualiteit.

Tabel 5.4b Inzicht in opvattingen, houdingen en gedragingen seksuele diversiteit

Soort school	Bezoekt aantal scholen	Specifiek inzicht	Beperkt specifiek inzicht
Vmbo	14 (40%)	2 (6%)	12 (34%)
Havo, vwo	7 (20%)	3 (9%)	4 (11%)
Vso/pro	6 (17%)	1 (3%)	5 (14%)
Mbo	8 (23%)	1 (3%)	7 (20%)
<i>Totaal</i>	<i>35 (100%)</i>	<i>7 (20%)</i>	<i>28 (80%)</i>

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

5.4.2 Aanbod

‘Er is allerlei aanbod, ook in de mediatheek. Een leraar Nederlands maakt hier gebruik van, een andere leraar weer niet.’

Op grond van het waarderingskader van de inspectie beslaat het aanbod vier dimensies: aandacht voor sociale competenties, voor het thema samenleving en diversiteit, het aanbieden van basiswaarden en ten slotte de praktijk: burgerschap en integratie, hoe dat te doen? Hoe staat het met het aanbod in de 35 bezochte scholen?

Ruwweg levert dit hetzelfde beeld op als bij sociale veiligheid. Een ruime meerderheid van de scholen (tussen 66 en 83 procent van de scholen, afhankelijk van het soort aanbod) biedt een herkenbaar aanbod in het kader van burgerschap en integratie. Aanbod ter bevordering van sociale competenties is het meest frequent. Alle vso/pro scholen besteden hier aandacht aan. Aanbod gericht op de samenleving en diversiteit is minder aangetroffen in vooral het vso/pro en mbo (tabel 5.4c). Scholen die niet over zo'n aanbod beschikken:

- hebben wel een visie op deze terreinen, maar die is niet uitgewerkt in een gestructureerd lesaanbod,
- hebben geen integraal gestructureerd aanbod; wat er wordt aangeboden en in welke mate is afhankelijk van visie en opvattingen van individuele docenten,
- brengen burgerschap en integratie zelf niet of nauwelijks in de praktijk.

Tabel 5.4c Aanbod op de vier terreinen van burgerschap (aantallen en percentages per schoolsoort)

Aanbod	Vo 21	Vso/pro 6	Mbo 8	Totaal 35
Voldoende aandacht voor bevordering sociale competenties.	17 (81%)	6 (100%)	6 (75%)	29 (83%)
Voldoende aandacht voor samenleving en diversiteit, bevordert deelname aan en betrokkenheid bij de samenleving.	15 (71%)	3 (50%)	4 (50%)	22 (63%)
Bevordert basiswaarden en kennis, houdingen en vaardigheden (voor participatie in de democratische rechtsstaat).	17 (81%)	4 (67%)	4 (50%)	25 (71%)
Brengt burgerschap en integratie ook zelf in de praktijk.	15 (71%)	3 (50%)	6 (75%)	24 (69%)

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

Aanbod seksuele diversiteit

'Seksuele diversiteit komt niet in het aanbod voor. Als het besproken wordt is dat naar aanleiding van een incident en is het afhankelijk van de docent'.

'Toen er twee jaar geleden een homoseksuele collega in onze vakgroep zat kwam het onderwerp veel meer aan de orde'.

Een aanbod waarin seksuele diversiteit aan de orde komt, is met name op scholen in het voortgezet onderwijs en beperkt in het vso/pro aanwezig. In de lessen biologie en verzorging komen vooral de technische aspecten van (homo)seksualiteit aan bod. Daarnaast komt het thema aan de orde in de lessen maatschappijleer, filosofie, godsdienst/levensbeschouwing en soms is er ook aanbod in de lessen Nederlands en geschiedenis. Op 28 scholen is geen gestructureerd aanbod gericht op seksuele diversiteit aanwezig. Op zeven scholen voor voortgezet onderwijs is het aanbod vastgelegd in verschillende lessen, waarin het thema expliciet en ook voor leerlingen herkenbaar aan de orde komt. In het mbo is zo'n aanbod nauwelijks aangetroffen. Alleen als het beroep en de beroepskwalificatie het voorschrijven komt het voor in de lespraktijk, soms ook naar aanleiding van incidenten op school (tabel 5.4d).

Voorbeeld mbo:

Docenten: 'het staat niet in de competenties voor Leren, Loopbaan en Burgerschap; daarin komt alleen een stukje gezondheid en SOA's aan de orde. Bij biologie staan in deze opleiding de dieren centraal en niet de mensen'.

De deelnemers van de betreffende opleiding gaven aan graag meer informatie te willen hebben over seksuele ontwikkeling en seksuele diversiteit. Op dit verzoek is tijdens de lessen geantwoord dat dit thema meer tijd zou kosten dan een uur en dat hiervoor in het rooster geen plaats was.

Voorbeeld vmbo:

'Een worsteling van een aantal lesbische meisjes met hun identiteit heeft het schoolmaatschappelijk werk ertoe aangezet docenten te bevragen op hun aanbod. Deze inventarisatie heeft opgeleverd dat er in de lessen biologie en maatschappijleer aandacht wordt besteed aan seksuele diversiteit. De invulling is echter docentafhankelijk en het aanbod is niet afgestemd op elkaar'.

Voorbeeld havo

De school besteedt ruim aandacht aan deze thema's en doet dat in alle leerjaren. Er is vastgelegd welke thema's (en op welke manier) in de verschillende leerjaren aan bod moeten komen. Er is een blok van gastlessen van het COC in klas twee, Theater Aan Zet in klas drie. Bij biologie is seksuele diversiteit een specifiek aandachtspunt. In klas vier gaan groepen op kamp met als thema's 'ontdek je plekje' over identiteit in verschillende uitingsvormen. Geregeld komt een homoseksuele oud-leerling op bezoek die bijeenkomsten verzorgt.

In het algemeen is op dit terrein geen doorlopende leerlijn aangetroffen. Bovendien is er meestal ook weinig horizontale samenhang, in de vorm van afstemming tussen vakken onderling. Een docent: *'Ik denk dat het ook wel bij maatschappijleer aan de orde komt, toch?'* De invulling van het aanbod is op de meeste scholen sterk docentafhankelijk en staat niet tot nauwelijks in het perspectief van seksuele identiteitsontwikkeling van leerlingen door de jaren en het onderwijsaanbod heen.

Tabel 5.4d Aanbod burgerschap, gericht op seksuele diversiteit

Soort school	Bezocht aantal scholen	Wel specifiek aanbod	Geen specifiek aanbod
Vmbo	14 (40%)	3 (9%)	11 (31%)
Havo/vwo	7 (20%)	3 (9%)	4 (11%)
Vso/pro	6 (17%)	0 (0%)	6 (17%)
Mbo	8 (23%)	1 (3%)	7 (20%)
<i>Totaal</i>	<i>35 (100%)</i>	<i>7 (20%)</i>	<i>28 (80%)</i>

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

Aanbod seksuele weerbaarheid

Een leerling: 'we besteden er aandacht aan als het actueel is, net zoals we aandacht besteedden aan Karadzic toen hij werd opgepakt'.

Scholen die een aanbod hebben, gieten dit meestal in de vorm van projecten. Die vormen niet vaak een vast onderdeel van het curriculum. Naar aanleiding van incidenten die zich voordoen of geïnspireerd op de actualiteit wordt dan aandacht besteed aan seksuele weerbaarheid. Dit is dus vaak vanuit een negatieve aanleiding; het aanbod wordt vanuit de school niet gezien als een onderdeel van (seksuele) identiteitsontwikkeling. Het is bovendien vaak docentafhankelijk.

Vso-school

'Vroeger werd er een weerbaarheidstraining aan de meisjesgroep gegeven. De docent is vertrokken en de training wordt niet meer gegeven'.

Twintig scholen melden projecten op het gebied van sociale weerbaarheid (tabel 5.4e). De projecten richten zich in meerderheid op loverboys. Dit thema komt in een drietal scholen aan de orde omdat er door de ouderraad om is gevraagd. Ook besteedt een aantal scholen in het voortgezet onderwijs aandacht aan 'je eigen grenzen leren kennen' in projecten of cursussen. Vraagstukken rond (seksuele) weerbaarheid komen ook aan de orde in cursussen of lessen sociale vaardigheden. Deze cursussen of lessen maken echter in een minderheid van de scholen deel uit van het vaste curriculum en bereiken daarmee niet alle leerlingen. In het vmbo zijn de meeste projecten aangetroffen, gevolgd door het vso/pro. Het mbo besteedt aandacht aan weerbaarheid ter voorbereiding op de beroepspraktijkvorming.

Tabel 5.4e Overzicht aanbod seksuele weerbaarheid (aantal aangetroffen projecten)

School soort	Project lover boys	Seksuele weerbaarheid en internet	Cursus sociale vaardigheden	Weerbaarheids Trainingen	Voorbereiding stage/ bpv	Totaal
Vmbo	8	2	1	3		14
Havo/vwo				3		3
Vso/pro	3		3			6
Mbo	1				3	4
<i>Totaal</i>	<i>12</i>	<i>2</i>	<i>4</i>	<i>6</i>	<i>3</i>	<i>27</i>

Scholen kunnen meerdere projecten tegelijkertijd aanbieden
(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

Samenvattend beeld

Ruim twee derde van de scholen heeft inzicht in de aan burgerschap gerelateerde opvattingen, houdingen en gedragingen. Circa drie op de vier scholen heeft een onderwijsaanbod op de

verschillende aspecten van burgerschap en integratie. Vier van de vijf scholen beschikt niet over een inzicht toegespitst op seksuele diversiteit en heeft ook geen gestructureerd aanbod op seksuele diversiteit. Het meeste aanbod is aangetroffen op havo/vwo-scholen.

Ruim de helft van de scholen heeft een aanbod op seksuele weerbaarheid. Dit is meestal geen vast onderdeel van het curriculum en wordt vaak in de vorm van docentafhankelijke projecten gegeven. Zulke projecten gaan vaak over loverboys en komen vooral voor op vmbo- en vso/pro-scholen.

5.5 Verschillen tussen scholen

Denominatie

Voor seksuele diversiteit is de denominatie van de school in het vo en vso/pro een relevant aspect. Voor deze scholen is nagegaan of de bevindingen van de inspectie gerelateerd kunnen worden aan de denominatie van de scholen. Er is gekeken naar de oordelen over het specifieke inzicht, het beleid, het aanbod en de schoolcultuur die de scholen hebben als het gaat om seksuele diversiteit. Twee algemeen bijzondere scholen en een interconfessionele school zijn buiten beschouwing gelaten. Het betreft hier een te kleine categorie om er uitspraken over te kunnen doen. Er is slechts een kleine groep scholen die op alle punten goed is beoordeeld. Dat betekent dat slechts indicatief uitspraken gedaan kunnen worden.

In inzicht en beleid zijn er geen noemenswaardige verschillen tussen openbare, protestants-christelijke en rooms-katholieke scholen, als het gaat om sociale veiligheid en diversiteit. Het inzicht in de opvattingen van leerlingen die betrekking hebben op burgerschap was aanwezig op de rooms-katholieke scholen. Het aanbod en de openheid in de schoolcultuur zijn het meest aanwezig in de openbare scholen, gevolgd door de rooms-katholieke en vervolgens de protestants-christelijke scholen. Bij twee protestants-christelijke werd onder verwijzing naar de denominatie van de school opgemerkt dat men geen reden zag om het onderwerp seksuele diversiteit aan de orde te stellen (tabel 5.5a).

Tabel 5.5a Relatie denominatie en voldoende scores op de thema's gerelateerd aan seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid vo en vso/pro scholen

	Totaal Aantal	Inzicht Sociale veiligheid	Preventief Beleid	Curatief beleid	Inzicht burger-schap	Aanbod seksuele diversiteit	School cultuur
Openbaar	8	3	1	1	1	3	7
PC	10	3	1	1	2	1	5
RK	7	2	1	2	3	2	4
<i>Totaal</i>	<i>25</i>	<i>8</i>	<i>4</i>	<i>4</i>	<i>6</i>	<i>6</i>	<i>16</i>

(Inspectie van het Onderwijs, 2009)

Schoolsoorten en houdingen

Is er een relatie tussen het beleid en het aanbod van scholen en de houding van leerlingen ten opzichte van homoseksualiteit? De inspectie stelt vast dat havo/vwo-scholen zowel meer beleid als meer aanbod hebben gerealiseerd. Is er een relatie met andere opvattingen over homoseksualiteit? Het antwoord lijkt voorzichtig 'ja': de attitude van havo/vwo-leerlingen over homoseksualiteit is positiever dan bij andere leerlingen. Op grond van de bezoeken en de enquêtes kan de inspectie niet vaststellen dat er een causale relatie is. Het is immers ook mogelijk dat de opvattingen van leerlingen al positiever waren en dat hier scholen hier in beleid en aanbod op inspelen.

Op het vso/pro hebben de leerlingen de meest negatieve houding van alle leerlingen als het gaat om homoseksualiteit. Op deze scholen is minder beleid ontwikkeld en minder aanbod gericht op seksuele diversiteit. Er is wel meer aanbod gericht op seksuele weerbaarheid. In het mbo, waar zowel weinig beleid als aanbod is aangetroffen, zijn de opvattingen over homoseksualiteit van mbo-leerlingen, na die in havo/vwo, het meest positief. Het is waarschijnlijk dat dit samenhangt met de gemiddeld hogere leeftijd van mbo-deelnemers.

5.6 Conclusies

Incidenten

Twee van de drie scholen melden dat zich de laatste twee jaar incidenten hebben voorgedaan, vooral (vermeende) loverboypraktijken. In al deze gevallen is de politie ingeschakeld. Incidenten waarbij homoseksualiteit een rol speelt volgen daarna. Het pesten van homoseksuele leraren wordt het meest genoemd. Deze incidenten worden in het algemeen opgelost in de school (*'als je het echt bespreekbaar maakt en aanpakt, is het meestal geen probleem'*). Dat betekent niet dat het probleem 'rond' de school daarmee is opgelost. Intimiderend gedrag of pestgedrag heeft zich in een paar gevallen vervolgens verplaatst naar 'buiten het schoolplein, door 'vrienden' van scholieren'.

Een ruime meerderheid van de bezochte scholen heeft geen expliciet beleid ten aanzien van preventie en curatie van incidenten waarbij homoseksualiteit of seksuele weerbaarheid een rol spelen. Dit kan er toe leiden dat incidenten zich aan het oog van de school onttrekken. Zorgcoördinatoren op verschillende scholen zeggen dat er op dit vlak mogelijk meer aan de hand is. Ten slotte blijkt niet ieder incident alleen negatief. In een aantal gevallen is een incident startpunt geweest van de ontwikkeling van beleid en/of een gericht aanbod.

Cultuur

De overgrote meerderheid van de leerlingen en het onderwijspersoneel beschouwt het schoolklimaat als 'open'. Op zestien scholen zeggen leerlingen en personeel echter dat seksuele diversiteit niet besproken wordt en dat zij verwachten dat het moeilijk is om het bespreekbaar te maken. Hier zeggen de leerlingen dat ze zich niet veilig genoeg voelen om voor hun mogelijke homoseksualiteit uit te komen.

Beleid en aanbod

Twee derde tot driekwart van de bezochte scholen heeft inzicht, een beleid en een aanbod geformuleerd op sociale veiligheid en burgerschap in het algemeen.

Gericht op *seksuele diversiteit* geldt dit voor 20 procent van de scholen. Vier van de vijf scholen heeft:

- beperkt inzicht in de beleving van de sociale veiligheid door homoseksuele en lesbische leerlingen en personeel (in veel gevallen doordat het niet wordt gemeten, 'geen item is'),
- geen expliciet beleid geformuleerd op de preventie en de curatie van incidenten waarbij homoseksualiteit een rol speelt,
- geen gestructureerd of afgestemd aanbod waarbij seksuele diversiteit aan de orde komt.

Gericht op seksuele weerbaarheid is nauwelijks beleid aangetroffen. In incidentele gevallen is het thema onderdeel van een pestprotocol, onder de titel seksuele intimidatie of discriminatie. Naar aanleiding van incidenten of geïnspireerd op de actualiteit wordt aandacht besteed aan seksuele weerbaarheid, meestal in de vorm van projecten. Twintig scholen melden projecten. Dit aanbod is geen vast onderdeel van het curriculum en wordt docentafhankelijk ingevuld.

In het aanbod gericht op seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid is geen sprake van een doorlopende lijn. Het aanbod wordt sterk docentafhankelijk vormgegeven en is niet geborgd. Het wordt niet in het perspectief geplaatst van de ontwikkeling van de seksuele identiteit van de leerlingen.

Verschillen tussen scholen

Havo/vwo-scholen hebben meer beleid en aanbod ontwikkeld gericht op seksuele diversiteit dan de andere scholen. Denominatie van de school lijkt geen factor te zijn voor het inzicht en het beleid als het gaat om seksuele diversiteit. Dat is wél het geval als het gaat om een aanbod gericht op seksuele diversiteit en de bespreekbaarheid van het onderwerp. Het meeste aanbod en een open cultuur rond seksuele diversiteit is aangetroffen op de openbare scholen, gevolgd door de rooms-katholieke scholen en ten slotte de protestants-christelijke scholen.

Good practices?

Slechts een beperkt aantal scholen heeft zowel een specifiek inzicht, beleid en aanbod gericht op seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid. Eén havo/vwo-school scoorde op al deze punten uitgesproken positief. De zeven scholen die over een gestructureerd aanbod op diversiteit beschikken, hebben ook een beleid gericht op de preventie en de aanpak van incidenten rond seksuele diversiteit. Seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid zijn op deze scholen 'normale' thema's, geïntegreerde onderdelen van het aanbod die geborgd zijn in het curriculum en de schoolorganisatie.

Deze scholen kiezen er expliciet voor seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid niet als geïsoleerde thema's te beschouwen. Zij willen zich niet nadrukkelijk 'profilieren' met deze thema's, maar zien zo'n profilering eerder als schadelijk. Het zou het imago van de school kunnen kleuren en daarmee ouders of leerlingen afschrikken.

6 CONCLUSIES EN DISCUSSIE

In dit hoofdstuk volgen de conclusies op basis van de verschillende onderdelen van het onderzoek.

Achtereenvolgens komen daarbij de gestelde onderzoeksvragen aan de orde:

1. Op hoeveel scholen komen incidenten rond seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid voor, zowel voor leerlingen als voor personeelsleden?
2. Welke houding hebben leerlingen en personeelsleden ten opzichte van seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid en in hoeverre is sprake van een open schoolcultuur op deze gebieden?
3. In hoeverre besteden scholen in hun onderwijsaanbod en in hun beleid rond sociale veiligheid en burgerschap aandacht aan seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid?
4. Welke *good and bad practices* zijn te onderscheiden?

6.1 Incidenten

Incidenten seksuele diversiteit

Incidenten rond homoseksualiteit komen volgens directies van scholen vooral voor in het voortgezet onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs. In het schooljaar 2007/2008 maakte 6 procent van de scholen voor praktijkonderwijs, 7 procent van de vmbo-scholen en 4 procent van de havo/vwo-scholen zulke incidenten mee. In het voortgezet speciaal onderwijs ging het om 2 procent van de scholen. Doorgaans gaat het om een of twee incidenten per school. Dat beeld wisselt jaarlijks niet of nauwelijks.

Directies, die deze informatie via vragenlijsten verstrekten, zullen echter lang niet alles weten wat op school gebeurt. Dat is in het algemeen al zo bij incidenten die de sociale veiligheid betreffen, maar het zal nog sterker spelen voor incidenten waarbij homoseksualiteit een rol speelt. De betrokkenen zullen immers niet altijd bereid zijn te vertellen wat hen is overkomen, als dat betekent dat ze ook voor hun homoseksualiteit moeten uitkomen.

Bij de bezoeken van de inspectie, waar veel meer gesprekspartners zijn ondervraagd dan alleen directeuren, blijkt dat er sterke aanwijzingen zijn dat incidenten vaker voorkomen: dertien van de 35 scholen melden incidenten met homoseksualiteit, vaak het pesten van homoseksuele leraren door leerlingen. Ook homoseksuele leerlingen hebben echter met pesterijen te maken. Uit de vragenlijsten die leerlingen invulden, blijkt dat 10 procent van de leerlingen in het voortgezet onderwijs wel eens een homoseksuele medeleerling heeft gepest, 7 procent een homoseksuele leraar. In het mbo liggen die percentages lager (7 respectievelijk 4 procent). Ook aan personeelsleden is gevraagd hoe vaak pesten voorkomt. De antwoorden bevestigen het beeld dat de leerlingen geven. Pesten van homoseksuele leraren en leerlingen lijkt dus bepaald geen zeldzaamheid, zeker niet in het voortgezet onderwijs. Dat gebeurt overigens niet alleen door leerlingen: uit de reacties die de inspectie via internet binnen kreeg blijkt dat ook leraren zich daar schuldig aan kunnen maken. Zo klaagde een homoseksuele leerling over 'openlijke discriminatie' in de klas door een docent.

Het is niet automatisch zo dat scholen die incidenten vermelden, ook het meest onveilig zijn. Tijdens de bezoeken merkte de inspectie dat juist enkele scholen die geen incidenten melden, beperkt inzicht hadden in sociale veiligheid wat betreft seksuele diversiteit en niet beschikten over een uitgewerkt preventief en curatief beleid op dit terrein. Scholen zijn overigens ook niet verplicht om inzicht op dat terrein actief te organiseren.

Het samengaan van (melden en registreren van) incidenten, inzicht en specifieke beleidsontwikkeling kan er op wijzen dat scholen meer aandacht besteden aan zulk beleid als

zich incidenten voordoen of hebben voorgedaan. Het kan andersom ook betekenen dat scholen die geen inzicht en beleid hebben ontwikkeld, ook niet alert zijn op het opsporen en zichtbaar maken van incidenten. Dit wijst op het belang van een goede incidentenregistratie. De aan- of afwezigheid van beleid en aanbod is immers geen garantie dat incidenten in beeld komen.

Incidenten seksuele weerbaarheid

Seksuele weerbaarheid is vooral in het in het voortgezet onderwijs een wezenlijk vraagstuk. Veel scholen ervaren dat leerlingen op dit gebied problemen hebben. Het gaat dan bijvoorbeeld om meisjes die het slachtoffer dreigen te worden van loverboys, of om leerlingen die te maken krijgen met seksuele intimidatie of seksueel misbruik in hun omgeving. Volgens de informatie van directies is het percentage scholen waar leerlingen problemen hebben met seksuele weerbaarheid vooral in het praktijkonderwijs zeer hoog, bijna 80 procent. In het (v)so gaat het om 61 procent, in het vmbo om 53 procent en in havo/vwo om 40 procent van de scholen.

Dit beeld werd bevestigd tijdens de bezoeken van de inspectie aan scholen. Vier van de zes vso/pro-scholen hebben in totaal vijf incidenten gemeld waarbij de seksuele weerbaarheid van leerlingen in het geding was. In het vmbo kwam dat voor op negen van de veertien scholen. Daarentegen maakte geen enkele van de zeven havo/vwo scholen er melding van.

Ook het mbo heeft met deze problematiek te maken, ondanks de wat hogere leeftijd van de deelnemers. Vijf van de acht bezochte instellingen melden in totaal vijf incidenten op het gebied van de seksuele weerbaarheid, in twee gevallen tijdens de stage/de beroepspraktijkvorming. Het meest werden incidenten met loverboypraktijken genoemd (elf keer). Al die incidenten hebben geleid tot contact met de politie. Dikwijls betrof het 'snelle jongens in dure auto's' voor de school. Na extra surveillances van de kant van de politie en door extra alertheid vanuit de school hebben de problemen rond de school zich volgens de betrokkenen meestal opgelost. Daarbij is het echter wel opvallend dat deze incidenten niet tot een (preventief/curatief) beleid hebben geleid of tot een structureel aanbod dat leerlingen in staat stelt hun seksuele weerbaarheid te vergroten.

Leerlingen oordelen zelf (zeer) positief over hun seksuele weerbaarheid; daarin verschillen ze sterk van het oordeel dat het personeel hierover heeft. Personeelsleden in het mbo en in nog sterkere mate in het vo vinden namelijk dat leerlingen slecht hun grenzen kennen. Er zijn verschillen in de seksuele weerbaarheid zoals leerlingen die zelf ervaren. Meisjes vinden zich weerbaarder dan jongens. Vwo-leerlingen vinden zich zelf het meest weerbaar, leerlingen uit het praktijkonderwijs en de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo het minst. Leerlingen van wie de moeder is geboren in Suriname, Marokko en Turkije vinden zichzelf minder weerbaar dan medeleerlingen van wie de moeder in Nederland werd geboren.

6.2 Cultuur op school

Onderzoek (o.a. Keuzenkamp, 2007) maakt duidelijk dat jongeren relatief ongunstig over homoseksualiteit denken in vergelijking met ouderen. Dat beeld wordt in dit onderzoek bevestigd. Personeelsleden staan overwegend positief ten opzichte van uitingen van homoseksualiteit (80 procent), leerlingen veel minder (ongeveer 50 procent). Lesbische vrouwen/meisjes worden door beide groepen gemakkelijker geaccepteerd dan homoseksuele mannen/jongens.

Volgens directies komen in het voortgezet onderwijs op een vijfde tot een kwart van de scholen voor praktijkonderwijs, vmbo en vso leerlingen uit voor hun homoseksualiteit. In het havo/vwo is dat percentage dubbel zo hoog. Voor personeelsleden liggen de cijfers aanzienlijk hoger: in het voortgezet onderwijs komen personeelsleden op de helft tot driekwart van de scholen voor hun homoseksualiteit uit, behalve binnen het praktijkonderwijs. Daar gebeurt het volgens de directies

op ongeveer een kwart van de scholen. Volgens leraren en zeker volgens leerlingen liggen de percentages lager.

De inspectie onderzocht of personeel en leerlingen zich op school veilig voelen om uit te komen voor hun geaardheid. Wordt de cultuur op school gekenmerkt door openheid voor diversiteit? Volgens directies van basisscholen is op een kwart van de scholen bekend welke personeelsleden homoseksueel zijn, in het havo/vwo en het speciaal onderwijs op twee derde van de scholen.

Ongeveer de helft van de leerlingen in het voortgezet onderwijs vindt dat je op school beter niet voor je homoseksualiteit kunt uitkomen. Dat bevestigt de visie van onder meer Buijs e.a. (2008), dat het schoolklimaat op veel scholen niet voldoende veilig is voor homoseksuelen. Bijna de helft van de 35 bezochte scholen heeft een cultuur waarin volgens betrokkenen het thema homoseksualiteit en seksuele diversiteit 'niet bespreekbaar' is. In een aantal van deze scholen zeggen ook personeelsleden dat zij niet (in alle klassen of op alle opleidingsniveaus) uit durven te komen voor homoseksualiteit, uit angst om door leerlingen gepest te worden.

De inspectie heeft daadwerkelijk homofob gedrag incidenteel aangetroffen, vooral bij het uitzetten van de vragenlijsten onder leerlingen. De docenten gingen verschillend om met uitingen hiervan: de een grijpt wel in, de ander laat het gaan.

6.3 Beleid en aanbod seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid

Seksuele diversiteit

Wettelijk zijn scholen niet verplicht in hun beleid of aanbod aandacht te besteden aan seksuele diversiteit. Binnen het bredere kader van sociale veiligheid en burgerschap op school is onderzocht of scholen een beleid en (les)aanbod hebben ontwikkeld gericht op seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid.

Over de ontwikkeling van beleid op het gebied van seksuele diversiteit zegt een ruime meerderheid van directies het gebruik van '*scheldwoorden die verwijzen naar de seksuele geaardheid van mensen*' te verbieden. Een deel van de directies zegt dat het duidelijk is hoe en door wie opgetreden moet worden bij incidenten rond homoseksuele personeelsleden en leerlingen (variërend van 17 procent in het speciaal basisonderwijs tot 58 procent in het havo/vwo). Op 5 procent van alle scholen is volgens directies een specifiek beleid uitgewerkt op seksuele diversiteit. Dat laatste komt enigszins overeen met de bevindingen van de inspectie bij de schoolbezoeken. Minder dan een vijfde van de scholen heeft een preventief beleid ontwikkeld gericht op het voorkomen van incidenten met homoseksualiteit. Iets meer scholen (30 procent) hebben een curatief beleid ontwikkeld voor de afhandeling van incidenten op en rond de school op dit terrein. Dat beeld is iets gunstiger dan uit andere onderzoeken tot nu toe naar voren is gekomen (o.a. Mooij, 2007).

Een grote meerderheid van het personeel zegt op te treden als zuke incidenten (het pesten, uitschelden of discrimineren van homoseksuele leerlingen) zich voordoen. Dat wijst in theorie op een verankering van onderdelen van een curatief beleid. Bij de leerlingen in mbo en vo is echter minder dan de helft het met deze constatering eens. Weliswaar zeggen veel meer leerlingen dan personeelsleden dat ze 'niet weten' of de leraren optreden, maar ook als daarvoor wordt gecorrigeerd zijn zij minder bekend met een curatief beleid in en rond hun school.

Enkele jaren geleden deed de inspectie een eerste onderzoek naar het aanbod rond seksuele diversiteit. Volgens directies was er zo'n aanbod op 43 procent van de basisscholen, 60 procent van de vmbo-scholen en 70 procent van de havo/vwo-scholen (Inspectie, 2004). Vaak was het echter van individuele docenten afhankelijk of aan dit onderdeel van het aanbod ook

daadwerkelijk invulling werd gegeven. Inmiddels zijn de percentages scholen met een aanbod op dit gebied hoger, vooral in het praktijkonderwijs (87 procent), het vmbo (86 procent) en het havo/vwo (83 procent). Leraren en leerlingen geven echter een veel minder rooskleurig beeld dan directies: slechts 35 procent van de vo-docenten en 15 procent van de mbo-docenten zeggen dat zij aandacht besteden aan seksuele diversiteit. Bij de leerlingen liggen die percentages nog lager: volgens 22 procent van de vo-leerlingen is er een aanbod en volgens 6 procent van de mbo-leerlingen.

Het meeste aanbod is aangetroffen in scholen voor voortgezet onderwijs. In het voortgezet onderwijs worden de vakken maatschappijleer en biologie het meest genoemd, naast Nederlands, godsdienst, geschiedenis en verzorging. Uit de schoolbezoeken komt naar voren dat er minder aanbod is in het vso/pro dan in het overige vo en dat zo'n aanbod nauwelijks aanwezig is in het mbo. Als er een aanbod is, is het nog steeds op de meerderheid van de scholen afhankelijk van individuele docenten of leerlingen er daadwerkelijk iets van merken.

Dat de praktijk hier sterk achterblijft bij wat schooldirecties melden, heeft niet te maken met weerstand bij leerlingen. Zij staan in meerderheid (circa 60 procent) wel open voor informatie van de school over homoseksualiteit. Leerlingen in het vo vinden vaker dan leerlingen in het mbo dat de school daar ook echt aandacht aan moet besteden. Meisjes (zowel in het vo als in het mbo) zeggen beduidend vaker dan jongens dat de school meer informatie over homoseksualiteit moet bieden.

Seksuele weerbaarheid

Een specifiek uitgewerkt beleid inzake seksuele weerbaarheid is in 80 procent van de scholen uit de casestudies niet of beperkt aangetroffen. In incidentele gevallen is de thematiek onderdeel van een pestprotocol. Van een aanbod is vaker sprake: 40 procent van de personeelsleden in het vo zegt aandacht te besteden aan seksuele weerbaarheid, het bepalen van je grenzen en het omgaan met seksualiteit. In het mbo gaat het om bijna 30 procent van de docenten. Leerlingen zijn daarentegen minder positief. In het vo melden ze dat wel eens gesproken wordt over de omgang met seksualiteit (34 procent), maar minder aandacht wordt besteed aan de eigen grenzen op het gebied van seksualiteit (20 procent). In het mbo liggen de percentages veel lager (9 procent van de deelnemers zegt dat er wel eens aandacht wordt besteed aan de eigen grenzen, 6 procent vermeldt dat omgaan met seksualiteit in het aanbod aan de orde komt).

Directies melden veel hogere percentages over een aanbod seksuele weerbaarheid, hoger nog dan een aanbod over homoseksualiteit. Weerbaarheid komt volgens hen doorgaans aan de orde bij vakken als biologie, verzorging of maatschappijleer; in het basisonderwijs komen ook wereldoriëntatie en soms lichamelijke oefening in aanmerking. Het thema seksuele weerbaarheid komt in het voortgezet onderwijs volgens directies vooral aan de orde via de methoden die leraren gebruiken. Aparte gastlessen worden veel minder genoemd, maar in het vmbo en havo/vwo vaker dan in het praktijkonderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs. Volgens directies hangt het meestal niet van individuele leraren af of het onderwerp aan de orde komt, maar in 10 procent van de scholen is dat volgens hen wel het geval.

De schoolbezoeken leveren een ander beeld op, met name wat de methoden en de borging betreft. Twintig scholen zeggen (57 procent) dat zij aandacht besteden aan seksuele weerbaarheid in het programma, vaak in de vorm van projecten. Deze zijn geen onderdeel van het curriculum en worden vooral docentafhankelijk ingevuld. Daardoor is er ook weinig sprake van een doorlopende en geborgde leerlijn en wordt de thematiek niet geplaatst in het perspectief van de seksuele identiteitsontwikkeling van leerlingen.

6.4 Good practices

De schoolbezoeken hadden mede ten doel om *good and bad practices* op te sporen. Dat is lastig, omdat er geen duidelijke regels voor scholen zijn vastgelegd op grond waarvan de inspectie gemakkelijk kan beoordelen of van een *good practice* sprake is. Bovendien laten *good practices* zich niet in één algemeen geldend model beschrijven. Ze kenmerken zich namelijk doordat ze niet één model van aanpak centraal stellen, maar voortdurend inspelen op belangrijke verschillen tussen leerlingen en personeelsleden. Openheid over seksuele diversiteit en het bevorderen van de seksuele weerbaarheid komen alleen tot stand als de school recht doet aan en werkt vanuit die verschillen. Het is dan wel nodig dat de school voldoende inzicht heeft in achtergronden, houdingen en gedrag van leerlingen en personeel. Vooral leeftijdverschillen, sekseverschillen, verschillen gerelateerd aan afkomst en verschillen tussen opleidingssoorten zijn relevant.

- Jongere leerlingen vertonen vaker pestgedrag, moeten hun seksuele weerbaarheid en identiteit nog ontwikkelen (zij hebben ook vaker 'weet het niet' ingevuld bij de vragenlijsten dan leerlingen uit hogere leeftijdsgroepen) en ze hebben meer behoefte aan informatie dan oudere medeleerlingen. Daarom ziet een *good practice* in het vo er anders uit dan in het mbo, waar de deelnemers ouder en mogelijk ook weerbaarder zijn.
- Scholen moeten ook rekening houden met sekseverschillen. Meisjes staan positiever tegenover seksuele diversiteit en staan meer open voor informatie hierover vanuit de school. Daarop moet worden aangesloten in beleid en aanbod.
- Verschillen in afkomst vragen om maatwerk door scholen, afhankelijk van leerlingen en ouders met wie ze te maken hebben. Jonge leerlingen met een niet-Nederlandse achtergrond uit mediterrane landen en Suriname vinden zichzelf minder weerbaar dan leerlingen met een Nederlandse achtergrond en hebben meer moeite met openheid op school over thema's als diversiteit en weerbaarheid.
- Er bestaan aanzienlijke verschillen tussen schoolsoorten. Leerlingen op het vwo en mbo vinden zichzelf het meest weerbaar, leerlingen op het vso en het praktijkonderwijs minder. In havo/vwo is borging via de afzonderlijke vakken (het lesaanbod) vanzelfsprekender dan in praktijkonderwijs of mbo.

Denominatie van de school lijkt geen bepalende factor te zijn voor het inzicht en het beleid dat een school heeft op het gebied van seksuele diversiteit. Er zijn echter wel verschillen in het aanbod en de bespreekbaarheid. Een aanbod rond seksuele diversiteit en een open cultuur op dit gebied trof de inspectie het meest aan op openbare scholen, gevolgd door rooms-katholieke scholen en ten slotte door de protestants-christelijke scholen.

Van de 35 bezochte scholen heeft één havo/vwo-school voor alle onderzochte gebieden (preventief en curatief beleid, aanbod seksuele diversiteit en weerbaarheid, schoolcultuur, weerbaarheid personeel en leerlingen, omgaan met incidenten) een aanpak zonder zwakke plekken weten te ontwikkelen. Zes andere scholen deden dat op tenminste drie onderdelen.

Zijn deze zeven scholen als *good practices* te kenmerken en waarin verschillen ze van de overige? Vastgesteld moet worden dat ze zich niet nadrukkelijk profileren met de thema's seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid.

Dat zijn op deze scholen juist geïntegreerde onderdelen van het aanbod, geborgd in het curriculum en in de schoolorganisatie. De scholen zeggen dat het een expliciete keuze is om seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid niet onder de aandacht te brengen als geïsoleerde thema's, los van andere sociale veiligheids- en weerbaarheidsthema's. Zij willen zich niet nadrukkelijk profileren, omdat dat schadelijk zou kunnen zijn: zo'n profilering zou het imago van de school kunnen kleuren en ouders of leerlingen afschrikken.

Deze scholen melden niet minder incidenten dan andere scholen, maar incidenten worden geregistreerd en besproken. Aan de hand daarvan scherpen de scholen hun beleid aan.

De zeven scholen kenmerken zich door openheid, een systematische registratie en aanpak, door beleidsontwikkeling die niet alleen curatief maar ook preventief van aard is. Ze kenmerken zich verder door regels die duidelijk en helder zijn voor alle betrokkenen. Personeel en leerlingen zijn betrokken bij het opstellen en ook het handhaven van de regels.

6.5 Besluit

Personeelsleden denken positiever over homoseksualiteit dan hun leerlingen. In het algemeen is er een groot verschil in perceptie tussen directie en personeel enerzijds en leerlingen anderzijds als het gaat om beleid en aanbod inzake seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid. Dat is wat het beleid betreft gedeeltelijk verklaarbaar. Leerlingen zien bijvoorbeeld minder vaak dat de school een beleid heeft en regels heeft opgesteld. Ze merken er alleen wat van als deze gehandhaafd worden.

Wat het aanbod betreft moeten leerlingen er toch op zijn minst iets van merken, wil sprake zijn van een echt aanbod. Het feit dat leerlingen zo vaak zeggen dat hun school niets of weinig doet aan onderwerpen als seksualiteit, homoseksualiteit en seksuele weerbaarheid geeft dan ook te denken.

Daarom is het van belang om op schoolniveau de ervaringen van de directie, het personeel en de leerlingen met elkaar in verband te brengen. Meer betrokkenheid van leerlingen bij het ontwikkelen van het beleid en regelmatige bevraging van leerlingen over het aanbod kan bijdragen aan meer inzicht van de school en ook aan een meer open schoolklimaat.

Leerlingen die zichzelf relatief het minst weerbaar vinden (pro/vso, gevolgd door vmbo; met een niet Nederlandse moeder), zitten op schoolsoorten waar het minste beleid en het minst gesystematiseerde aanbod bestaat. Leerlingen die zichzelf het meest weerbaar voelen, zitten op scholen met de meeste beleidsinitiatieven en het best geborgde aanbod. Hier is duidelijk sprake van een mismatch. Juist de eerste groep leerlingen heeft meer nodig dan ze nu krijgen. Zij zijn niet geholpen met het simpel overplanten van een aanpak van een *good practice* school hun school en klas, maar wel met een aanpak op maat die is gebaseerd op inzicht in hun situatie: weerbaar en divers.

LITERATUUR

- Boelhouwer, M.D. [et al.] (2008). *Weerbaarheid In het BasisOnderwijs. Een evaluatieonderzoek van het WIBO-lesprogramma*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Blok, H., Derriks, M., & Kat, E. de (2005). *Werken aan een veilige school; vereisen homodiscriminatie en antisemitisme afzonderlijk beleid*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Boxel, M. van & Klooster, N. van (2006). Seks: Wie leert jongeren om 'nee' te zeggen? *Trouw*, 18 juni 2006.
- Buijs, L., Hekma, G. & Duyvendak, J.W. (2008). *Als ze maar van me afblijven. Een onderzoek naar antihomoseksueel geweld in Amsterdam. Aanbevelingen*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, Amsterdam School for Social Science Research.
- COC (2005). *Enabling safety for LesBiGay teachers*. Publieksverslag. [S.I.]: COC Nederland.
- COC Haaglanden (2006). *Veiligheid en diversiteit. Door een roze bril in het voortgezet onderwijs in de regio Haaglanden*. Den Haag: COC/GGD.
- Davidovic, M. & Rodrigues, R. (2007). *Monitor Racisme & Extremisme. Opsporing en vervolging in 2006*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Dewaele, A. (2008). *De schoolloopbaan van holebi- en heterojongeren*. Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid.
- Felten, H., Janssens, K. & Brants, L. (2009). *Seksualisering: "Je denkt dat het normaal is..." Onderzoek naar beleving van jongeren*. Utrecht: MOVISIE.
- GGD Rotterdam (2005). *Rotterdamse Jeugdmonitor*. Rotterdam: GGD.
- Graaf, H. de, Egten, C. van, Hoog, S. de & Berlo, W. van (2009). *Seksualisering: aandacht voor etniciteit. Een onderzoek naar verbanden met opvattingen en gedrag van jongeren*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep; Den Haag: E-Quality.
- Inspectie van het Onderwijs (2004). *Onderwijsverslag 2002/2003*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2006). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2004/2005*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2007). *De staat van het Onderwijs. Onderwijsverslag 2005/2006*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2008). *De staat van het Onderwijs. Onderwijsverslag 2006/2007*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2009). *Anders zijn is van iedereen. Gesprekken met schoolgaande jeugd over hetero- en homoseksualiteit*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Kessel, N. van & Sikkes, R. (2007). *'De goede naam van de school' vier jaar later. Tweede agressie- en geweldsenquête onder onderwijspersoneel. Metingen 2003-2007 vergeleken*. Nijmegen: ITS ; Utrecht: Aob.

- Keuzenkamp, S. (2007). *Monitoring van sociale acceptatie van homoseksuelen in Nederland*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau (SCP).
- Keuzenkamp, S., Bos, D., Duyvendak, J.W. & Hekma, G. (Red.) (2006). *Gewoon doen. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).
- Kuyper, L., Vanwesenbeeck, I. van & Dankmeijer, P. (2007). *Nameting Adelmund pilots*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- Maaren, P. van (2004). *Mijn meester is een homo*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Mooij, T. (2007). *Discriminatie in en rond de school: Rapport. Secundaire analyse van gegevens verkregen met de Veiligheidsmonitor V(S)O 2006*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.
- Mooij, T., Wit, W. de, & Polman, H. (2008). *Ontwikkeling van veiligheid in het voortgezet (speciaal) onderwijs 2006 – 2008. Addendum bij het tweede interimverslag*. Nijmegen: ITS.
- Nationale Jeugdraad (2006). *Seksualiteit en tolerantie. Homo-emancipatie op school*. Utrecht: Nationale Jeugdraad.
- Neuvel, J. (2007). *Monitor Sociale Veiligheid in de mbo-sector 2006. Deel 1. Deelnemers; Deel 2. Personeel*. De Bilt: MBO Raad.
- OCW (2007a). *Gewoon homo zijn. Lesbisch en homo-emancipatiebeleid 2008-2011*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW).
- OCW (2007b). *Sociale veiligheid in en om onderwijsinstellingen. [Brief aan] de Tweede Kamer der Staten-Generaal*. 16 november 2007, kenmerk VO/S&O/2007/47301. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW).
- OCW (2008). *Verantwoordelijkheidsverdeling Homo-emancipatiebeleid en stand van zaken toezeggingen*. [Brief] aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. 1 juli 2008, kenmerk DE/24636. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW).
- Platform seksuele diversiteit (2004). *Een roze suikerspin. Een brede reactie op de voortgangsevaluatie homo- emancipatiebeleid*. [S.l]: Platform seksuele diversiteit.
- Stichting Outway (2005). *Jongeren en homoseksualiteit: hoe denken Brabantse jongeren over homoseksualiteit*. Eindhoven: Stichting Outway.
- Tielman, R. (2003). *Potten en flikkers de deur uit ... Inventarisatie van knelpunten en klachten van leerlingen en docenten over homoseksualiteit*. Amsterdam: COC Nederland.
- Vries, J. de (1998). *Verschillen verkend. Een inventarisatie van de houding van allochtone leerlingen en ouders ten opzichte van homoseksualiteit*. Utrecht: FORUM.
- Wonderen, R. van (2004). *Agressie en geweld in het onderwijs*. Eindrapport. Een onderzoek in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Leiden: Research voor Beleid bv.

BIJLAGEN

I. VRAGENLIJST VOOR LEERLINGEN

Onderzoek seksuele diversiteit in het onderwijs

Beste leerling,

De Inspectie van het Onderwijs onderzoekt in opdracht van de minister van Onderwijs of leerlingen en leraren met plezier naar school gaan en of ze goed met elkaar omgaan. De minister wil graag weten of ook homoseksuele leerlingen en leraren met plezier naar school gaan. Deze vragenlijst gaat daarom vooral over homoseksualiteit op school en hoe daarmee wordt omgegaan. Hier wil de inspectie graag jouw mening over weten. Er zijn geen goede of foute antwoorden. Het gaat alleen om je eigen mening.

Niemand behalve de inspectie krijgt te horen of te zien wat jij hebt ingevuld. Je school en je medeleerlingen zien dus niet welke antwoorden jij geeft. Als je alle vragen hebt ingevuld, stop je het formulier in de envelop en dan plak je die dicht. De envelop kun je inleveren bij de inspecteur.

Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 15 minuten. Kruis het hokje aan bij het antwoord dat het beste bij jou past, zoals in het voorbeeld. Hier staat ook hoe je een antwoord kunt verbeteren.

Voorbeeld:

Ben je een jongen of een meisje?

jongen
 meisje

De leerling die dit antwoord heeft ingevuld, is dus een jongen.

Wanneer je een antwoord wilt verbeteren, doe je dat op de volgende manier:

1. maak het hokje van het verkeerde antwoord helemaal zwart: ■
2. kruis daarna het antwoord aan dat het beste bij je past:

Fijn dat je meedoet. Alvast hartelijk bedankt!

1 Hoe oud ben je?

.....jaar

2 Ben je een jongen of een meisje

Jongen Meisje

3 Welk type onderwijs volg je (één antwoord aankruisen)?

Voortgezet Speciaal Onderwijs, cluster 3
 → Ga verder naar vraag 5
 Voortgezet Speciaal Onderwijs, Vmbo basisberoepsgerichte leerweg
 Vmbo kaderberoepsgerichte leerweg

cluster 4

→ Ga verder naar vraag 5

- Praktijkschool
- Mbo techniek
- Mbo economie
- Mbo zorg en welzijn (dienstverlening en gezondheidszorg)
- Mbo landbouw
- Vmbo gemengde leerweg
- Vmbo theoretische leerweg
- Havo
- Atheneum
- Gymnasium
- Anders, namelijk.....

4 In welk leerjaar zit je (één antwoord aankruisen)?

- Leerjaar 1
- Leerjaar 2
- Leerjaar 3
- Leerjaar 4
- Leerjaar 5
- Leerjaar 6

5 In welk land ben je geboren? Kruis hieronder het antwoord aan.

- Nederland
- Suriname
- Nederlandse Antillen
- Marokko
- Turkije
- Ander land, namelijk.....

6 In welk land is je moeder geboren? Kruis het antwoord aan.

- Nederland
- Suriname
- Nederlandse Antillen
- Marokko
- Turkije
- Ander land, namelijk.....

7 Ben je gelovig? Kruis het antwoord aan.

- Nee
- Rooms-katholiek
- Protestants-christelijk
- Islamitisch
- Anders, namelijk.....

8 Hieronder staat een aantal stellingen over de regels op jouw school. Geef het antwoord dat het beste bij jou past.				
		Ja	Nee	Weet niet
a	Mijn school heeft duidelijke regels over discriminatie	☐	☐	☐
b	Mijn school heeft duidelijke regels over hoe we met elkaar moeten omgaan	☐	☐	☐
c	Mijn school heeft duidelijke regels over pesten	☐	☐	☐
d	Leerlingen doen mee aan het maken van schoolregels	☐	☐	☐
e	Ik weet welke straf je krijgt als je iemand pest of discrimineert	☐	☐	☐
f	Ik weet naar wie je op school toe kan voor hulp als je gepest of gediscrimineerd wordt	☐	☐	☐

9 Hieronder staat een aantal stellingen over je school en je leraren. Geef aan wat jouw mening is.				
		Ja	Nee	Weet niet
a	Mijn leraren helpen als je om hulp vraagt	☐	☐	☐
b	Mijn leraren bestraffen discriminatie van homo's en lesbo's	☐	☐	☐
c	Als een leerling wordt uitgescholden voor homo of lesbo zeggen de leraren hier op school daar iets van	☐	☐	☐
d	Als een leerling wordt gepest omdat hij of zij homo of lesbisch is zeggen leraren daar wat van	☐	☐	☐
e	Een leerling die een klasgenoot pest omdat die homo of lesbisch is wordt bestraft door de leraren hier op school	☐	☐	☐
f	Ik voel me veilig op school	☐	☐	☐

10 Hieronder staat een aantal stellingen over informatie over homoseksualiteit. Geef aan in hoeverre je het er mee eens bent.					
		Helemaal eens	Eens	Oneens	Helemaal oneens
a	Mijn school moet ervoor zorgen dat ik informatie krijg over homoseksualiteit	☐	☐	☐	☐
b	Informatie of een poster van een homojongerengroep hoort in school gewoon op het prikbord te kunnen hangen	☐	☐	☐	☐
c	Ik vind het een goed idee om op school een film te laten zien over lesbische/homoseksuele relaties	☐	☐	☐	☐
d	Ik sta open voor informatie over homoseksualiteit op school	☐	☐	☐	☐
e	Ik vind het de taak van een mentor om aandacht te besteden aan het onderwerp homoseksualiteit	☐	☐	☐	☐

11 Hieronder staan stellingen over de aandacht die je school besteedt aan het onderwerp homoseksualiteit. Geef het antwoord dat het beste bij jou past.				
		Ja	Nee	Weet niet
a	Op onze school krijgen we seksuele voorlichting	☐	☐	☐
b	In lessen op school wordt wel eens aandacht besteed aan homoseksualiteit	☐	☐	☐
c	Over homoseksualiteit hebben we op deze school wel eens een project gehad	☐	☐	☐
d	Mijn mentor besteedt wel eens aandacht aan het onderwerp homoseksualiteit	☐	☐	☐
e	Er is op school wel eens een gastspreker geweest om te vertellen over homoseksualiteit	☐	☐	☐
f	Op school hebben we wel eens een toneelvoorstelling gezien waarin homoseksualiteit voorkwam	☐	☐	☐
g	Op school hebben we het in lessen wel eens over je eigen grenzen op het gebied van seksualiteit	☐	☐	☐
h	Op school wordt ons geleerd hoe je om kunt gaan met seksualiteit	☐	☐	☐

12. Bij welke vakken hebben leraren wel eens aandacht besteed aan het onderwerp homoseksualiteit? Zet een kruisje bij deze vakken (er zijn dus meerdere antwoorden mogelijk)

☐ Nederlands	☐ Mentoruur
☐ Biologie	☐ Beroepsgerichte vakken en projecten, zoals.....
☐ Verzorging	☐ Anders, namelijk
☐ Geschiedenis	☐ In geen enkel vak
☐ Maatschappijleer	

13 Heb je zelf wel eens... (geef hieronder per vraag aan welk antwoord bij jou past)			
		ja	nee
a	...homoseksuele of lesbische leerlingen gepest?	☐	☐
b	...homoseksuele of lesbische leraren gepest?	☐	☐

14 Hoe vaak komt het voor dat iemand in jouw klas wordt uitgemaakt voor 'homo', 'flikker', 'mietje', 'lesbo', 'pot' of 'zemel'? Geef dit voor elk woord apart aan.				
		Nooit	Soms	Vaak
a	Homo	☐	☐	☐
b	Flikker	☐	☐	☐
c	Mietje	☐	☐	☐
d	Lesbo	☐	☐	☐
e	Pot	☐	☐	☐
f	Zemel	☐	☐	☐

15 Hoe vind jij het als iemand in je klas wordt uitgemaakt voor 'homo', 'flikker', 'mietje', 'lesbo', 'pot' of 'zemel'? Geef dit voor elk woord apart aan.			
		Dat moet niet kunnen	Dat moet kunnen
a	Homo	☐	☐
b	Flikker	☐	☐
c	Mietje	☐	☐
d	Lesbo	☐	☐
e	Pot	☐	☐
f	Zemel	☐	☐

16 Hieronder staat een aantal stellingen over homoseksualiteit op jouw school. Geef aan welk antwoord het beste bij jou past.		Ja	Nee	Weet niet
a	Op school heeft wel eens een leraar verteld dat hij of zij homoseksueel of lesbisch is	☐	☐	☐
b	Ik weet dat er op deze school homoseksuele of lesbische leerlingen zijn	☐	☐	☐
c	Ik weet dat er op deze school homoseksuele of lesbische leraren zijn	☐	☐	☐
d	Op school kan met leraren over homoseksualiteit gesproken worden	☐	☐	☐
e	Op school kan met klasgenoten over homoseksualiteit gesproken worden	☐	☐	☐

17 Hieronder staat een aantal vragen over homoseksualiteit in de klas. Kruis het antwoord aan dat het beste bij jou past.		Ja	Nee	Weet niet
a	Als je homoseksueel of lesbisch zou zijn, zou je dat dan aan een paar medeleerlingen durven vertellen?	☐	☐	☐
b	Als je homoseksueel of lesbisch zou zijn, zou je dat dan aan een leraar durven vertellen?	☐	☐	☐
c	Als een leerling homoseksueel of lesbisch is, kan hij of zij dat in je klas dan beter voor zich houden?	☐	☐	☐
d	Als een leraar homoseksueel of lesbisch is, kan hij of zij dat in je klas dan beter voor zich houden?	☐	☐	☐
e	Zouden leraren positief reageren als een klasgenoot op school vertelt dat hij of zij homoseksueel of lesbisch is?	☐	☐	☐
f	Zouden leerlingen positief reageren als een klasgenoot op school vertelt dat hij of zij homoseksueel of lesbisch is?	☐	☐	☐
g	Zouden leraren positief reageren als een andere leraar op school vertelt dat hij of zij homoseksueel of lesbisch is?	☐	☐	☐
h	Zouden leerlingen positief reageren als een leraar op school vertelt dat hij of zij homoseksueel of lesbisch is?	☐	☐	☐

18 Hieronder staat een aantal stellingen over homoseksualiteit in je vriendenkring. Geef aan welk antwoord het beste bij jou past.		Helemaal eens	Eens	Oneens	Helemaal oneens
a	Ik zou het altijd opnemen voor een homoseksuele vriend of lesbische vriendin, wanneer hij of zij gepest wordt	☐	☐	☐	☐
b	Als een goede vriend of vriendin me vertelt dat hij of zij homoseksueel of lesbisch is, blijft onze vriendschap hetzelfde	☐	☐	☐	☐
c	Als ik veel omga met homo's of lesbo's denken mijn vrienden dat ik ook een homo of lesbo ben	☐	☐	☐	☐
d	Mijn vrienden en vriendinnen praten op een negatieve manier over homo's en lesbo's	☐	☐	☐	☐

\

19	Hieronder staat een aantal vragen over je eigen houding tegenover homoseksualiteit. Geef het antwoord dat het beste bij jou past.				
		Helemaal niet goed	Eigenlijk niet goed	Eigenlijk goed	Helemaal goed
a	Twee <i>jongens</i> voelen veel voor elkaar; als zij met elkaar vrijen vind ik dat...	☐	☐	☐	☐
b	Twee <i>meisjes</i> voelen veel voor elkaar; als zij met elkaar vrijen vind ik dat...	☐	☐	☐	☐

20	Hieronder staan nog wat vragen over je eigen houding tegenover homoseksualiteit. Geef het antwoord dat het beste bij jou past.					
		Helemaal mee eens	Mee eens	Niet mee eens/niet mee oneens	Mee oneens	Helemaal mee oneens
a	Het is vies als twee jongens met elkaar vrijen	☐	☐	☐	☐	☐
b	Het is vies als twee meisjes met elkaar vrijen	☐	☐	☐	☐	☐
c	Als mijn beste vriend(in) me zou vertellen dat hij/zij homo/lesbo was, zou ik de vriendschap verbreken	☐	☐	☐	☐	☐

21	Hieronder staat een aantal stellingen over je eigen gedrag op het gebied van seksualiteit. Geef het antwoord dat het beste bij jou past.				
		Helemaal eens	Eens	Oneens	Helemaal oneens
a	Ik weet wat ik wel en niet wil op het gebied van seksualiteit.	☐	☐	☐	☐
b	Ik zeg het meteen als ik het vervelend vind dat anderen aan me zitten	☐	☐	☐	☐
c	Als ik vervelende seksueel getinte opmerkingen krijg zeg ik daar wat van	☐	☐	☐	☐
d	Als een meisje sexy kleding draagt wil ze nog niet meteen seks	☐	☐	☐	☐

(Vervolg van vraag 21)		Helemaal eens	Eens	Oneens	Helemaal oneens
e	Ik vraag om hulp als ik word lastig gevallen op een seksueel getinte manier (ongewenste intimiteiten, seksuele intimidatie, betasten)	☐	☐	☐	☐
f	Ik doe alleen maar dingen op seksgebied die ik zelf echt wil	☐	☐	☐	☐
g	Ik laat me niet overhalen om seks te hebben met iemand in ruil voor een cadeautje	☐	☐	☐	☐
h	Ik kom voor mezelf op wanneer ik word uitgemaakt voor homo of pot	☐	☐	☐	☐

22 Geef steeds aan wat voor jou geldt:

Ken je zelf iemand die homoseksueel of lesbisch is...

	Ja	Nee
a ...op je school?	☐	☐
b ...in je klas?	☐	☐
c ...in je familie?	☐	☐
d ...in je vriendenkring?	☐	☐

23 Wat ben je zelf? Kruis het antwoord aan dat het beste bij jou past.

☐ Heteroseksueel	☐ Dat weet ik niet
☐ Homoseksueel/lesbisch	☐ Dat wil ik niet zeggen
☐ Biseksueel	

Dit waren alle vragen. Bedankt voor het invullen.

Wil je nog iets kwijt over dit onderwerp? Dan kun je dat hieronder opschrijven.

Waarderingskader voortgezet onderwijs, indicatoren sociale veiligheid en burgerschap

II. VRAGENLIJST VOOR LERAREN EN ONDERWIJS- ONDERSTEUNEND PERSONEEL

Onderzoek seksuele diversiteit in het onderwijs

Geachte heer/mevrouw,

Scholen hebben de taak om de sociale veiligheid van leerlingen en personeelsleden te waarborgen. Dit geldt ook voor de veiligheid van homoseksuele leerlingen en personeelsleden. De Inspectie van het Onderwijs onderzoekt in opdracht van het ministerie van OCW hoe scholen hiermee bezig zijn. In het onderzoek wordt ook aandacht besteed aan de seksuele weerbaarheid van leerlingen.

Uw school is voor het onderzoek geselecteerd. Er worden personen uit alle geledingen van de school betrokken bij het onderzoek. Graag vragen we ook uw medewerking. We zouden het op prijs stellen als u deze vragenlijst wilt invullen.

Deelname is geheel anoniem. Stop de vragenlijst na het invullen in de envelop en plak deze dicht. U kunt de envelop afgeven aan de inspecteur of op de plaats die de inspecteur heeft aangewezen.

Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 15 minuten. Kruis het hokje aan van het antwoord dat op u van toepassing is, zoals in het voorbeeld. In het voorbeeld ziet u ook hoe u een antwoord kunt corrigeren.

Voorbeeld:

Kruis het antwoord op deze manier aan:

Corrigeer een antwoord op deze manier:

3. maak het hokje van het verkeerde antwoord helemaal zwart:

4. kruis vervolgens het goede antwoord aan:

Hartelijk dank voor uw medewerking!

1 Hoe oud bent u?

.....jaar

2 Bent u een man of een vrouw?

Man

Vrouw

3 In welke functie bent u werkzaam? Kruis het antwoord aan dat op u van toepassing is.

een onderwijsgevende functie

een onderwijsondersteunende functie/ in het onderwijsproces (in de lessen)

een onderwijsondersteunende functie/conciërge

een onderwijsondersteunende functie/administratief

anders, namelijk.....

Indien u geen onderwijs geeft, kunt u verder gaan bij vraag 7.

4 In welk vak/vakgebied geeft u les? Kruis het antwoord dat op u van toepassing is aan.

- Nederlands of vreemde talen
- Wiskunde, natuurkunde, scheikunde, biologie, anw
- Geschiedenis, aardrijkskunde, maatschappijleer, economie
- Beroepsgerichte vakken; techniek
- Beroepsgerichte vakken; zorg
- Beroepsgerichte vakken: elektro
- Beroepsgerichte vakken: landbouw
- Anders, namelijk.....

5 Aan welke leerlingen geeft u voornamelijk les? Kruis het antwoord aan dat op u van toepassing is (meerdere antwoorden zijn mogelijk)

☐ Voortgezet Speciaal Onderwijs, cluster 3	☐ Vmbo basisberoepsgerichte leerweg
☐ Voortgezet Speciaal Onderwijs, cluster 4	☐ Vmbo kaderberoepsgerichte leerweg
☐ Praktijkschool	☐ Vmbo gemengde leerweg
☐ Mbo techniek	☐ Vmbo theoretische leerweg
☐ Mbo economie	☐ Havo
☐ Mbo zorg en welzijn (dienstverlening en gezondheidszorg)	☐ Atheneum
☐ Mbo landbouw	☐ Gymnasium
	☐ Anders, namelijk.....

6 Aan welke leerjaren geeft u voornamelijk les? Kruis het antwoord aan dat op u van toepassing is. (meerdere antwoorden zijn mogelijk)

☐ 1 ^e leerjaar	☐ 4 ^e leerjaar
☐ 2 ^e leerjaar	☐ 5 ^e leerjaar
☐ 3 ^e leerjaar	☐ 6 ^e leerjaar

7 In welk land bent u geboren? Kruis het antwoord aan dat op u van toepassing is.

- Nederland
- Ander land, namelijk.....

8 Bent u gelovig? Kruis het antwoord aan dat op u van toepassing is.

☐ Nee	☐ Islamitisch
☐ Rooms-katholiek	☐ Anders,
☐ Protestants-christelijk	namelijk.....

9 Hieronder staat een aantal stellingen over de regels op school. Geef het antwoord dat het beste op uw situatie van toepassing is.		Ja	Nee	Weet niet
a	Deze school heeft duidelijke regels over discriminatie	☐	☐	☐
b	Deze school heeft duidelijke regels over hoe met elkaar om te gaan	☐	☐	☐
c	Deze school heeft duidelijke regels over pesten (pestprotocol)	☐	☐	☐
d	Deze school betreft leraren en ondersteunend personeel bij het maken van de regels.	☐	☐	☐
e	Het is duidelijk welke straf we leerlingen moeten geven als ze iemand pesten of discrimineren	☐	☐	☐
f	Het is duidelijk naar wie ik op deze school toe kan voor hulp als ik gepest of gediscrimineerd wordt	☐	☐	☐

10 Hieronder staat een aantal stellingen over wat u als personeelslid zou doen en hoe u zich op school voelt. Geef aan wat het beste op u van toepassing is.		Nooit	Meestal niet	Meestal wel	Altijd
a	Ik help leerlingen als ze om hulp vragen	☐	☐	☐	☐
b	Ik neem maatregelen tegen discriminatie van homoseksuele en lesbische leerlingen	☐	☐	☐	☐
c	Als een leerling wordt uitgescholden voor homo of lesbo zeg ik daar iets van	☐	☐	☐	☐
d	Als een leerling wordt gepest omdat hij homoseksueel of lesbisch is zeg ik daar wat van	☐	☐	☐	☐
e	Ik bestraf leerlingen die medeleerlingen pesten omdat ze homoseksueel of lesbisch zijn.	☐	☐	☐	☐
f	Ik voel me veilig op school	☐	☐	☐	☐

11 Zijn dit schooljaar op uw school wel eens... (geef hieronder per vraag aan welk antwoord van toepassing is)		Ja	Nee	Weet niet
a	...homoseksuele of lesbische leerlingen gepest?	☐	☐	☐
b	...homoseksuele of lesbische leraren gepest?	☐	☐	☐

12 Hieronder staat een aantal stellingen dat betrekking heeft op homoseksualiteit op uw school. Geef aan wat van toepassing is.		Ja	Nee	Weet niet
a	Op deze school heeft wel eens een personeelslid verteld dat hij of zij homoseksueel of lesbisch is	☐	☐	☐
b	Ik weet dat er op deze school homoseksuele of lesbische leerlingen zijn	☐	☐	☐
c	Ik weet dat er op deze school homoseksuele of lesbische collega's zijn	☐	☐	☐
d	Homoseksualiteit is bespreekbaar op school met collega's	☐	☐	☐

e	Homoseksualiteit is bespreekbaar op school met leerlingen	☐	☐	☐
f	De directie van de school steunt personeelsleden die homoseksueel of lesbisch zijn.	☐	☐	☐

13	Hieronder staat een aantal vragen over de attitude op school ten aanzien van homoseksualiteit. Geef het antwoord dat het beste bij u past.				
		Zeker wel	wel	niet	Zeker niet
a	Als u homoseksueel of lesbisch zou zijn, zou u dat dan aan uw collega's durven vertellen?	☐	☐	☐	☐
b	Als u homoseksueel of lesbisch zou zijn, zou u dat dan aan leerlingen durven vertellen?	☐	☐	☐	☐
c	Als een collega homoseksueel of lesbisch is, kan hij/zij dat op onze school dan beter voor zich houden?	☐	☐	☐	☐
d	Als een leerling homoseksueel of lesbisch is, kan hij/zij dat op onze school dan beter voor zich houden?	☐	☐	☐	☐
e	Zouden collega's positief reageren als een leerling vertelt dat hij of zij homoseksueel of lesbisch is	☐	☐	☐	☐
	(Vervolg van vraag 13)	Zeker wel	wel	niet	Zeker niet
f	Zouden leerlingen positief reageren als een medeleerling op school vertelt dat hij of zij homoseksueel of lesbisch is?	☐	☐	☐	☐
g	Zouden collega's positief reageren als een van de collega's op school vertelt dat hij of zij homoseksueel of lesbisch is?	☐	☐	☐	☐
h	Zouden leerlingen positief reageren als een personeelslid op school vertelt dat hij of zij homoseksueel of lesbisch is?	☐	☐	☐	☐

14	Hieronder staat een aantal vragen over uw eigen houding tegenover homoseksualiteit. Geef het antwoord dat het beste bij u past.				
		Helemaal niet goed	Eigenlijk niet goed	Eigenlijk goed	Helemaal goed
a	Twee <i>jongens</i> voelen veel voor elkaar; als zij met elkaar vrijen vind ik dat...	☐	☐	☐	☐
b	Twee <i>meisjes</i> voelen veel voor elkaar; als zij met elkaar vrijen vind ik dat...	☐	☐	☐	☐

15	Hieronder staan enkele vragen over de seksuele weerbaarheid van leerlingen. Kruis het antwoord aan dat het beste bij u past.				
		Helemaal eens	Eens	Oneens	Helemaal oneens
a	Leerlingen weten wat ze wel en niet willen op het gebied van seksualiteit	☐	☐	☐	☐
b	Leerlingen zeggen het meteen als ze het vervelend vinden dat anderen aan ze zitten	☐	☐	☐	☐
c	Leerlingen laten het weten wanneer ze een vervelende seksueel getinte opmerking krijgen.	☐	☐	☐	☐
d	Leerlingen vragen om hulp als ze worden lastig gevallen op een seksueel getinte manier (ongewenste intimiteiten, seksuele intimidatie, betasten)	☐	☐	☐	☐
e	Leerlingen laten zich niet overhalen tot seksuele handelingen die ze niet willen	☐	☐	☐	☐

f	Leerlingen laten zich niet overhalen om seks te hebben met iemand in ruil voor een cadeautje	☐	☐	☐	☐
g	Leerlingen kennen hun grenzen op het gebied van seksualiteit	☐	☐	☐	☐
h	Leerlingen zijn op steeds jongere leeftijd met seks bezig	☐	☐	☐	☐
i	Leerlingen komen voor zichzelf op wanneer ze worden uitgemaakt voor homo of pot	☐	☐	☐	☐

De volgende vragen gaan over het onderwijsaanbod. Indien u geen onderwijs geeft kunt u verder gaan met de laatste vraag, vraag 18.

16	Hieronder staat een aantal stellingen over het onderwerp homoseksualiteit in het lesaanbod. Geef aan welk antwoord het beste bij u past.				
		Helemaal eens	Eens	Oneens	Helemaal oneens
a	Deze school moet ervoor zorgen dat leerlingen informatie krijgen over homoseksualiteit	☐	☐	☐	☐
b	Informatie of een poster van een homojongerengroep hoort in deze school gewoon op het prikbord te kunnen hangen	☐	☐	☐	☐
c	Ik vind het een goed idee om op school een film te laten zien over homoseksuele/lesbische relaties	☐	☐	☐	☐
d	Het is de taak van een mentor om aandacht te besteden aan het onderwerp homoseksualiteit	☐	☐	☐	☐

17	Hieronder staan enkele vragen over de aandacht die besteed wordt in de lessen aan het onderwerp (homo)seksualiteit. Geef het antwoord dat het beste bij u past.			
		Ja	Nee	Weet niet
a	Op school wordt seksuele voorlichting gegeven	☐	☐	☐
b	In mijn lessen besteed ik aandacht aan homoseksualiteit	☐	☐	☐
c	Over homoseksualiteit is wel eens een project op school geweest waaraan ik heb meegewerkt	☐	☐	☐
d	Er wordt aandacht besteed aan het onderwerp homoseksualiteit door de mentor	☐	☐	☐
e	Er is wel eens een gastspreker langsgesproken tijdens mijn lessen om informatie te geven over homoseksualiteit	☐	☐	☐
f	Op school werken we samen met externe partijen die veel kennis hebben op het gebied van homoseksualiteit	☐	☐	☐
g	Op school is wel eens een toneelvoorstelling geweest waarin homoseksualiteit voorkwam	☐	☐	☐
h	In mijn lessen besteed ik aandacht aan seksuele weerbaarheid	☐	☐	☐
i	In mijn lessen besteed ik aandacht aan het bepalen van je eigen grenzen op seksueel gebied.	☐	☐	☐
j	In mijn lessen werk ik door middel van cursussen of trainingen aan de seksuele weerbaarheid van leerlingen	☐	☐	☐
k	In mijn lessen besteed ik aandacht aan hoe om te gaan met seksualiteit	☐	☐	☐

18 Wat is uw seksuele gerichtheid? Geef het antwoord dat het beste bij u past.

☐ Heteroseksueel	☐ Biseksueel
☐ Homoseksueel of lesbisch	☐ Dat wil ik niet zeggen

Dit waren alle vragen. Bedankt voor het invullen.

Wilt u nog iets kwijt over dit onderwerp? Dan kunt u dat hieronder opschrijven.

III. INDICATOREN UIT WAARDERINGSKADER INSPECTIE VOORTGEZET ONDERWIJS

Sociale veiligheid

- 8.5** De school heeft inzicht in de beleving van de sociale veiligheid door leerlingen en personeel én in de incidenten die zich op het gebied van sociale veiligheid op school voordoen.
- 8.6** De school heeft een veiligheidsbeleid gericht op het voorkomen van incidenten in en om de school.
- 8.7** De school heeft een veiligheidsbeleid gericht op de afhandeling van incidenten in en om de school.

Burgerschap en integratie

- 1.10** De school draagt zorg voor de kwaliteit van het onderwijs gericht op bevordering van sociale integratie en actief burgerschap, met inbegrip van het overdragen van kennis over en kennismaking met de diversiteit in de samenleving.

Aandachtspunt (1 van de 4)

- 1.10.4 De school heeft inzicht in de aan burgerschap en integratie gerelateerde opvattingen, houdingen en gedragingen van leerlingen, en in de sociale context waarin de school in dit verband moet functioneren, met inbegrip van het voorkomen van intolerantie, discriminatie en dergelijke... (opgenomen bij thema inzicht) ... en de school speelt daar bij de invulling van het onderwijs zonedig op in (opgenomen bij thema preventie).
- 3.9** De school heeft een aanbod gericht op bevordering van sociale integratie en burgerschap met inbegrip van het overdragen van kennis over en kennismaking met de diversiteit in de samenleving.

Aandachtspunten

- 3.9.1** De school schenkt aandacht aan bevordering van sociale competenties
- 3.9.2** De school schenkt aandacht aan de samenleving en de diversiteit daarin, en bevordert deelname aan een betrokkenheid bij de samenleving
- 3.9.3** De school bevordert basiswaarden en de kennis, houdingen en vaardigheden voor participatie in de democratische rechtsstaat
- 3.9.4** De school brengt burgerschap en integratie ook zelf in de praktijk.

III. Criteria uit het waarderingskader mbo 2007:

7. Omgang en Deelnemers bevinden zich in een respectvolle veiligheid en veilige omgeving.

Criteria:

-     Bejegening Deelnemers en personeel gaan zowel in de instelling als in de praktijk zorgvuldig en respectvol met elkaar om.
-     Veiligheid Deelnemers ervaren zowel in de instelling als in de praktijk voldoende sociale en fysieke veiligheid.

